

**ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ**

«Затверджую»

Директор Інституту соціальної та
політичної психології НАПН України
Канд. психол. н.

М.М.Слюсаревський

**ОСВІТНЬО-НАУКОВА ПРОГРАМА ПІДГОТОВКИ ДОКТОРІВ
ФІЛОСОФІЇ**

в аспірантурі Інституту соціальної та політичної психології НАПН України
за спеціальністю **053 психологія**
(освітньо-наукова програма рекомендована до впровадження Вченою радою
Інституту соціальної та політичної психології НАПН України
протокол № 7/16 від 26 травня 2016 року)

Галузь науки – 05 соціальні та поведінкові науки
Обсяг програми – 240 кредитів ЕКТС
Термін навчання – 4 роки
Форма навчання – денна/заочна

ЗМІСТ

1	Вступ	3
2	Нормативні посилання	3
3	Загальна характеристика (спрямованість, профіль) освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії за спеціальністю “психологія”.	3
4	Зв'язок освітньо-наукової програми з науковими школами та тематикою науково-дослідницьких робіт в Інституті соціальної та політичної психології.	4
5	Зміст освітньо-наукової програми.	5
6	Мета і завдання освітньо-наукової програми.	7
7	Стиль та методика викладання освітніх дисциплін, система оцінювання.	7
8	Застосування сучасних технологій викладання та навчання.	11
9	Науково-дослідницька робота аспіранта.	12
10	Асистентська педагогічна практика.	14
11	Проміжна та підсумкова атестації.	15
12	Внутрішня та зовнішня системи забезпечення якості освітньої та наукової складових підготовки докторів філософії.	18
13	Результати навчання та науково-дослідницької діяльності аспірантів.	20
14	Програмні (загальні та фахові) компетентності випускників аспірантури.	21
15	Врахування відповідності запланованих результатів навчальної та наукової діяльності потребам ринку праці та потенційним роботодавцям.	36
16	Перспективи працевлаштування випускників аспірантури.	38
17	Кадрове забезпечення реалізації освітньо-наукової програми.	39
18	Матеріально-технічне, навчально-методичне та інформаційне забезпечення виконання освітньо-наукової програми.	41
	Додатки	
	Додаток А. Розподіл змісту освітньо-наукової програми та максимальний навчальний час за дисциплінами підготовки	44
	Додаток Б. Анотації дисциплін та структурно-логічна схема	46
	Додаток В. Графік виконання індивідуального плану науково-дослідницької роботи аспірантами за ОНП підготовки докторів філософії в Інституті соціальної та політичної психології НАПН України за спеціальністю 053 психологія (денна та заочна форми)	120

1. Вступ

Відповідно до ст. 1 «Основні терміни та їх визначення» Закону України «Про вищу освіту» освітньо-наукова програма – система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти.

Освітньо-наукова програма використовується під час:

- ліцензуванні та акредитації освітньої програми, інспектуванні освітньої діяльності за спеціальністю;
- розроблення навчального плану, програм навчальних дисципліні і практик;
- розроблення засобів діагностики якості вищої освіти.

2. Нормативні посилання

- Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII «Про вищу освіту»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341 «Про затвердження національної рамки кваліфікацій»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.15 року № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти»;
- Постанова КМУ від від 30 грудня 2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти»;
- Класифікація видів економічної діяльності : ДК 009:2010. – На заміну ДК 009:2005 ; Чинний від 2012-01-01. – (Національний класифікатор України);
- Класифікатор професій : ДК 003:2010. – На заміну ДК 003:2005 ; Чинний від 2010-11-01. – (Національний класифікатор України);
- Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. – К. : Ленвіт, 2006. – 35 с. ISBN 966-7043-96-7;
- Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / авт.-уклад. : В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – 100 с. ISBN 978-966-2432-22-0.

3. Загальна характеристика (спрямованість, профіль) освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії зі спеціальності 053 “Психологія”

Ця освітньо-наукова програма (ОНП) підготовки докторів філософії поширюється в Інституті соціальної та політичної психології НАПН України.

Фахівець рівня *доктор філософії*

за спеціальністю **053 – «Психологія»**
напряму підготовки **05 – соціальні та поведінкові науки**
освітнього рівня: **III (освітньо-науковий) рівень вищої освіти**
кваліфікації: **науковий співробітник-консультант (психологія); асистент**
(викладач вищих навчальних закладів)
з узагальненим об'єктом діяльності: **вища освіта.**
з нормативним терміном навчання (денна форма): **чотири роки**

Ця програма встановлює:

– нормативний зміст навчання в Інституті соціальної та політичної психології НАПН України, обсяг та рівень засвоєння у процесі підготовки відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики доктор філософії за спеціальністю «Психологія»;

- перелік навчальних дисциплін підготовки докторів філософії;
- форму проміжної та підсумкової атестації;
- термін навчання.

Програма призначена для сертифікації докторів філософії та атестації випускників Інституту соціальної та політичної психології НАПН України.

Позначення та скорочення

У даній програмі для формування шифрів застосовуються скорочення назв циклів підготовки, до яких віднесено навчальні дисципліни:

ННД – нормативні навчальні дисципліни;

ДВНУ – дисципліни за вибором наукової установи;

ДВА – дисципліни за вибором аспіранта.

АПП – асистентська педагогічна практика.

4. Зв'язок освітньо-наукової програми з науковими школами та тематикою науково-дослідницьких робіт в Інституті соціальної та політичної психології НАПН України

Підготовка докторів філософії з психології в аспірантурі Інституті соціальної та політичної психології НАПН України зі спеціальності 053 «Психологія» буде здійснюватися в лабораторії соціальної психології особистості Інституту соціальної та політичної психології НАПН України.

Впродовж багатьох років лабораторією виконується ефективна науково-дослідницька робота. Так, науковим колективом під керівництвом Титаренко Т. М. розроблялися наступні фундаментальні науково-дослідні теми: “Механізми гармонізації особистісного розвитку та методи психологічної допомоги в критичних життєвих ситуаціях” (1994–1998 рр.); “Соціально-психологічні передумови та детермінанти особистісного вибору” (1999–2002 рр.); “Життєві домагання як соціально-психологічний механізм самоздійснення особистості” (2003–2006 рр.); “Життєві завдання як передумова особистісного самоздійснення в соціумі” (2007–2010 рр.).

На базі лабораторії виконувались наступні прикладні науково-дослідні роботи: “Науково-методичні засади добору, прогностичної оцінки ефективності, систематизації та застосування засобів профілактики наркоманії та ВІЛ/СНІДу серед неповнолітніх і молоді” на виконання національної програми “Діти України” (керівник – Лазоренко Б. П.); “Дослідження соціальних установок молоді щодо здорового способу життя” на виконання національної програми “Здоров’я нації” (керівник – Титаренко Т. М.); “Профілактика порушень соціально-психологічної адаптації молодих людей та їхніх батьків до гострого та хронічного стресу” на виконання міжгалузевої комплексної програми “Здоров’я нації” (керівник – Титаренко Т. М.); “Соціально-психологічна профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій” на виконання міжгалузевої комплексної програми “Здоров’я нації” (керівник – Титаренко Т. М.); “Науково-методичні засади соціально-психологічної допомоги сім’ї” на виконання міжгалузевої комплексної програми “Здоров’я нації” (керівник – Кляпець О. Я.).

Зараз лабораторією реалізується наукова діяльність в межах комплексної науково-дослідної теми: «Соціально-психологічні практики особистісного життєконструювання у сучасному світі».

Сучасний стан наукової підготовки з психології у Інституті соціальної та політичної психології НАПН України – це новий етап у процесі накопичення психологічних знань, що забезпечує розвиток психологічної школи, завдяки науковим пошукам сучасних діячів психології на підвалинах теоретико-методологічних засад психологічної науки, що були закладені вченими попередніх поколінь, які сформували наукову традицію Інституту.

5. Зміст освітньо-наукової програми

Освітньо-наукова програма передбачає такі складові:

1. Професійна теоретична підготовка, що забезпечує підвищення освітнього рівня за відповідною спеціальністю.

До складу теоретичної підготовки включаються:

– нормативні навчальні дисципліни, які забезпечують підвищення професійної майстерності майбутньої викладацької діяльності;

– дисципліни за вибором наукового закладу, призначення яких полягає у забезпеченні професійного освітньо-кваліфікаційного рівня;

– дисципліни за вибором аспіранта дозволяють отримати додаткові знання, що підвищують їхній загальноосвітній рівень і поглиблюють знання у відповідних фахових спрямуваннях.

2. Професійна практична підготовка дозволить закріпити отримані знання щодо викладацької майстерності на практиці.

3. Науково-дослідницька робота разом з теоретичною забезпечує відповідний освітньо-кваліфікаційний рівень, необхідний для здійснення самостійної науково-дослідницької діяльності.

4. Підготовка та захист дисертаційної роботи, що разом з теоретичною та практичною підготовкою, а також науково-дослідницькою роботою забезпечує відповідний освітньо-кваліфікаційний рівень.

Розподіл змісту освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії зі спеціальності 053 „Психологія”.

та максимальний навчальний час за циклами наведено у табл. 1.

Таблиця 1

№	Цикли дисциплін	Навчальних годин	Кредитів
1.	Професійна теоретична підготовка	900	30
1.1.	Нормативні навчальні дисципліни	300	10
1.2.	Дисципліни вибору наукового закладу	360	12
1.3.	Дисципліни вибору аспіранта	240	8
2.	Професійна практична підготовка	90	3
3.	Науково-дослідницька робота	2910	97
4.	Підготовка та захист дисертаційної роботи	3300	110
Разом		7200	240

5.1. Нормативний зміст освітньо-професійної програми

1. Систему знань у вигляді переліку дисциплін з мінімальною кількістю навчальних годин/кредитів їх вивчення наведено у додатку А.

2. Анотацію цих дисциплін, що складаються зі змістових модулів та поєднані у структурно-логічну схему, наведено у додатку Б. Присвоєння кваліфікації "науковий співробітник-консультант", „асистент (викладач вищих навчальних закладів)”

Здійснюється після складання комплексного підсумкового іспиту за фахом та захисту дисертаційної роботи доктора філософії зі спеціальності 053 „Психологія”.

Вибіркова частина ОНП підготовки доктора філософії зі спеціальності 053 „Психологія” складається з дисциплін за вибором Інституту соціальної та політичної психології НАПН України та вибором аспіранта відповідно до навчального плану.

3. Інститут має право у встановленому порядку змінювати назви навчальних дисциплін.

5.2. Підсумкова атестація аспіранта

Атестація здійснюється на підставі оцінки рівня професійних знань, умінь та навичок випускників, передбачених “Освітньо-кваліфікаційною характеристикою доктора філософії зі спеціальності «Психологія» з

використанням методів комплексної діагностики: складання іспитів з дисциплін та захисту дисертаційної роботи доктора філософії зі спеціальності 053 „Психологія”.

Присвоєння вченого звання доктор філософії за спеціальністю «Психологія» здійснює Спеціалізована вчена рада відповідного наукового спрямування.

6. Мета і завдання освітньо-наукової програми

Метою ОНП підготовки докторів філософії за спеціальністю «Психологія» є розвиток загальних та фахових компетентностей задля забезпечення підготовки кадрів вищої кваліфікації для здійснення науково-дослідницької діяльності, аналітичної роботи, наукового консультування в сфері соціальної та політичної психології, а також викладацької роботи.

До основних завдань ОНП підготовки докторів філософії за спеціальністю «Психологія» належать:

1. Поглиблення теоретичної загальноуніверситетської та фахової підготовки.
2. Підвищення рівня професійної та викладацької майстерності випускника.
3. Набуття практичних навичок викладання у вищих навчальних закладах.
4. Розвиток науково-дослідницьких навичок для здійснення самостійних наукових досліджень.
5. Поглиблення рівня аналітичної спрямованості результатів науково-дослідницької діяльності.
6. Розвиток навичок написання та оформлення результатів наукових робіт у вигляді тез, статей, аналітичних доповідей, монографій тощо.
7. Поглиблення рівня володіння усною та письмовою науковою мовою для апробації результатів наукових досліджень на міжнародних наукових та науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах.

7. Стиль та методика викладання освітніх дисциплін, система оцінювання

7.1. Стиль та методика викладання освітніх дисциплін.

7.1.1. Під час викладання навчальних дисциплін буде застосовано проблемно-орієнтований стиль викладання. Теоретичні та практичні завдання, які не були вирішені в процесі наукового і суспільного розвитку, засвідчують суперечність між опанованим знанням і тим, що треба пізнати, дослідити. Елемент проблемності у викладанні спонукає слухача (суб'єкта пізнавальної діяльності) збагачувати знання.

Навчальний матеріал передбачається подавати так, аби він сприяв появі особливого виду мисленої взаємодії, залучив слухача до проблемної ситуації та викликав у нього пізнавальну потребу. Одним із психологічних структурних елементів проблемної ситуації є інформаційно-пізнавальна суперечність, без якої проблемна ситуація неможлива. Створення проблемної ситуації – найвідповідальніший етап у проблемно-розвиваючому навчанні. Система методів проблемно-розвиваючого навчання ґрунтується на принципах цілеспрямованості, бінарності (безпосередня взаємодія викладача й аспіранта) та її складають показовий, діалогічний, евристичний, дослідницький, програмований методи.

Показовий метод – спосіб на основі створення інформаційно-пізнавальної суперечності між раніше засвоєними знаннями та новими фактами, законами, правилами і положеннями з метою пояснення слухачам суті нових понять і формування уявлення про логіку вирішення наукової проблеми. Викладач пояснює навчальний матеріал, формулює проблему, що виникла в історії науки, способи її вирішення вченими. Аспіранти залучаються до активної та продуктивної діяльності, спостерігають, слухають, осмислюють логіку наукового дослідження, беруть участь у доведенні гіпотези, перевірці правильності вирішення проблеми.

Діалогічний метод виявляє себе у створенні інформаційно-пізнавальної суперечності між раніше засвоєними знаннями та новими практичними умовами їх використання з метою спонукання аспіранта до участі в постановці, вирішенні проблем, засвоєнні нових понять та способів дії.

Евристичний метод базується на створенні інформаційно-пізнавальної суперечності між теоретично можливим способом вирішення проблеми і неможливістю застосувати його практично, з метою організації самостійної роботи аспіранта щодо засвоєння частини програми за допомогою проблемно-пізнавальних завдань.

Дослідницький метод реалізується через створення інформаційно-пізнавальної суперечності між теоретично можливим способом вирішення проблеми і неможливістю застосувати його практично з метою самостійного засвоєння слухачами нових понять, способів інтелектуальних і практичних дій.

Програмований метод оснований на суперечності між практично досягнутим результатом і нестачею у слухачів знань для його теоретичного обґрунтування шляхом поетапного поділу навчального матеріалу на питання, задачі й завдання та організації самостійного вивчення нового (або повторення раніше вивченого) матеріалу частинами. Шляхом поетапного роздрібнення навчального матеріалу з постановкою до кожної його частини питань і завдань викладач спонукає аспірантів до самостійної теоретичної роботи з визначення алгоритму пошуку вирішення проблеми, активної участі у створенні проблемної ситуації, висунення припущень, доведення гіпотези і перевірки правильності її вирішення.

Кожну навчальну дисципліну вивчають у чіткій логічній послідовності, у тісному часовому і методичному зв'язку з іншими дисциплінами (це забезпечується розкладом занять).

Навчання організується у потоках і навчальних групах за розкладом у такій системі: лекція, семінар/лабораторні заняття/групове завдання та ін. Основний зміст дисциплін викладається на лекційних заняттях у належно методично-оформленому вигляді. Систематичне здійснення поточного та проміжного контролю знань дає змогу через систему зворотного зв'язку (від слухача до викладача) оперативно вносити до навчального процесу необхідні корективи.

Семінарські заняття є ефективною формою організації навчальних занять, з якими органічно поєднуються лекції. Семінар – це особлива форма навчальних практичних занять, яка полягає у самостійному вивченні за відповідними завданнями викладача окремих питань і тем лекційного курсу з наступним оформленням навчального матеріалу у вигляді рефератів, доповідей, повідомлень тощо. Відмітною особливістю семінару як форми навчальних занять є активна участь суб'єктів пізнавальної діяльності у з'ясуванні сутності проблем, питань, що були винесені на розгляд.

Практичні заняття мають на меті навчити розв'язувати специфічні завдання за спеціальністю. Найчастіше практичні заняття мають систематичний характер і логічно продовжують почату на лекціях роботу. Однак на лекції можливо лише в загальних рисах показати підхід до розв'язання наукової чи практичної задачі з певного проблемного поля. Повне розкриття науково-теоретичних принципів та відповідної їх реалізації у практичних стратегіях здійснюється на практичних заняттях. Відповідно до плану практичного заняття мають бути вирішені практичні завдання. У тому випадку, коли завдання вирішується довше, аніж виділено на нього часу, викладач повинен втрутитися і допомогти із розв'язанням.

7.1.2. Застосування загальнонаукової методології. При викладенні тематичного матеріалу відповідних дисциплін буде застосовано загальнонаукову методологію, яка використовується в усіх або в переважній більшості наук: історичний, термінологічний, функціональний, системний, когнітивний (пізнавальний) підходи, узагальнення, моделювання та інші.

Історичний метод дає змогу дослідити виникнення, формування і розвиток процесів і подій у хронологічній послідовності з метою виявлення внутрішніх та зовнішніх зв'язків, закономірностей та суперечностей.

Термінологічний принцип передбачає вивчення історії термінів і позначуваних ними понять, розробку або уточнення змісту та обсягу понять, встановлення взаємозв'язку і субординації понять, їх місця в понятійному апараті теорії, на базі якої базується дослідження. Вирішити це завдання допомагає метод термінологічного аналізу і метод операціоналізації понять.

Застосування системного підходу потребує кожний об'єкт наукового дослідження. Сутність його полягає у комплексному дослідженні великих і складних об'єктів (систем), дослідженні їх як єдиного цілого з узгодженим функціонуванням усіх елементів і частин. У системному дослідженні об'єкт,

що аналізується, розглядається як певна множина елементів, взаємозв'язок яких зумовлює цілісні властивості цієї множини. Системний принцип дає змогу визначити стратегію наукового дослідження, крім того, стає можливим створення міждисциплінарного знання предмету.

Пізнавальний, або когнітивний, принцип пов'язаний із загальнофілософською теорією пізнання і є методологічною базою для багатьох наук; особливо ефективний у вивченні динаміки науки та її співвідношення з суспільством, в обґрунтуванні провідного значення знання в поведінці індивіда. Слід мати на увазі, що для аналізу формування знання необхідне вивчення практичної і теоретичної діяльності людини у співвідношенні з її соціальним аспектом.

Для вивчення внутрішніх і зовнішніх зв'язків об'єкта дослідження суттєве значення має моделювання. За його допомогою вивчаються ті процеси і явища, що не піддаються безпосередньому вивченню.

7.2. Система оцінювання.

Перевірка знань здійснюється з метою одержання зворотної інформації про зміст, характер і досягнення у навчальному процесі суб'єктів пізнавальної діяльності та про ефективність праці викладача.

Перевірка може здійснюватися в усній, письмовій та практичних формах. Об'єктом оцінювання можуть виступати: результати написання тестових, ситуаційних, розрахунково-аналітичних, творчих завдань; реферативні доповіді, доповнення, участь у дискусії тощо.

Метод усного опитування є найпоширенішим і найбільш ефективним, його використовують при вивченні майже всіх предметів. З'ясовується рівень знань суб'єкта пізнавальної діяльності, його вміння коротко і лаконічно висловлювати свою думку у чітко визначений час. Також має враховуватися активність аудиторії при обговоренні питань тощо.

Оцінювання виконаних завдань і відповідей здійснюється з дотриманням таких принципів: індивідуальний характер перевірки та оцінювання знань; систематичність; диференційованість; об'єктивність; умотивованість оцінок; вимогливість та єдність вимог тощо.

Під час оцінювання враховуються такі критерії:

– характеристики відповіді: елементарна, фрагментарна, повна, логічна, доказова, обґрунтована, творча;

– якість знань: правильність, повнота, осмисленість, глибина, системність, узагальненість;

– рівень володіння розумовими операціями: вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, узагальнювати, робити висновки;

– досвід творчої діяльності: вміння виявляти проблеми, формулювати гіпотези, розв'язувати проблеми.

У процесі перевірки знань і успішності використовується модульно-рейтингова система оцінювання. Результати навчальної діяльності оцінюються за 100-бальною шкалою (за навчальний семестр). Критично-

розрахунковий мінімум для допуску до іспиту – 20 балів, а рекомендований – 36 балів протягом семестру. Критично-розрахунковий мінімум для допуску до заліку – 40 балів, а рекомендований – 48 балів протягом семестру. За результатами вивчення дисципліни обов'язковим є підсумкове накопичення розрахункового мінімуму балів – 60 балів.

Методи контролю плануються в письмовій формі. Невід'ємною частиною підготовки слухачів дисципліни до контролю є наявність конспекту лекцій та відвідування семінарських/практичних занять, а також своєчасне виконання індивідуальної та самостійної роботи. Невчасне виконання (без поважної причини) поточних завдань і звітування з перенесенням на наступне заняття викликає зниження підсумкової оцінки за їх виконання на 20 %, а при відтермінуванні на два заняття – зниження підсумкової оцінки на 40 %.

Модульні контрольні роботи складаються з теоретичних питань, ситуаційних, розрахунково-аналітичних і творчих завдань, тестів різного рівня складності. Ці завдання поєднуються у пропорції, яка логічно врівноважує теоретичну і практичну частину модульної контрольної роботи.

Іспит (екзамен) здійснюється у формі письмової роботи, за яку можна одержати максимально до 40 балів, складається з теоретичних питань, практичних (ситуаційних, творчих, аналітичних, розрахункових) завдань, тестів різного рівня складності, які поєднуються у пропорції, що логічно врівноважує теоретичну і практичну частину екзамену.

Аспіранти, які набрали сумарно меншу кількість балів ніж розрахунковий мінімум – 60 балів, вважаються такими, що не виконали навчальний план з дисципліни.

8.Застосування сучасних технологій викладання та навчання

Підготовка фахівців освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю «Психологія» здійснюється шляхом ефективного поєднання традиційних методик навчання та сучасних педагогічних технологій, таких як інформаційно-комунікаційне навчання, навчання із залученням інтерактивних методик, навчання за технологією тренінгу.

Сучасні інформаційні освітні технології створюють можливості для ефективного використання у навчальній та науково-дослідницькій діяльності інформаційних ресурсів та електронних систем телекомунікацій. Для підготовки фахівців третього рівня освіти зі спеціальності «Психологія» застосування сучасних інформаційних технологій сприяє формуванню та удосконаленню загальних та фахових компетентностей.

Запровадження у навчальному процесі інтерактивних методів навчання таких як метод групової роботи, дискусії, рольові ігри, кейс-метод, метод портфоліо, метод проектів, проведення наукових семінарів та WEB-конференцій сприяють розвитку дослідницької, творчої та пізнавальної діяльності аспірантів.

Методики тренінгового навчання у вигляді виконання пошукових та творчих завдань з використанням сучасних психодіагностичних та психотерапевтичних технологій, роботи з базами бібліографічних, статистичних та інших видів даних, проходження асистентської практики, апробація результатів самостійного наукового дослідження на наукових конференціях, семінарах тощо забезпечують поглиблення основних загальних та фахових компетентностей фахівців освітньо-наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 «Психологія».

Застосування сучасних педагогічних технологій при підготовці фахівців освітньо-наукового ступеня доктора філософії дають можливість:

- підвищити інтенсивність навчального процесу;
- сприяти посиленню ролі методів активного пізнання у навчальному процесі;
- підвищити ефективність навчання за рахунок його індивідуалізації;
- сприяти підвищенню інформатизації суспільства;
- оволодіти методологією наукової та педагогічної роботи,
- розвивати уміння, навички та інші компетентності здобувачів ступеня доктора філософії, необхідні для здійснення самостійних наукових досліджень, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та дослідницько-інноваційної діяльності;
- сприяти розвитку комунікативних здібностей аспірантів;
- науковим керівникам – систематично контролювати виконання освітньо-наукової програми та навчального плану підготовки фахівців освітньо-наукового ступеня доктора філософії, здійснювати систематичне керівництво самостійного наукового дослідження аспіранта, аналізувати його результати, а також контролювати хід виконання індивідуального плану наукової роботи здобувача.

9. Науково-дослідницька робота аспіранта

Система науково-дослідницької роботи аспірантів є невід'ємною складовою підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних самостійно вести науковий пошук, творчо вирішувати конкретні професійні, наукові та соціальні завдання. Науково-дослідницька робота аспіранта здійснюється під керівництвом наукового керівника, умовно може бути розділена на підготовчий та основний етапи та включає наступні види діяльності. На підготовчому етапі аспірант:

1. Обирає тему наукового дослідження та обґрунтовує актуальність обраної теми дослідження. Здійснює перегляд каталогів захищених дисертацій і знайомиться з вже виконаними в лабораторії дисертаційними роботами. Опрацьовує новітні результати досліджень в обраній та суміжних сферах науки. Ознайомлюється з аналітичними оглядами і статтями у фахових виданнях, проводить консультації з фахівцями з метою виявлення маловивчених наукових проблем і питань, що є актуальними. Вивчає та аналізує основні підходи та позиції наукових шкіл і

течій у вирішенні досліджуваної проблеми; уточнює термінологію в обраній галузі знань. Здійснює пошук літературних джерел з обраної теми.

2. Проводить планування дисертаційної роботи шляхом складання індивідуального плану докторанта; робочого плану аспіранта.

3. Здійснює постановку цілей і завдань дисертаційної роботи. Визначає об'єкт і предмет наукового дослідження.

4. Обирає методи (методику) проведення дослідження.

5. Здійснює опис процесу наукового дослідження у дисертаційній роботі шляхом формування плану-проспекту, який являє собою реферативний виклад питань, за якими надалі буде систематизуватися весь зібраний фактичний матеріал.

Під час основного етапу науково-дослідницької роботи аспірант:

1. Проводить науково-дослідницькі роботи відповідно до профілю ОНП аспірантури, з використанням фундаментальних і прикладних дисциплін, що викладаються. Займається науковою роботою з виконання теоретичної та практичної частини дослідження.

2. Аналізує та узагальнює результати наукового дослідження на основі сучасних міждисциплінарних підходів, застосування наукових методологічних принципів та методичних прийомів дослідження, використання в дослідженні тематичних інформаційних ресурсів, провідного вітчизняного і зарубіжного досвіду з тематики дослідження.

3. Здійснює підготовку та видання публікацій за темою дисертації: монографій та наукових публікацій у виданнях з переліку ВАК і міжнародних виданнях, включених у міжнародні наукометричні бази даних, наукових публікацій в іноземних виданнях, наукових публікацій в інших виданнях.

4. Проводить апробацію результатів наукових досліджень шляхом участі у наукових конференціях (з опублікуванням тез доповіді): у міжнародних та зарубіжних конференціях; у всеукраїнських конференціях; у регіональних та міжвузівських конференціях, у наукових семінарах. Бере участь у конкурсах наукових робіт.

5. Залучається до виконання держбюджетної або госпдоговірної тематики в рамках державних, міжвузівських або інститутських грантів, а також індивідуальних планів лабораторії.

6. Якщо за науковими результатами наукового дослідження було отримано винахід, то аспірантом готуються та подаються документи для отримання патенту на винахід (авторське свідоцтво).

7. Займається проведенням досліджень та підготовкою дисертаційної роботи, формулюванням висновків дисертаційної роботи.

8. Здійснює оцінку отриманих результатів, які виносяться для обговорення та дискусії на засіданні лабораторії.

9. Проходить попередню експертизу дисертації в лабораторії (передзахист).

10. Займається роботою з підготовки рукопису дисертації.

11. Працює над створенням нових перспективних засобів, в організації робіт щодо практичного використання та впровадження результатів дослідження.

10. Асистентська педагогічна практика

Асистентська педагогічна практика є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми підготовки докторів філософії за спеціальністю «Психологія» в Інституті соціальної та політичної психології НАПН України і має на меті набуття аспірантом професійних навичок та вмінь на посаді викладача.

Формування теоретичних знань щодо сутності, структури та форм навчального процесу підготовки фахівців з психології відбувається під час вивчення дисципліни «Методика викладання психології у відкритому інформаційному просторі» у третьому семестрі. Відпрацювання практичних умінь і навичок доктора філософії зі спеціальності 053 „Психологія” здійснювати підготовку навчально-методичного забезпечення і проведення семінарських (практичних або лабораторних) занять, організації самостійної роботи студентів відбувається під час проходження асистентської педагогічної практики, що передбачено навчальним планом у третьому семестрі.

Підготовка висококваліфікованих докторів філософії з психології передбачає закріплення набутих теоретичних знань та вдосконалення педагогічних компетентностей у процесі проходження асистентської педагогічної практики безпосередньо у навчальному процесі Інституту соціальної та політичної психології НАПН України.

Асистентська педагогічна практика проходить у межах професійно-орієнтованих дисциплін підготовки фахівців, що забезпечуються в Інституті соціальної та політичної психології НАПН України. Вибір дисциплін, з яких відбуватиметься асистентська педагогічна практика, здійснюється відповідно до педагогічного навантаження та узгоджується з дисциплінами, які викладає науковий керівник, або в межах тематики дисертаційної роботи доктора філософії зі спеціальності 053 „Психологія”.

Метою асистентської педагогічної практики є поглиблення та закріплення знань докторантів з питань організації і форм здійснення навчального процесу в сучасних умовах, його наукового, навчально-методичного та нормативного забезпечення, формування вмінь і навичок опрацювання наукових та інформаційних джерел при підготовці занять, застосування активних методик викладання професійно-орієнтованих дисциплін відповідного фахового напрямку та дисциплін фундаментального циклу для спеціальностей фахового напрямку “Психологія”.

Об'єктом асистентської педагогічної практики є навчальний процес підготовки фахівців за спеціальністю «Психологія», що відбуваються безпосередньо у навчальному процесі Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, інших закладах освіти IV рівня акредитації.

Предметом асистентської педагогічної практики виступає окрема дисципліна або дисципліни фундаментального чи професійно-орієнтованого циклу навчального плану підготовки фахівців відповідної спеціальності, згідно з розподілом педагогічного навантаження аспіранта.

Асистентська педагогічна практика має бути наближеною до напрямів наукових досліджень докторанта. Під час такої практики виникає можливість апробувати результати досліджень, що проводяться аспірантом при написанні дисертаційної роботи.

Згідно з навчальним планом підготовки докторів філософії, асистентська педагогічна практика проводиться у третьому семестрі в обсязі 90 год. (3 кредити).

Проходження асистентської педагогічної практики передбачає виконання аспірантом наступних видів робіт:

- підготовку та проведення семінарських (практичних або лабораторних) занять;
- підготовку навчально-методичного забезпечення проведення семінарських (практичних або лабораторних) занять;
- розробку завдань та організацію самостійної роботи студентів з дисциплін, що читаються;
- підготовку навчально-методичного забезпечення проведення модульних контрольних робіт з дисциплін, що викладаються;
- підготовку навчально-методичного забезпечення проведення залікових робіт та іспитів з дисциплін, що читаються;
- участь (разом з лектором) у проведенні заліків та іспитів для студентів відповідної спеціальності.

Захист звіту з асистентської педагогічної практики відбувається перед членами комісії, яка створюється за розпорядженням директору Інституту соціальної та політичної психології НАПН України. Підсумки асистентської педагогічної практики обговорюються на засіданнях лабораторії соціальної психології особистості під час проміжної атестації аспірантів, а загальні підсумки – затверджуються на засіданні Вченої ради Інституту соціальної та політичної психології НАПН України.

11. Проміжна та підсумкова атестації

Атестація аспірантів здійснюється відповідно до навчального плану підготовки докторів філософії за спеціальністю «Психологія». В процесі підготовки докторів філософії використовують дві форми атестації: проміжну і підсумкову. Відповідно до діючих нормативно-правових документів Міністерства освіти і науки України та Інституту соціальної та політичної психології НАПН України підсумкова атестація випускників, що завершують навчання за освітньо-науковими програмами доктора філософії, є обов'язковою.

Метою проміжної атестації є контроль за виконанням індивідуального плану аспіранта за всіма складовими, передбаченими навчальним планом. Проміжна атестація включає три модулі:

1. Теоретичний модуль.
2. Науково-дослідницький.
3. Практичний модуль.

11.1. Атестація за теоретичним модулем передбачає складання заліків та іспитів відповідно до навчального плану підготовки докторів філософії за спеціальністю «Психологія». Проміжна атестація за теоретичним модулем, яким передбачені екзамени проводиться екзаменаційною комісією, склад якої та голова призначається Наказом директора Інституту соціальної та політичної психології НАПН України після повного виконання програми освітньо-кваліфікаційного рівня доктора філософії з метою встановлення фактичної відповідності рівня теоретичної підготовки вимогам **загальних та фахових компетентностей випускників аспірантури**.

Технологія проміжної атестації включає такі технологічні етапи:

- розробка теоретичних питань науково-психологічного характеру, комплексу ситуаційних або аналітичних та творчих завдань;
- проведення контролю;
- перевірка виконаних завдань;
- усне обговорення письмових відповідей на теоретичні питання, творчі завдання, результати виконаних ситуаційних задач, відповіді на додаткові запитання членів екзаменаційної комісії;
- оцінювання ступеня досягнення кінцевих цілей теоретичної підготовки докторантів відповідно до об'єктивних критеріїв.

11.2. Науково-дослідницький модуль, відповідно до начального плану, передбачає проведення поточної атестації аспірантів кожні півроку навчання. Метою проміжної атестації є контроль за виконанням індивідуального плану науково-дослідницького пошуку та дотриманням графіку підготовки результатів науково-дослідницької роботи (додаток В).

11.3. Практичний модуль, відповідно до начального плану, передбачає проведення асистентської педагогічної практики на другому році навчання (3 семестр). Метою проміжної атестації за практичною складовою є контроль за виконанням індивідуального плану та набуття аспірантом професійних навичок та вмінь на посаді викладача. Атестація за практичним модулем здійснюється на підставі висновків комісії з проведення захисту асистентської педагогічної практики, яка створюється за розпорядженням декана факультету психології.

Метою підсумкової атестації є встановлення фактичної відповідності рівня освітньо-наукової підготовки випускників аспірантури вимогам освітньо-кваліфікаційної характеристики доктора філософії за спеціальністю «Психологія».

Підсумкова атестація здійснюється за двома напрямками:

1. Оцінювання рівня теоретичної та практичної фахової підготовки.

2. Встановлення відповідності рівня науково-дослідницької підготовки вимогам, що висуваються до доктора філософії за спеціальністю «Психологія».

11.4. Оцінювання рівня теоретичної фахової підготовки передбачає складання комплексного підсумкового іспиту за спеціальністю «Психологія» відповідно до навчального плану підготовки докторів філософії за спеціальністю «Психологія». Комплексний підсумковий екзамен передбачає виконання кваліфікаційних завдань за спеціальністю «Психологія» і є адекватною формою кваліфікаційних випробувань, яка об'єктивно і надійно визначає рівень професійної та наукової підготовки випускників аспірантури вищих навчальних закладів. Програма комплексного іспиту містить обов'язковий і варіативний модулі. Обов'язковий модуль охоплює наукові та практичні питання сучасної психології, а варіативний модуль стосується наукових та практичних аспектів відповідно до обраного напряму дисертаційної роботи.

Комплексний екзамен дає можливість встановити рівень теоретичної та практичної фахової підготовки аспіранта за спеціальністю «Психологія». Підсумкова атестація здійснюється екзаменаційною комісією, склад якої та голова призначається Наказом директора Інституту соціальної та політичної психології НАПН України після повного виконання програми освітньо-кваліфікаційного рівня доктора філософії з метою встановлення фактичної відповідності рівня теоретичної та практичної фахової підготовки вимогам **фахових компетентностей випускників аспірантури зі спеціальності 053 «Психологія»**.

Комплексний кваліфікаційний іспит складається з виконання завдань різних типів: теоретичні завдання та практичне завдання:

– теоретичні завдання передбачають письмову відповідь на теоретичні питання, що стосуються сучасних проблем психології та психодіагностики, що дає можливість оцінити теоретичний рівень професійної підготовки за спеціальністю «Психологія» (питання включають обов'язковий і варіативний модулі програми);

– практичне завдання – це письмове розв'язання практичного завдання, що супроводжується психологічними висновками, і дає можливість перевірити сформованість відповідних умінь та навичок (практичні завдання включають обов'язковий і варіативний модулі програми).

11.5. Встановлення відповідності рівня науково-дослідницької підготовки вимогам, що висуваються до доктора філософії зі спеціальності 053 «Психологія», передбачає проведення прилюдного захисту результатів науково-дослідницької роботи, які представлені у вигляді дисертаційної роботи. Підсумкову атестацію здійснює Спеціалізована вчена рада, склад якої затверджено Міністерством освіти і науки України на підставі чинних нормативно-правових документів. Нормативною формою підсумкової атестації є захист дисертації на здобуття вченого ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 «Психологія».

На дисертаційну роботу доктора філософії зі спеціальності 053 «Психологія» покладається основна **дослідницька і фахова кваліфікаційна функція**, яка виражається у здатності пошукувача ступеня доктора філософії вести самостійний науковий пошук, вирішувати прикладні наукові завдання і здійснювати їхнє наукове узагальнення у вигляді власного внеску у розвиток сучасної психологічної науки і практики. Вона є результатом самостійної наукової роботи аспіранта і має статус інтелектуального продукту на правах рукопису.

Підсумкова атестація аспірантів, що повністю виконали ОНП підготовки докторів філософіїв докторантурі Інституту соціальної та політичної психології НАПН України зі спеціальності 053 «Психологія», завершується присвоєнням академічної кваліфікації «доктор філософії» з психології та професійної кваліфікації – науковий співробітник-консультант («психологія»), асистент (викладач вищих навчальних закладів) та врученням диплому встановленого зразка про рівень освіти та кваліфікацію.

12. Внутрішня та зовнішня системи забезпечення якості освітньої та наукової складових підготовки докторів філософії

Згідно із Законом України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. Науково-методична рада МОН України за участю Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти розробляє нові методичні рекомендації щодо стандартів освітньої діяльності та стандартів вищої освіти. Вони затверджуються МОН України й обов'язкові до виконання всіма ВНЗ, а також науковими установами, що забезпечують підготовку докторів філософії та докторів наук.

З метою забезпечення якості освітньої та наукової складових підготовки докторів філософії в аспірантурі Інституту соціальної та політичної психології НАПН України за відповідними спеціальностями передбачається впровадження і реалізація комплексної системи, що поєднує взаємопов'язану сукупність як внутрішніх, так і зовнішніх елементів:

– публікація наукових статей з обраної проблематики дослідження, що відображають результати наукових пошуків аспіранта та написані згідно з вимогами ДАК України; публікація статей у провідних українських і зарубіжних виданнях, що включені до Міжнародних наукометричних баз даних (РІНЦ, Index Copernicus, Web of Science, Scopus та ін.) та мають високе поточне значення імпаکت-фактору, засвідчують відповідний рівень та актуальність виконаних досліджень;

– поглиблення теоретичних знань у сфері психології і набуття практичних навичок та вмінь під час вивчення навчальних дисциплін «Методологія наукових досліджень та сучасного гуманітарного пізнання», «Сучасні проблеми психології особистості», «Теоретико-методологічні проблеми психології груп», «Науковий текст та академічне письмо (англійська мова)», «Психологія політичної соціалізації особистості», «Методологія емпіричних досліджень у психології» та ін. уможливило підвищення якості власних

наукових досліджень аспіранта, а також передбачає обов'язкові публікації тематичних статей за проблематикою його дослідження, що включають елементи дослідницьких та комунікаційних компетентностей, одержаних під час вивчення зазначених дисциплін тощо;

– опрацювання методики науково-дослідної роботи і набуття практичного досвіду роботи з фактичним матеріалом, його узагальнення, пошук і опрацювання оригінальних наукових та інформаційних джерел, проведення власних аналітичних досліджень є підґрунтям забезпечення якісної складової одержання наукових результатів, що будуть покладені в основу підготовки дисертації;

– апробація результатів науково-дослідницької роботи під час проведення всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференцій за відповідними тематиками, обговорення матеріалів дослідження під час роботи науково-методичних семінарів і круглих столів із залученням провідних фахівців зі спеціальності, опублікування тез виступів і написання статей за напрямом дисертаційної роботи (відповідно до чинних вимог, затверджених МОН України, має бути опубліковано не менше 5 статей у фахових виданнях, у тому числі одна стаття у науковому журналі, який включено до Міжнародних наукометричних баз даних або у періодичному іноземному виданні, а також не менше 3-х тез).

– зовнішнє рецензування і ретельний відбір статей до друку, що здійснюють провідні фахові видання, а також наукові журнали, які включені до Міжнародних наукометричних баз даних, забезпечує реалізацію принципів впровадження системи якісної перевірки наукового рівня виконаних досліджень, обґрунтованості зроблених висновків та авторських пропозицій щодо вирішення наявних проблем;

– перевірка наукових статей і дисертаційної роботи на наявність плагіату забезпечує дотримання стандартів і вимог щодо самостійності виконання наукового дослідження, індивідуального внеску у вирішення конкретної наукової задачі, а також у теоретичні і / або експериментальні результати, важливі для розвитку певної галузі науки тощо;

– підготовка і захист звіту з асистентської педагогічної практики; підведення підсумків асистентської педагогічної практика відбувається відкрито на підсумковій конференції перед членами комісії, яка створюється за розпорядженням декана факультету. За результатами попередньої перевірки звіту готується загальний відзив і визначається його відповідність затвердженим вимогам, звіт рекомендується до захисту перед комісією. Підсумкова оцінка визначається з урахуванням своєчасності подання необхідних документів, якості підготовленого звіту, загального відзиву та результатів анкетування. Підсумки асистентської педагогічної практики обговорюються на засіданнях лабораторії, а загальні підсумки практики підводяться на засіданнях Вченої ради Інституту соціальної та політичної психології НАПН України;

– проміжна, підсумкова атестація аспірантів. Під час вивчення навчальних дисциплін перевірка засвоєних знань і успішності аспірантів

здійснюється з використанням модульно-рейтингової системи оцінювання. Методи контролю плануються у письмовій та практичних формах. Усі экзамени проводяться у формі письмових робіт, які містять завдання, що логічно врівноважують теоретичну і практичну частину іспиту. За результатами попередньої експертизи загального стану і готовності до захисту дисертаційної роботи, приймається рішення про допуск аспіранта до складання комплексного підсумкового іспиту зі спеціальності, який обов'язково містить декілька нормативних модулів, а також варіативний модуль (відповідно до напрямку дослідження). Підсумкова атестація передбачає прилюдний захист дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії; присвоєння вченого звання доктор філософії за спеціальністю здійснює відповідна Спеціалізована вчена рада Інституту соціальної та політичної психології НАПН України ;

– загальний позитивний висновок щодо дисертації засвідчує, що вона має теоретичну та практичну цінність, виконана на належному рівні, являє собою закінчене самостійне наукове дослідження, в якому одержано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну наукову задачу суттєвого значення для певної галузі науки; або в якому отримані нові науково обґрунтовані теоретичні і (чи) експериментальні результати, що в сукупності є суттєвими для розвитку конкретного напрямку певної галузі науки;

– механізм бюджетного фінансування підготовки фахівців зі спеціальності надає можливість використовувати державне фінансування як інструмент підвищення якості освітньої та наукової складових підготовки докторів філософії, якості виконаних наукових досліджень, а також їх наближення до вирішення актуальних проблем суспільства.

13. Результати навчання та науково-дослідницької діяльності аспірантів

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про вищу освіту» результати навчання та науково-дослідницької діяльності аспірантів мають бути представлені через набуття ними теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексу проблем у галузі професійної та (або) дослідницької діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного дослідження результати якого мають наукову новизну, теоретичну та практичну значимість.

Основні результати навчання та науково-дослідницької діяльності аспірантів мають бути представлені такими складовими:

1. Прослуховування за спеціальністю «Психологія» курсів та спецкурсів в обсязі 30 кредитів.
2. Складання заліків та екзаменів відповідно до навчального плану теоретичної підготовки.
3. Проходження та успішний захист асистентської педагогічної практики.

4. Підготовка дисертаційної роботи, яка рекомендована лабораторією до захисту на Спеціалізованій вченій раді Інституту соціальної та політичної психології НАПН України.

5. Публікація за темою дисертації менше 5 статей у фахових виданнях, у тому числі одна стаття у науковому журналі, який включено до Міжнародних наукометричних баз даних або у періодичному іноземному виданні, а також не менше 3-х тез.

6. Апробація результатів дисертаційної роботи шляхом участі в роботі не менше 3-ох вітчизняних та міжнародних конференцій.

7. Впровадження результатів науково-дослідницької роботи у практичну діяльність – не менше 3-ох.

14. Програмні (загальні та фахові) компетентності випускників аспірантури

За результатами виконання ОНП підготовки докторів філософії за спеціальністю «Психологія» випускники аспірантури набувають загальні та фахові компетентності (Табл. 14.1 – 14.5).

Таблиця 14. 1.

14.1. Системні компетентності та нормативний зміст підготовки

Код	Системні компетентності	Нормативний зміст підготовки
СК-1	Здатність проводити критичний аналіз, оцінку і синтез нових та складних ідей та соціально-психологічних явищ	<p>ЗНАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> – основних етапів розвитку та змін парадигм в еволюції науки; – історії методологічних пошуків у психології; – ролі та місця базових принципів у розвитку психологічної науки; – теоретичних методів психології, зокрема моделювання та реконструкції; – соціально-психологічних проблем в Україні та в світі в різних сферах суспільного життя (виробництві, управлінні, освіті, політиці). <p>УМІННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> – орієнтуватись у логічній побудові психологічного знання; – виокремлювати теоретичну,

Код	Системні компетентності	Нормативний зміст підготовки
		<p>методологічну та історико-психологічну складові феноменів психологічного знання;</p> <ul style="list-style-type: none"> - виокремлювати рівні складних багатомірних психічних явищ; - виокремлювати стадії, фази та етапи складних процесів; - синтезувати відомості про ті або інші предмети дослідження шляхом побудови теоретичних моделей.
СК-2	<p>Здатність переосмислювати наявне та створювати нове цілісне психологічне знання та професійну практику і розв'язувати значущі соціальні, наукові, культурні, етичні та інші проблеми</p>	<p>ЗНАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - загальнонаукових (філософських) концепцій та теорій розвитку науки; - психологічних систем та інтегративних концепцій психіки; - внеску фундаторів світових та вітчизняних психологічних шкіл у розкриття предмету і конструювання методів дослідження. <p>УМІННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - застосовувати холістичний підхід до вивчення психічних явищ; - конкретизувати загальні принципи та керівні точки зору відповідно до вимог певного завдання, певної ситуації; - вибудовувати стратегії та тактики перетворення ситуації відповідно до вимог певного завдання; - кваліфікувати відповідність рішення завданню та міру його значущості.

Код	Системні компетентності	Нормативний зміст підготовки
СК-3	Здатність розроблення та реалізація проектів, включаючи власні дослідження	<p>ЗНАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - класичних моделей творчого процесу; - функцій у творчому процесі окремих стадій; - технології розробки та впровадження наукових проектів; - пріоритетних напрямів програми «Горизонт 2020»; Грантів Європейської дослідницької ради (ERC). <p>УМІННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - розв'язувати комплексні соціально-психологічні проблеми професійної та дослідницько-інноваційної діяльності; - продукувати нові ідеї (продукту, процесу, послуги); - визначати мету і завдання наукового пошуку з урахуванням стану науки і потреби практики; - здійснювати розробку відповідних методичних процедур при проведенні дослідження; - здійснювати оцінку якості продуктів науково-дослідницької діяльності; - кваліфікувати міру оригінальності творчого задуму; - забезпечувати організацію та брати участь в реалізації грантових проектів.

Код	Системні компетентності	Нормативний зміст підготовки
СК-4	Здатність ініціювання дослідницько-інноваційних проєктів та автономно працювати під час їх реалізації	<p>ЗНАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - мотиваційного аспекту дослідницько-інноваційної діяльності. - вольових якостей особистості та їх впливу на успішність дослідницько-інноваційної діяльності; - проблем формування індивідуального стилю дослідницько-інноваційної діяльності. <p>УМІННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - самомотивування на дослідницько-інноваційну діяльність; - формування та застосування індивідуального стилю дослідницько-інноваційної діяльності. - критично осмислювати та толерантно ставитись до наукових доробок різних наукових шкіл; - приймати рішення у складних і непередбачуваних умовах, що потребує застосування нових підходів та прогнозування; - брати участь у конкурсах на отримання грантової підтримки наукових досліджень та стипендій, заснованих на честь видатних діячів науки, освіти, культури, громадських діячів, а також заснованих Президентом України, Кабінетом Міністрів України, державними чи недержавними органами, підприємствами, установами чи організаціями.
СК-5	Здатність планувати й організувати роботу	<p>ЗНАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - особливостей та вимог

<i>Код</i>	<i>Системні компетентності</i>	<i>Нормативний зміст підготовки</i>
	дослідницьких колективів з рішення наукових і науково-освітніх завдань	<p>спільної творчої діяльності.</p> <ul style="list-style-type: none"> - основ раціонального планування дослідницько-інноваційної діяльності; - проблем ефективності співробітництва у рамках спільної дослідницько-інноваційної діяльності. <p>УМІННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - мотивування колег на науково-дослідницьку діяльність; - врахування індивідуального стилю дослідницько-інноваційної діяльності співробітників; - активно діяти та взаємодіяти у складі науково-педагогічного колективу.

14.2. Інструментальні компетентності та нормативний зміст підготовки

<i>Код</i>	<i>Інструментальні компетентності</i>	<i>Нормативний зміст підготовки</i>
ІК-1	Здатність використовувати у професійній діяльності базові загальні знання з різних наук	<p>ЗНАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - засад міжпредметного методологічного синтезу та спроб його реалізації; - психологічних передумов інноваційної діяльності; - основних психологічних механізмів наукової діяльності; - закономірностей ситуації, сприятливих для інсайтів; <p>УМІННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - гнучко встановлювати й враховувати складність та неоднозначність зв'язків між різнорівневими явищами (психічними та непсихічними тощо); - реконструювати

Код	Інструментальні компетентності	Нормативний зміст підготовки
		психологічний зміст діяльності людини.
ІК-2	Здатність застосовувати сучасні інформаційні технології у різних видах професійної діяльності	<p>ЗНАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - сучасних інформаційних технологій у науковій діяльності; - можливостей використання сучасних інформаційних технологій у науковій та професійній діяльності; - процедури та механізмів захисту інтелектуальної власності. <p>УМІННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - користуватись сучасними інформаційними технологіями (мережа Інтернет тощо) у процесі здійснення наукового пошуку; - застосовувати сучасні технології захисту інформації; - використовувати сучасні інформаційні технології та технічні засоби.
ІК-3	Здатність знаходити, обробляти й аналізувати необхідну інформацію для рішення проблем й прийняття рішень	<p>ЗНАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ситуативного компоненту вчинку як одиниці самодетермінації людини-творця. - особливостей стадії підготовки (орієнтування) у дослідницько-інноваційному процесі. - розробляти засоби діагностики та корекції впливу на основі побудови моделей, математичної статистики й використання відомих комп'ютерних технологій навчання; <p>УМІННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - здійснювати аналіз літератури за проблематикою наукового

Код	Інструментальні компетентності	Нормативний зміст підготовки
		<p>дослідження як створення передумови наукового пошуку;</p> <ul style="list-style-type: none"> - структурувати теоретико-методологічне знання, володіти навичками його графічного і образно-символічного моделювання; - оцінювати евристичну цінність і методологічну обґрунтованість сучасних наукових пошуків у психологічній царині.
ІК-4	Здатність використовувати сучасні методи і технології наукової комунікації на українській та іноземній мовах	<p>ЗНАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - принципів та механізмів модернізації наукової комунікації; - української та іноземних мов для здійснення наукової комунікації та міжнародного співробітництва; - співвідношення потаємного (несвідомого, імпліцитного, ірраціонального) та явного (свідомого, експліцитного, раціонального) змісту творчої активності; <p>УМІННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - володіти письмовою та усною державною мовою, розвиненим мовленням; - використовувати знання однієї з іноземних мов у науковій та педагогічній діяльності; - експлікувати раціональну сутність здійснюваних відкриттів та винаходів.

14.3. Соціально-особистісні компетентності та нормативний зміст підготовки

Код	Соціально-особистісні компетентності	Нормативний зміст підготовки
-----	--------------------------------------	------------------------------

СОК-1	Здатність забезпечувати безперервний саморозвиток і самовдосконалення, відповідальність за розвиток інших	<p>ЗНАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - особистісних передумов дослідницько-інноваційної діяльності; - характеристик та якостей особистості як суб'єкта різних видів діяльності, що сприяють самореалізації і професійній успішності; - потенціальних характеристик індивідуального буття людини; - психологічних факторів деструктивного впливу на свідомість людини. <p>УМІННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - здійснювати самоспостереження, самоаналіз та самопізнання своєї особистості засобами індивідуальної та групової роботи; - застосовувати спеціальні прийоми саморозвитку і самовдосконалення; - аналізувати деструктивні фактори, які впливають на психологічне здоров'я особистості.
СОК-2	Здатність слідувати етичним і правовим нормам у професійній діяльності	<p>ЗНАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - етичного кодексу психолога та педагогічної етики; - наукових, етичних та культурних норм взаємодії у науковому співтоваристві; - психологічної проблематики відповідальності. <p>УМІННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - рефлексувати над етичною стороною творчого процесу.
СОК-3	Здатність використовувати адекватні методи ефективної взаємодії з представниками різних груп (соціальних,	<p>ЗНАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - принципу організації розвивальних впливів на психіку особистості.

	культурних і професійних)	<ul style="list-style-type: none"> – проблематики діалогічної форми спілкування у спільній діяльності. <p>УМІННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> – володіння сучасними технологіями розвитку креативності особистості (розвивальна бесіда, сократичний діалог, мозковий штурм, фокус-група, ділова гра); – організувати та контролювати власний психічний стан та настрої інших людей з метою забезпечення продуктивних стосунків з учасниками спільної діяльності; – користуватися прийомами саморегулювання та самоконтролю, розвитку вольових якостей особистості. <p>ЗНАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> – проблематики діалогічної форми спілкування у спільній діяльності; <p>УМІННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> – використовувати методи, засоби і прийоми професійної комунікації; – взаємодіяти з експертами в інших предметних галузях; – розподіляти функції учасників спільного творчого процесу.
СОК-4	Здатність працювати в команді, формувати позитивні відношення з колегами	

14.4. Професійні компетентності та нормативний зміст підготовки

Код	Професійні компетентності	Нормативний зміст підготовки
Науково-дослідна діяльність		
ПК-1	Здатність самостійно виконувати науково-дослідну діяльність у галузі знань «Соціальні та поведінкові науки» з використанням сучасних теорій, методів та	<p>ЗНАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> – сучасних тенденцій, напрямів і закономірностей розвитку вітчизняної та світової психологічної науки в умовах глобалізації та

Код	Професійні компетентності	Нормативний зміст підготовки
	інформаційно-комунікаційних технологій	<p>інтернаціоналізації;</p> <ul style="list-style-type: none"> - наукових світових і вітчизняних психологічних шкіл та їх теоретичних та практичних розробок; - типів психологічних досліджень; - основних нормативів експериментальної діяльності у психології - джерел формулювання наукових гіпотез; - алгоритму експериментального дослідження. <p>УМІННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - виявляти проблеми і суперечності, аналізувати психологічні явища і процеси дійсності; - розробляти інтуїтивну модель майбутнього об'єкту науково-дослідницької діяльності; - обирати науковий напрям; - формулювати гіпотезу та завдання науково-практичних психологічних досліджень; - обирати адекватні науково-психологічні методи дослідження; - визначати науковий та соціальний ефект виконаного дослідження; - захистити в установлений строк власне наукове досягнення у вигляді дисертації.
ПК-2	Здатність адаптувати і узагальнювати результати сучасних психологічних досліджень для вирішення наукових і практичних проблем	<p>ЗНАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - психологічних особливостей процесу наукової діяльності. - психологічних особливостей процесу технічної творчості. <p>УМІННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - екстраполювати психологічні

Код	Професійні компетентності	Нормативний зміст підготовки
ПК-3	Здатність проводити теоретичні й експериментальні дослідження, математичне й комп'ютерне моделювання психічних явищ	<p>знання на широке коло процесів дослідницько-інноваційної діяльності.</p> <p>ЗНАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - типів і видів експериментальних досліджень у психології; - змістовного і формального планування психологічного експерименту; - форм графічного зображення інформації у науковому звіті (статті). <p>УМІННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - обирати тип дослідження, адекватний специфіці професійних завдань, що розв'язуються експериментальним шляхом; - планувати і протоколювати процедуру дослідження; - здійснювати якісний аналіз результатів обстеження, отриманих у процесі застосування експериментальних методик; - здійснювати кількісний аналіз результатів обстеження, отриманих у процесі застосування експериментальних методик; - представляти експериментальний звіт; - екстраполювати психологічні знання на широке коло процесів в науці й техніці.
ПК-4	Здатність використовувати наявні можливості освітнього середовища і проектування нових умов, в тому числі інформаційних, для вирішення науково-дослідних завдань	<p>ЗНАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - віртуального освітнього середовища, як інноваційного ресурсу для навчання і дослідницької діяльності; - стихійності та цілеспрямованості - методу інтерактивного

Код	Професійні компетентності	Нормативний зміст підготовки
		самонавчання; – технології віртуальної реальності; УМІННЯ – активно діяти та взаємодіяти у складі науково-педагогічного колективу; – добирати, розробляти психологічні засоби підвищення психологічного потенціалу наукової діяльності; – обґрунтовувати та впроваджувати у ВНЗ нововведення.
ПК-5	Здатність здійснювати професійну та особистісну самоосвіту, проектування подальшого освітнього маршруту і професійної кар'єри, участь в дослідно-експериментальній роботі.	ЗНАННЯ – компонентів структури індивідуального освітнього маршруту; – форм самоосвіти та інструментарію отримання знань; – особистісно-орієнтованих тренінгових технологій; – стратегій вибудовування професійного та кар'єрного зростання. УМІННЯ – актуалізувати рефлексивну й само оцінювальну діяльність; – фіксувати зміни й зростання у певний час; – опановувати технології самоменеджменту; – забезпечувати неперервність самоосвіти.
Організаційно-управлінська діяльність		
ПК-6	Здатність планувати, організовувати роботу та керувати проектами у галузі знань «Соціальні та поведінкові науки»	ЗНАННЯ – основ менеджменту науково-дослідницької діяльності як ресурсу постановки і вирішення актуальних проблем у галузі психології;

Код	Професійні компетентності	Нормативний зміст підготовки
		<ul style="list-style-type: none"> - сучасних теоретико-методологічних підходів до оптимізації стилів управління науково-дослідницьким колективом; - принципів створення психологічного клімату, що сприяє підвищенню творчої та наукової активності особистості; - психологічних особливостей управлінської діяльності суб'єкта; - психологічних основ управління у сфері виробництва, бізнесу, освіти, науки; - сутність управлінської культури сучасного керівника. <p>УМІННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - використовувати особистісні особливості, що детермінують професійну успішність діяльності керівника; - враховувати психологічні вимоги, що висуваються до керівника як до організатора; - створювати сприятливий психологічний клімат в колективі.
ПК-7	Здатність використовувати особливості соціально психологічних явищ в управлінні	<p>ЗНАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - теоретичних підходів та концепцій психології лідерства; - шляхів формування ефективного лідерства у професійній діяльності; - фундаментальних принципів етики лідера; <p>УМІННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - застосовувати основні елементи культури управлінської праці; - комбінувати стилі управління

Код	Професійні компетентності	Нормативний зміст підготовки
		<p>трудоим колективом для підвищення ефективності діяльності;</p> <ul style="list-style-type: none"> - обирати методики для визначення лідерських якостей.
ПК-8	Здатність враховувати особливості загально-соціальних процесів при організації роботи та керуванні	<p>ЗНАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - психологічних особливостей діяльності керівника (стилі управління, психологічні якості, мотиваційна сфера особистості керівника, психологічні показники управлінського розвитку керівника, запобігання професійній управлінській деформації й регресивному особистісному розвитку керівника); - психологічних особливостей управління різними організаціями; <p>УМІННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - використовувати способи комунікації, які застосовуються лідерами; - застосовувати прийоми мотивації та джерела впливу лідера в організації; - аналізувати та використовувати особливості різних стилів лідерства.
Педагогічна діяльність		
ПК-9	Здатність розробляти та проводити всі види занять у вищому навчальному закладі	<p>ЗНАННЯ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - психолого-дидактичних основ навчального процесу; - таксономії цілей навчального процесу; - методів активізації пізнавальної діяльності студентів; - особливостей методики проведення практичних і семінарських занять;

Код	Професійні компетентності	Нормативний зміст підготовки
		<ul style="list-style-type: none"> - дидактики лабораторних занять і комп'ютерного практикуму; - принципів контролю навчальних досягнень студентів та аналізу його результатів; - сутності нових та інформаційних технологій навчання у вищій школі; УМІННЯ: - формулювати навчальні цілі та обирати відповідний навчальний матеріал і його структуру. - планувати навчальні заняття згідно з робочою програмою кредитного модуля; - розробляти зміст, проводити структурування навчального матеріалу та проводити заняття різних видів; - забезпечувати послідовність викладення матеріалу та міждисциплінарні зв'язки; - організувати та керувати пізнавальною діяльністю студентів, формувати у студентів критичне мислення; - обирати методи та засоби навчання і контролю; - здійснювати контроль і оцінку результатів та проводити корекцію процесу навчання; - організовувати та аналізувати свою педагогічну діяльність; - аналізувати навчальну та навчально-методичну літературу і використовувати її в педагогічній практиці.

14.5. Професійні компетентності та зміст підготовки за спеціалізацією

Код	Професійні компетентності	Нормативний зміст підготовки
Науково-дослідна діяльність		
ПК-1с	Здатність виявляти психологічні закономірності поведінки та діяльності особистості у соціальному середовищі.	ЗНАННЯ - закономірностей поведінки і діяльності людей, обумовлених фактом їхнього включення в соціальні та професійні групи; – психологічних характеристик соціальних, професійних груп та соціальних рухів; – систем наукових понять і науково структурованих уявлень щодо найбільш істотних аспектів активності людини як суб'єкта праці; - особливостей соціально психологічних процесів в професійній діяльності; - особливостей психологічних явищ в малих групах; - особливостей психологічних явищ, які стосуються особистості; УМІННЯ - прогнозувати та моделювати нові соціально-психологічні явища у суспільстві, організаціях, соціальних групах; - обирати соціально-психологічні методи дослідження і впливу (обґрунтування методологічних і методичних прийомів соціально-психологічного тренінгу, рольових і ділових ігор тощо).
ПК-2с	Здатність досліджувати соціальні особливості і якості особистості як суб'єкта соціальних стосунків і відносин.	
ПК-3с	Здатність виявляти умови та механізми виникнення відхилень у процесі розвитку особистості.	
ПК-4с	Здатність визначати психологічні закономірності формування спільнот та соціально-психологічні механізми регуляції їх життєдіяльності.	
ПК-5с	Здатність інтегрувати соціально-психологічні технології підтримки та допомоги індивідам, групам та спільнотам у кризових станах.	
ПК-6с	Здатність здійснювати критичний аналіз, оцінку та прогноз масових соціально-психологічних процесів, явищ та стихійних впливів.	

15. Врахування відповідності запланованих результатів навчальної та наукової діяльності потребам ринку праці та потенційним роботодавцям

В умовах середовища, що динамічно розвивається, суб'єкти системи вищої школи та різних галузей суспільної практики постійно підвищують вимоги щодо кадрового забезпечення своєї діяльності. У зв'язку з цим

останнім часом з боку ринку праці та потенційних роботодавців підвищується зацікавленість до залучення фахівців найвищої кваліфікації, тобто третього освітньо-наукового рівня вищої освіти, якому відповідає ступінь вищої освіти доктора філософії з відповідної спеціальності. Вимоги ринку праці виходять з Класифікатору професій ДК 003:2010, затвердженого Наказом Держспоживстандарту України від 28.07.2010 за № 327, та окреслюють сфери діяльності випускників докторантури, серед яких викладацька і науково-дослідницька діяльність, а також психологічна діяльність практичного спрямування (Табл. 15.1).

Таблиця 15.1

Класифікація професій, що відповідає ОНП підготовки докторів філософії за спеціальністю «Психологія» (фрагмент)

2445	Професіонали у галузі психології
2445.1	Наукові співробітники (психологія)
2310	Викладачі університетів та інших вищих навчальних закладів
2310.2	Інші викладачі університетів та вищих навчальних закладів

Таким чином, заплановані результати навчальної та наукової підготовки фахівців вищого рівня можуть бути цікаві і затребувані такими суб'єктами ринку праці, потенційними роботодавцями, а саме:

1. Суб'єкти освітньої сфери, зокрема ВНЗ різних рівнів акредитації, – це одні з багатьох потенційних роботодавців, які вимагають від працівників не тільки високого рівня виконавчої дисципліни та ґрунтовної теоретичної бази. Сучасні викладачі – це мобільні, комунікабельні, творчі особистості, які вмiють швидко і якісно вирішувати завдання в умовах динамічного середовища, володіють практичними навичками та іноземною мовою, здатні підвищувати свій професійний рівень тощо. Складові вищеозначеної освітньо-наукової програми дозволяють сформувати викладача нової генерації, а саме:

- вивчення докторантом нормативних навчальних дисциплін та дисциплін за вибором забезпечують підвищення професійної майстерності докторантів у майбутній викладацькій діяльності за спеціальністю «Психологія» та набуття ними додаткових загальних і фахових компетенцій (поглиблення теоретичних та методологічних засад психології як науки; поглиблення філософської підготовки, що орієнтовані на професійну діяльність та удосконалення професійної іноземної мови);

- проходження асистентської педагогічної практики дає можливість набути досвіду педагогічної та навчально-методичної роботи у вищих навчальних закладах, розвинути професійно-педагогічні компетентності, оволодіти технологіями проведення навчальних занять та підготовки навчально-методичних матеріалів за курсами дисциплін, що читаються у ВНЗ;

- науково-дослідницькі компетентності, набуті в ході здійснення самостійного наукового пошуку, забезпечуватиме тісний зв'язок сучасної

науки і практики знавчальним процесом, що дає можливість підвищити рівень ефективності підготовки сучасного психолога.

2. Для роботодавців, якими є науково-дослідні установи НАН України, а також науково-дослідні функціональні підрозділи міністерств і відомств затребуваними є фахівці, що володіють глибокими теоретичними знаннями, вміннями та навичками аналізу соціально-психологічних та політико-психологічних явищ, вміють самостійно здійснювати наукові дослідження, отримувати наукові результати, продукувати нові ідеї, розв'язувати комплексні проблеми, пов'язані з оцінюванням та аналізом соціально-психологічних та політико-психологічних процесів та явищ. Науково-дослідницька складова підготовки фахівця вищої кваліфікації дозволяє задовольнити потреби вищеозначених роботодавців, а саме через набуття докторантом фахових компетенцій щодо організації статистичних досліджень соціально-психологічних та політико-психологічних явищ і процесів; збирання, опрацювання та аналізу соціально-психологічної та політико-психологічної інформації; володіння статистичними методами для проведення соціально-психологічних та політико-психологічних досліджень; підготовки наукових публікацій за результатами соціально-психологічного та політико-психологічного аналізу.

16. Перспективи працевлаштування випускників аспірантури

Результатами виконання ОНП підготовки докторів філософії за спеціальністю «Психологія», присвоєння їх відповідної академічної та професійної кваліфікації згідно Класифікатору професій ДК 003:2010, затвердженого Наказом Держспоживстандарту України від 28.07.2010 за № 327 та враховуючи реальні потреби ринку праці випускники докторантури мають такі перспективи працевлаштування (Табл. 16.1):

1. Посада асистента кафедри вищого навчального закладу (викладання психологічних дисциплін таких як: «Загальна психологія», «Соціальна психологія», «Політична психологія», «Психологія особистості» тощо).
2. Посада наукового співробітника науково-дослідницької установи: Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України.
3. Посада психолога-методиста центрів практичної психології в установах та організаціях, медичних закладах, реабілітаційних центрах;
4. Посада психолога в організаціях, фірмах, на підприємствах;
5. Посада консультанта з питань організації колективної діяльності, вирішення конфліктів.

**Показчик професійних назв робіт за кодами професій, що відповідає
О НП підготовки докторів філософії за спеціальністю статистика
(фрагмент)**

КОД КП	КОД ЗКППТР	ВИПУСК ЄТКД	ВИПУСК ДКХП	ПРОФЕСІЙНА НАЗВА РОБОТИ
2445.1	23667	-		Науковий співробітник (психологія)
2445.1				Науковий співробітник- консультант (психологія)
2445.2			80	Практичний психолог
2445.2	24459		1	Психолог
2310.2	20199	-		Асистент
2310.2	-	-		Викладач вищого навчального закладу

17. Кадрове забезпечення реалізації освітньо-наукової програми

Підготовка докторів філософії за спеціальністю «Психологія» забезпечуватиме досвідчений професорсько-викладацький склад університету. Якісний склад кадрового забезпечення підготовки докторів філософії за спеціальністю «Психологія» засвідчує табл. 16.1.

Фахову підготовку докторів філософії зі спеціальності 053 „психологія” буде забезпечувати досвідчений професорсько-викладацький персонал. Станом на 10 червня 2016 р. у лабораторії соціальної психології особистості Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, яка є випусковою, працює 10 наукових співробітників.

З них докторів наук і професорів налічувалося 4 особи, або 40% до загальної кількості осіб професорсько-викладацького складу, кандидатів наук, старших наукових співробітників – 4 осіб, або 40%. У всіх працівників професорсько-викладацького складу лабораторії спеціальність і кваліфікація відповідає спеціальності 053 «Психологія».

Загальна кількість ставок за штатним розкладом – 4, з них професорів – 4, доцентів – 2.

Завідувач випускної лабораторії

Титаренко Тетяна Михайлівна — доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, заслужений працівник освіти України. Закінчила Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка (філософський факультет, відділення психології, 1973 р.); аспірантуру Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України (1979 р.).

У 1974-75 рр. працювала інженером лабораторії експертиз Української філії Всесоюзного інституту технічної естетики. У 1975–1996 рр. працювала

в Інституті психології ім. Г. С. Костюка АПН України: з 1975 — молодшим науковим співробітником лабораторії психофізіології; з 1979 — молодшим науковим співробітником лабораторії психології дошкільнят; з 1982 — старшим науковим співробітником лабораторії психології важковиховуваних підлітків; з 1987 — завідувачем лабораторії теорії та методології; з 1989 — провідним науковим співробітником лабораторії методології; з 1993 — завідувачем центру психології особистісних дисгармоній; з 1994 — завідувачем лабораторії психології реабілітації. З 1997 по теперішній час працює завідувачем лабораторії соціальної психології особистості Інституту соціальної та політичної психології НАПН України. Член-кореспондент НАПН України (2006), доктор психологічних наук (1994), професор (2002). Тема кандидатської дисертації: «Функції емоцій у моральному розвитку дошкільника» (1980). Тема докторської дисертації «Життєвий світ особистості: структурно-генетичний підхід» (1994).

Пріоритетний напрям досліджень — соціально-психологічні практики життєконструювання особистості; постнекласичні підходи до побудови особистістю життєвого шляху; способи моделювання та прогнозування майбутнього; психологія життєвої кризи та можливості надання психологічної допомоги при повсякденній травматизації. Т. М. Титаренко є автором теорії особистісного життєконструювання, значення якої полягає у розробці теоретико-методологічних підходів до особистості, основними модусами існування якої є ідентифікування, автономізація, діалогування та практикування; опрацюванні можливостей вибору, що задає горизонт прогнозу та сприяє трансформації смислів за рахунок розгортання нових причинно-наслідкових рядів самоздійснення; вивченні закономірностей функціонування життєвих домагань як механізму самоздійснення особистості та можливостей їх оптимізації; визначенні чинників постановки життєвих завдань та їхніх ключових характеристик, що сприяють самоконституюванню особистості; розробці концептуальної моделі впливу соціально-психологічних практик на особистісне життєконструювання. Під керівництвом Т. М. Титаренко захищено 16 кандидатських і 5 докторських дисертацій. Т. М. Титаренко є головою спеціалізованої ради із захисту докторських та кандидатських дисертацій в Інституті соціальної та політичної психології. Член редколегій та голова редакційної ради низки наукових видань. Т. М. Титаренко має близько 400 наукових праць, вона — автор 12 одноосібних книжок, науковий редактор і співавтор 4 колективних монографій, 5 навчальних посібників. Основні наукові праці: Сучасна психологія особистості: [навч. посіб.] / Т. М. Титаренко. — К.: Марич, 2009. — 232 с.; Испытание кризисом. Одиссея преодоления: [моногр.] / Т. М. Титаренко. — 2-е изд. — М.: Когито-центр, 2010. — 304 с., Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т. М. Титаренко. — К.: ДП Спеціалізоване видавництво «Либідь», 2003., Я — знакомый и не узнаваемый. — К.: Рад. школа, 1991. — 240 с., Такие разные дети [Текст] / Т. М. Титаренко. — К.: Рад. шк., 1989. — 144 с., Психология личности [Текст]: словарь-справочник / Под ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. — К.: Рута,

18. Матеріально-технічне, навчально-методичне та інформаційне забезпечення виконання освітньо-наукової програми

Освітньо-наукова підготовка докторів філософії зі спеціальності 053 «Психологія» здійснюється на базі Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, який розташований за адресою: м.Київ, вул. Андріївська, 15, 04070, де розміщено навчальний корпус та господарчі будівлі. Лабораторія соціальної психології особистості розташована в аудиторії 31.

В Інституті соціальної та політичної психології НАПН України існує достатня кількість аудиторій, лабораторій, навчальних площ, що загалом забезпечує існуючий обсяг підготовки фахівців з гуманітарних, фундаментальних і професійно-орієнтованих дисциплін, активно здійснюється суттєве поліпшення матеріально-технічної бази навчального процесу.

Навчальний корпус Інституту соціальної та політичної психології НАПН України знаходиться у задовільному стані (у всіх навчальних аудиторіях здійснений сучасний ремонт) і відповідає санітарно-технічним і протипожежним вимогам.

Загальна площа навчального корпусу становить 1037 м², в тому числі навчальні приміщення – 185 м². Це забезпечує 9,25 м² на одного аспіранта та є задовільним показником для створення належних умов навчання.

Інформація про наявність приміщень для занять аспірантів, приміщень для науково-педагогічних працівників, читальних залів тощо наведена у Додатку .4.

Будівля довговічна, під'єднана до інженерних мереж (водостік, каналізація, тепломережі, електропостачання). Матеріальні цінності зберігаються у приміщеннях, обладнаних охоронною сигналізацією. У корпусі цілодобово діє охорона.

Лабораторія соціальної психології особистості розташована у кабінеті, який устаткований меблями: столи, шафи для літератури. У своєму розпорядженні лабораторія має сучасну матеріально-технічну базу: комп'ютери, ноутбук, мультимедійні проектори. Все обладнання відповідає потребам навчального процесу. У лабораторії забезпечується виконання норм охорони праці та протипожежної безпеки. Стан освітлення аудиторій відповідає нормам.

Усі види занять, що передбачені навчальними планами, повною мірою забезпечені необхідними навчальними площами, технічними засобами у відповідності до вимог робочих навчальних програм.

Основними джерелами інформаційного забезпечення є бібліотека з її фондом. Функціонує читальна зала на 20 посадкових місць (площа – 50 м²). Аспіранти мають можливість користуватися фондами та читальним залом

Інституту соціальної та політичної психології та бібліотечними фондами, читальним залом Інституту психології ім. Г.С.Костюка, вул. Паньківська, 2.

Для забезпечення навчального процесу на високому рівні активно використовується сучасна комп'ютерна техніка, що створює умови для забезпечення ефективного викладання наявних дисциплін. У користуванні аспірантів перебуватимуть 29 персональних комп'ютерів, серед них:

- Intel Pentium G3258/GA-H81M-S1/2Gb/1Tb/ DVD-RW – 1 шт., Intel Pentium DC 3.1Ghz/H51/4Gb/800Gb/ DVD-RW – 1 шт., Intel Pentium DC 3.1Ghz/H51/2Gb/500Gb/ DVD-RW – 3 шт., Intel Pentium DC 2.8Ghz/H61/2Gb/500Gb/ DVD-RW – 6 шт., Intel Pentium DC 2.2Ghz/H41/2Gb/500Gb/ DVD-RW – 1 шт., Intel Pentium DC 2.2Ghz/MSI/2Gb/500Gb/ DVD – 4 шт., Intel Pentium DC 2.2Ghz/H61/2Gb/500Gb/ DVD-RW – 5 шт., Intel Pentium DC 2.8Ghz/H61/4Gb/500Gb/ DVD-RW – 3 шт., Intel Celeron 2.8Gb/G1840/H81/4Gb/500 Gb/CD-RW – 3 шт., AMD Athlon AM2 2.6Ghz/LE-1640/2Gb/200 Gb/CD-RW – 2 шт., а також ноутбуки DEL1545 – 3 шт., та планшети Enot Epad Tablet PC 8 – 28 шт.

Також аспіранти матимуть змогу використовувати іншу оргтехніку, а саме

- БФП (принтер, сканер, копіювальний апарат, А4) – 10 шт, серед них Canon MF 4410 – 3 шт., Canon MF 4350 – 1 шт., Canon MF 4330 – 1 шт., Canon MF 4320 – 1 шт., Canon MF 4150 – 1 шт., Canon MF 4018 – 1 шт., HP M125A – 1 шт., HP M1522 – 1 шт.,
- копіювальні апарати, А3 – 2 шт, серед них: Canon NP7161 – 1 шт., Sharp AR 205LD – 1 шт.,
- принтери, А4 – 20 шт., серед них Canon LBP6020 – 2 шт., Canon LBP2900 – 8 шт., HP LJ 3005 – 1 шт., HP LJ 2014 – 1 шт., HP LJ 1102 – 1 шт., HP LJ 1020 – 3 шт., HP LJ 1018 – 1 шт., HP LJ 1015 – 1 шт., Samsung ML2570 – 1 шт., Samsung ML1250 – 1 шт.,
- проектори – 3 шт, серед них Acer P5390W – 1 шт., Benq PB2250 – 1 шт., Benq MS612ST – 1 шт.,
- телевізори (екрани) LG 50PZ250 – 3шт.

Комп'ютери підключено до міжнародної інформаційної мережі Internet, яка широко використовується у навчальному процесі та науковій роботі співробітниками Інституту соціальної та політичної психології НАПН України та аспірантами, які мають можливість вести навчальну роботу, отримувати наукову інформацію, користуватись бібліотечними фондами всього світу.

Для здійснення підготовки здобувачів вищої освіти на третьому (освітньо-професійному) рівні наявні пакети прикладних програм: бази даних Access, MS EXCEL, MS Word, Microsoft GSK 7SP1 Professional Win32/x64, Microsoft Office Home and Business 2010 32-bit/x64 Russian, ESET NOD32 Smart Security Business Edition (бізнес версія), OCA for Windows (програма для обробки статистичних даних), ІС: підприємство, 8.2, мережева версія,

прикладне програмне забезпечення з предметів професійного циклу (38 ліцензій).

Список фахових періодичних видань, які є в бібліотеці та читальному залі, а також у інформаційних базах, якими можуть користуватися аспіранти Інституту соціальної та політичної психології НАПН України та відповідають потребам програми підготовки докторів філософії зі спеціальності 053 «Психологія», представлено у Додатку .

Розподіл змісту освітньо-наукової програми та максимальний навчальний час за дисциплінами підготовки

Код	Назва дисципліни	Загальний обсяг	
		кредитів	годин
ННД	Цикл гуманітарної підготовки		
ННД.01	Методологія наукових досліджень та сучасного гуманітарного пізнання	3	90
ННД.02	Грантова система підтримки наукових досліджень	2	60
ННД.03	Науковий текст та академічне письмо (англійська мова)	3	90
ННД.04	Методика викладання психології у відкритому інформаційному просторі	2	60
Разом		25	300
	Цикл наукової підготовки		
ДВНУ	Дисципліни за вибором наукового закладу		
ДВНУ.01	Сучасні проблеми психології особистості	3	90
ДВНУ.02	Теоретико-методологічні проблеми психології груп	2	60
ДВНУ.03	Психологія політичної соціалізації особистості	2	60
ДВНУ.04	Методологія емпіричних досліджень у психології	2	60
ДВНУ.05	Сучасні програмні засоби в психологічних дослідженнях	3	90
Разом		12	360
ДВА	Дисципліни за вибором аспіранта		
ДВА.01	Проблеми розробки психодіагностичного інструментарію	2	60
ДВА.02	Основи самопізнання та саморозвитку особистості	2	60
ДВА.03	Дослідження за методом обґрунтованої теорії	2	60
ДВА.04	Психопатологія політичного життя	2	60
ДВА.05	Ресурси дискурс-аналізу у політико-психологічному дослідженні	2	60
ДВА.06	Психологічна публікація в іноземних журналах	2	60
ДВА.07	Психопатологія в медіа	2	60
ДВА.08	Психологія політичних комунікацій	2	60
ДВА.09	Психологія масових комунікацій	2	60

ДВА.10	Психологічна антропологія	2	60
ДВА.11	Наукові школи та теорії в сучасній психології	2	60
ДВА.12	Методика і техніка наукового дослідження	2	60
	Разом	8	240
Практична підготовка			
АПІ	Асистентська педагогічна практика	3	90
	Разом	3	90
	Разом за навчання	33	990

АНОТАЦІЇ ДИСЦИПЛІН ТА СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА СХЕМА

1.1. ДИСЦИПЛІНА «МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА СУЧАСНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПІЗНАННЯ»

Мета навчальної дисципліни – забезпечення підготовки аспірантів в галузі методологічних проблем соціально-гуманітарних наук загалом та психології зокрема на сучасному рівні їх розвитку, формування максимально повної картини сучасних методологічних програм в контексті їх еволюції від класичної до некласичної форми розвитку гуманітарних наук; ознайомлення з внутрішньою логікою кожної великої методологічної програми, умовами її евристичності, межами її можливостей, а також тенденціями їхнього історичного розвитку. Дисципліна включає знайомство з сучасними дискусіями з проблем гуманітарних наук і освоєння матеріалу, що дозволить ставити і вирішувати дослідницькі завдання в психологічній сфері на сучасному рівні.

Завдання навчального курсу:

1. Ознайомити аспірантів з методологією соціальних наук як системою знання, видом теоретичної діяльності і складовим елементом сучасного світогляду; визначити місце науки в культурі і показати основні моменти філософського осмислення науки в соціокультурному аспекті.
2. Розкрити питання, пов'язані з обговоренням проблем філософії гуманітарних наук та познайомити з сучасними методологічними концепціями в області гуманітарних наук.
3. Висвітлити основні моменти методологічних дискусій в області гуманітарного пізнання, а через них - основні проблеми сучасної методології гуманітарних наук.
4. Забезпечити оволодіння базовим категоріальним апаратом, принципами та прийомами філософського пізнання.
5. Стимулювати вироблення навичок роботи з оригінальними і адаптованими текстами, присвяченими проблемам методології соціальних наук.
6. Сформувати вміння застосовувати отримані загальні знання для вирішення конкретних професійних завдань.
7. Сприяти розвитку навичок критичного сприйняття і оцінки джерел інформації, необхідної для здійснення осмисленого світоглядного і професійного самовизначення.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен знати:

- основні дослідницькі програми соціально-гуманітарних наук, основні терміни і концепції філософії соціально-гуманітарних наук;

- філософські основи і установки методологічних програм класичної та некласичної форми гуманітарних наук,
- специфіку об'єкта та предмета соціально-гуманітарного пізнання;
- природу і ціннісні передумови в соціальному пізнанні та їхній вплив на розвиток гуманітарного знання,
- особливості тексту як форми представлення соціального знання;
- особливості простору і часу в гуманітарному знанні.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен вміти:

- інтерпретувати методологічні тексти;
- використовувати фундаментальні знання філософської та загальнонаукової методології та основних концепцій конкретних наук у сфері професійної діяльності;
- застосовувати сучасну філософську та методологічну термінологію;
- здійснювати методологічний аналіз наукового знання в цілому, гуманітарного зокрема, його рівнів форм і методів;

Зміст дисципліни за темами

Тема 1. Особливості гуманітарного знання.

Специфіка соціогуманітарного знання: специфічна роль суб'єктів в гуманітарному пізнанні. Включення мети і потреби суб'єкта в стандарти оцінки науковості концепції. Специфіка використовуваних методів, роль розуміння в гуманітарному дослідженні. Текстовий і діалоговий характер соціально-гуманітарного знання. Аксіологічна компонента в гуманітарному пізнанні. Сучасні уявлення про специфіку соціально-гуманітарного знання. Значення розробки уявлень про специфіку соціально-гуманітарного знання для вирішення питання про природу наукового знання. Зростання ролі знання в сучасному суспільстві. Формування наукових дисциплін соціально-гуманітарного циклу: емпіричні відомості та історико-логічні реконструкції. Соціокультурна обумовленість дисциплінарної структури наукового знання: психологія, соціологія, політологія, культурологія як відображення в пізнанні відносної самостійності окремих сфер суспільства. Залежність соціально-гуманітарних наук від соціального контексту: класична, некласична і постнекласична науки.

Тема 2. Комунікативність в науках про суспільство і культуру: методологічні слідства і імперативи.

Поява знання в процесі взаємодії «індивідів, що вступають у комунікацію». Комунікативність (спілкування вчених) як умова створення нового гуманітарного знання і вираження соціокультурної природи наукового пізнання. Наукові конвенції (угоди, домовленості) як необхідність і наслідок комунікативної природи пізнання. Моральна відповідальність вченого за введення конвенцій. Індоктринація - впровадження, поширення та

«навіювання» будь-якої доктрини як один з наслідків комунікативності науки.

Тема 3. Проблема істинності та раціональності в гуманітарних науках. Істинність і доказовість наукового знання. Відносний характер істин. Раціональне, об'єктивне, істинне в гуманітарних науках. Класична і неklasична концепції істини в гуманітарних науках. Екзистенційна істина, істина і правда. Проблема істини в світлі практичного застосування гуманітарних наук. Плюралізм і вимога відсутності монополії на істину. Релятивізм, психологізм, історизм в гуманітарних науках і проблема істини.

Тема 4. Пояснення, розуміння, інтерпретація в соціальних і гуманітарних науках.

Пояснення і розуміння як наслідок комунікативності науки. Природа і типи пояснень. Пояснення - функція теорії. Розуміння в гуманітарних науках, необхідність звернення до герменевтики як «Органону наук про дух» (В. Дільтей, Г.-Г. Гадамер). Специфіка розуміння як такого, що не може бути репрезентовано формулами логічних операцій, вимагає звернення до цілісного людини, його життєдіяльності, досвіду, мови та історії. Герменевтика - наука про розуміння і інтерпретацію тексту. Текст як особлива реальність і «одиниця» методологічного і семантичного аналізу гуманітарного знання. Мова, «мовні ігри», мовна картина світу. Інтерпретація як надання смислів, значень висловлювань, текстів, явищ і подій - загальнонауковий метод і базова операція соціально-гуманітарного пізнання. Проблема «історичної дистанції» в інтерпретації і розумінні. Пояснення і розуміння в психології, соціології, історії, культурології.

Тема 5. Передбачення й прогноз в соціально-гуманітарних науках. Передбачення. Прогноз. Роль дедукції, індукції та аналогії в реалізації передбачення. Методи перевірки передбачень. Особливості передбачення і прогнозування в соціальних науках. Роль передбачення в процесі перевірки і обґрунтуванні теоретичних гіпотез. Передбачення і ретроспектива.

Тема 6. Віра, сумнів, знання в соціально-гуманітарних науках Віра і знання, достовірність і сумнів, вкоріненість віри як «форми життя» (Л. Вітгенштайн) в допоняттєвих структурах. Діалектика віри і сумніву. «Убудованість» суб'єктивної віри в усі процеси пізнання і життєдіяльності, прихований, латентний характер вірувань як емпіричних уявлень і суджень. Конструктивна роль віри як умови «буття серед людей» (Л. Вітгенштайн). Віра і вірування - обов'язкові компоненти і засади особистісного знання, результат сенсорних процесів, соціального досвіду, «зразків» і установок, апробованих в культурі. Віра і розуміння в контексті комунікацій. Віра і істина. Різні типи обґрунтування віри і знання.

Тема 7. Основні дослідницькі програми соціально-гуманітарних наук.

Натуралістична дослідницька програма. Антинатуралістична дослідницька програма. Загальнонаукове значення натуралістичної та антинатуралістичної дослідних програм. Натуралістична і антинатуралістична дослідні програми в психології, соціології, історії, та культурології.

Тема 8. Поділ соціально-гуманітарних наук на соціальні та гуманітарні науки.

Проблема розподілу соціальних і гуманітарних наук (за предметом, за методом, за предметом і методом одночасно, за дослідницькими програмами). Методи соціальних та гуманітарних наук. Позанаукове соціальне знання. Відмінність гуманітарних наук від позанаукового знання. Взаємодія соціальних, гуманітарних наук та позанаукового знання в експертизах соціальних проектів і програм.

Тема 9. Феноменологія як методологічна програма гуманітарних наук першої половини ХХ століття.

Поняття «феномен», проблема редукції і трансцендентального суб'єкта, феноменологія як онтологія і метод. Новації «другого покоління» феноменологічної школи - процесуальний характер феномена (М. Хайдеггер. Г. Шпет) і питання про необхідність і можливість трансцендентальної редукції; виникнення проблеми мови і культури в рамках феноменології. Проблема синтезу феноменології та герменевтики. Антропологічне прочитання феноменології (М. Шелер та ін.). Феноменологія в культурологічних дослідженнях першої половини ХХ ст. Празький лінгвістичний гурток.

Тема 10. Герменевтична методологічна програма гуманітарних наук на рубежі ХІХ - ХХ ст.

Герменевтика на рубежі ХІХ -ХХ ст. Внутрішні проблеми психологічної герменевтики. Суперечка герменевтики і неокантіанства про специфіку гуманітарного знання. Розвиток герменевтики в конкретних гуманітарних науках - проблема герменевтичного кола та дискусії про проблему діалогу з текстом минулої епохи. Методи історичної реконструкції. Ідеї В. Беняміна про «ауру» художнього тексту і способи його розуміння і відтворення в культурі.

Тема 11. Феноменолого-герменевтична програма в другій половині ХХ століття.

К. Ясперс, класична феноменологія і феноменологічна психіатрія. Онтологічна версія феноменології. Поняття «філософської віри». Критика класичної науки і новації в методології наукового пізнання. Ситуація М. Хайдеггера. Розвиток ідей «повороту». Онтологічний масштаб істини і методологія гуманітарного дослідження (суперечки з К.О. Апелем і Ю. Хабермасом). Ідея діалогу і дієво-історичної свідомості Х.Г. Гадамера. Суперечка про трансцендентальну природу герменевтики. Питання

методології гуманітарного пізнання в «Істині і методі». Нові аспекти поняття «текст». Школа Гадамера і питання про раціональність. Особливості негативістської діалектики Ж.П. Сартра. Вчинок і цінність за Сартром. Проблема іншого і способи комунікації в суспільстві. Методологічні аспекти синтезу марксизму та екзистенціалізму і їх значення для сучасної методології гуманітарного пізнання. М. Мерло-Понті і феноменологія тіла. Свідомість і тіло: нові аспекти методології гуманітарних наук.

Тема 12. Постпозитивістська програма і гуманітарні науки.

Основні новації постпозитивізму - відмова від нормативних критеріїв науковості, проблема розвитку науки, соціокультурні аспекти науки. Питання про раціональність. Критика традиційних методів гуманітарних наук - психологізму та історизму. Принцип «критичної перевірки» і його онтологічна підоснова; соціокультурні аспекти знання і розуміння в науці; соціокультурні аспекти знання і логіка розвитку науки (суперечка герменевтики і постпозитивізму). Поняття «досвіду». Фаллібілізм і можливість точного знання (конструктивізм versus постпозитивізм). Догматичні аспекти постпозитивізму.

Тема 13. Методологічна програма структуралізму.

Основні джерела структуралізму: ідеї Ф. де Сосюра, феноменологія, марксизм. К. Леві-Строс та ідея «структуральної людини». Мовні структури і структури спорідненості. Структурний аналіз міфів. Можливості застосування структуралізму в методології гуманітарних наук. Універсалізація структуралістського методу і його внутрішні проблеми. Критика структуралістської методологічної програми молодшим поколінням структуралістської школи.

Тема 14. Постструктуралізм і постмодерн.

Загальні моменти постструктуралістської школи: концентрація уваги на процесі породження сенсу тут і зараз; проблеми контакту з «іншою» думкою. Ідеї гіпертексту і технік влади - знання. Постструктуралізм і нові аспекти методології гуманітарного пізнання. Питання про постмодерн і постструктуралізм. Питання про сенс тексту, зв'язок мовних і смислових структур і способи їх досягнення в інтерпретації постструктуралізму та герменевтики. Модифікація традиційного поняття «текст».

Тема 15. Цінності і їх роль в гуманітарному пізнанні.

Специфіка ціннісного ставлення до світу. Цінність і істина. Основні теорії цінностей. Об'єктивне і суб'єктивне в ціннісному бутті. І. Кант: діалектика теоретичного і практичного (етичного) розуму. Методологічні функції «предпосилочного знання» і регулятивних принципів в науці. Явні і неявні ціннісні передумови як наслідки комунікативності соціально-гуманітарних наук. Оціночні судження в науці і необхідність «ціннісної нейтральності» в соціальному дослідженні. Принципи «логіки соціальних наук» К. Поппера.

Роль наукової картини світу, стилю наукового пізнання, філософських категорій і принципів, уявлень здорового глузду в дослідницькому процесі соціально-гуманітарних наук. Позанаукові критерії: принципи краси і простоти в соціально-гуманітарному пізнанні.

Тема 16. Життя як категорія наук про суспільство і культуру. Соціокультурний і гуманітарний зміст поняття життя (А. Бергсон, В. Дільтей, філософська антропологія). Обмеженість застосування природничо-наукових методів, причинних схем. Пізнання і «переживання» життя - основний зміст художніх творів. Історія - одна з форм прояву життя, об'єктивація життя в часі, ніколи не завершуване ціле (Г. Зіммель, О. Шпенглер, Е. Гуссерль та ін.).

Тема 17. Час, простір, хронотоп в гуманітарному знанні.

Різниця часу як параметра фізичних подій і часу як загальної умови і міри становлення людського буття, здійснення життя. Об'єктивний і суб'єктивний час. Соціальний і культурно-історичний час. Переосмислення категорій простору і часу в гуманітарному контексті (М. М. Бахтін). Хронотоп як конкретна єдність просторово-часових характеристик.

1.2. ДИСЦИПЛІНА «ГРАНТОВА СИСТЕМА ПІДТРИМКИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

Мета навчальної дисципліни – розуміння аспірантами концепції та ідеї грантової підтримки. Створення загальної картини принципів функціонування фондів та установ, що надають підтримку наукових та громадських проєктів. Розвиток умінь аналітичного вибору потенційно результативних варіантів з усього обсягу пропозицій; формування навичок оформлення документації на кожному з етапів подання заявки та оформлення звітності.

Завдання навчального курсу:

1. Сформулювати якісне розуміння молодими науковцями ролі грантової підтримки в розвитку науки та суспільства.
2. Стимулювати інтерес до розробки досліджень, що відповідатимуть сучасним науковим запитам та пошуку ресурсів на проведення цих досліджень.
3. Напрацювати вміння формулювати цілі дослідження не тільки на науковому рівні, але і враховуючи вимоги, що висувуються організаціями, що надають грантову підтримку.
4. Рациональний вибір моделі подання на грантову допомогу, розрізнення індивідуальних та групових заявок, оцінка умов стажування та залучення декількох видів підтримки в рамках одного проєкту.

5. Сприяти *розвитку компетенцій* грамотного оформлення документації на всіх етапах отримання допомоги.
6. Допомога у правильному плануванні витрат та ресурсів, що потребуватиме дослідження, складання бюджету, реальна оцінка наявних ресурсів та обсягів роботи.
7. Ознайомлення з основними ризиками, особливостями, нюансами та «підводними каменями» з якими можна зіткнутися в умовах подання документації на грантову допомогу та її отримання.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен знати:

- принципи діяльності системи грантової підтримки, її закони та значення для науки;
- види та форми грантової підтримки в сучасному суспільстві;
- всі етапи оформлення документації, пов'язаної з вибором програми, подання та отримання гранту;
- норми, що регулюють систему грантової допомоги в Україні та їх особливості;
- основні труднощі та нюанси, які виникають у процесі подання гранту та подальшого звітування щодо його результатів;
- загальні принципи оформлення надання грантової підтримки.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен вміти:

- конструктивно обирати форму подання гранту (індивідуальна, колективна; грант, стажування та ін.);
- правильне оформлення документації, зокрема заявки, укладання бюджету, звітності;
- використовувати отримані знання для продуктивної співпраці з донорськими організаціями;
- сприяння особистісному та професійному зростанню;
- розширювати сферу наукових досягнень сучасного українського суспільства.

Зміст дисципліни за темами

Тема 1. Роль грантів у розвитку суспільства.

Теорія системи функціонування грантової підтримки. Види грантів та типи організацій, що її надають. Роль грантів для побудови наукових досліджень. Загальнонаукове значення взаємодії з організаціями, що зацікавлені в популяризації науки або наукових дослідженнях певної сфери.

Тема 2. Загальні принципи фандрайзингу.

Пошук пропозицій, написання заявок, аналітичний підхід до вибору програми та оцінка власних ресурсів та можливостей. Зарубіжні та вітчизняні

грантодавці. Принципи співпраці та відмінності. Типи організацій, що надають грантову допомогу. Стратегія фандрайзингу.

Тема 3. Пошук джерел фінансування.

Закони співпраці з громадянськими та комерційними організаціями. Методи організації пошуку ресурсів. Основні методи проведення фандрайзингу. Умови отримання гранту. Індивідуальні та колективні заявки; стажування.

Тема 4. Принципи складання проекту. Оформлення грантових пропозицій та основні принципи співпраці з донорами.

Оформлення основної документації для подання заявки. Складання бюджету. Основні та додаткові документи. Визначення вимог та їх дотримання. Оцінка власних ресурсів. Формальні та неформальні вимоги до оформлення заявок. Звітність. Нюанси та «підводні камені» процесу отримання гранту.

Тема 5. Пошук додаткових ресурсів фінансування.

Поєднання фінансування в наукових дослідженнях. Пошук додаткових пропозицій. Оформлення документів та звітність в грантах з різними джерелами фінансування.

Тема 6. Надання грантової допомоги.

Принципи оформлення грантової допомоги та дослідницьких програм для наукових організацій в Україні. Оформлення документації, вибір партнерів. Вибір проекту та закономірності співпраці з науковими організаціями.

1.3. ДИСЦИПЛІНА «НАУКОВИЙ ТЕКСТ ТА АКАДЕМІЧНЕ ПИСЬМО (АНГЛІЙСЬКА МОВА)»

Метою навчальної дисципліни – «Науковий текст та академічне письмо (англійська мова)» є ознайомлення аспірантів з основними особливостями наукового стилю мовлення; вивчення найбільш поширених жанрів усного та письмового академічного дискурсу; формування навичок створення письмових та усних академічних текстів на основі уявлень про їхні цілі, структуру, стилістичні особливості, жанрові відмінності; оволодіння базовими принципами англомовної комунікації в академічному середовищі. В рамках курсу обговорюються особливості наступних жанрів: навчальне есе, наукова стаття, реферат (рецензія), наукова доповідь, презентація до доповіді. Основна увага в рамках курсу приділяється саме письмовим формам, спрямованим на формування в аспірантів уявлень про письмові форми досліджень і навички написання академічних текстів англійською мовою.

Завдання навчального курсу:

1. Підготовка аспірантів до використання англійської мови в професійному і науковому спілкуванні.
2. Вивчення закономірностей побудови і стилістичних особливостей наукових текстів англійською мовою.
3. Формування мовних навичок, що сприяють написанню науково значущих текстів.
4. Формування академічних навичок, необхідних при роботі з науковими інформаційними джерелами, критичного читання, проведення peer-reviews тощо.
5. Використання комп'ютерних та інформаційних технологій з метою написання академічних текстів.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен знати:

- основні вимоги, що пред'являються міжнародним співтовариством до написання наукових праць;
- основні види наукових текстів, які створюються в академічному середовищі;
- етапи написання наукового тексту;
- стилістичні та прагматичні особливості наукових текстів;
- граматичні та лексичні особливості наукових текстів;
- особливості наукової етики (плагіат, коректність цитування тощо).
- джерела інформації, якими слід користуватися в роботі по складанню наукових текстів.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен вміти:

- підбирати і обробляти інформацію англійською мовою щодо обраної теми дослідження;
- складати і редагувати «чорнову» версію англомовного наукового тексту;
- оформляти наукову працю відповідно до вимог наукових видань;
- складати академічні тексти наступних видів: есе і реферат;
- стилістично коректно обирати форми написання текстів залежності від прагматичної мети;
- використовувати лексико-граматичні засоби англійської мови для вираження критичної оцінки, висловлення власної думки, резюмування, зіставлення, пояснення і коментування даних;
- працювати з великими обсягами текстової інформації англійською мовою.

Зміст дисципліни за темами

Тема 1. Функціональна стилістика.

Функціональна стилістика. Особливості наукового дискурсу: стиль і жанри академічних текстів. Основні ознаки наукового стилю. Система функціональних стилів англійської літературної мови. Функціональний

стиль і жанр. Загальна характеристика наукового функціонального стилю, його основні ознаки. Функція, сфера використання, форма існування наукового стилю.

Тема 2. Науковий стиль: специфічні мовні засоби.

Синтаксичні особливості наукового стилю. Лексичні, словотворчі, морфологічні, синтаксичні мовні засоби, характерні для наукового функціонального стилю. Елементи метатексту в науковій мові і його функції.

Тема 3. Термінознавство й ведення терміну в науковий текст.

Сучасні підходи в термінознавство. Визначення (дефініція) терміна. Характеристики терміна. Однозначність терміна. Терміни та нетерміни: їхній перехід один в один. Введення терміну в науковий текст, дефініція, обґрунтування використання терміна.

Тема 4. Основні принципи і прийоми аргументації.

Правила і прийоми аргументації. Тактика аргументації. Структурні типи аргументації: паралельна, послідовна, катафорична, розчленована аргументація.

Тема 5. Оформлення письмової роботи.

Правила цитування. Пряме і непряме цитування. Варіанти оформлення виносок. Дослідницька робота: вступ, висновок, основна частина, бібліографія. Подача заявки для участі в семінарі / конференції. Вибір теми. Правила оформлення тез та доповідей. Особливості усної доповіді на конференції. Різниця між доповіддю і статтею.

Тема 6. Stages of academic writing: Prewriting strategies

Study Skills for Academic Writing: *brainstorming ideas*

Vocabulary for Academic Writing: *Linking words (I)*

Grammar for Academic Writing: *Relative Clauses (I)*

Punctuation and spelling (I)

Academic Style: *coherence*

Тема 7. Stages of academic writing: Writing Strategies (I)

Study Skills for Academic Writing: *note-taking and summarising skills*

Vocabulary for Academic Writing: *Linking words (II)*

Grammar for Academic Writing: *Relative Clauses (II)*

Punctuation and spelling (II)

Academic Style: *cohesion*

Тема 8. Stages of academic writing: Writing Strategies (II)

Study Skills for Academic Writing: *building an argument*

Vocabulary for Academic Writing: *Defining, comparing, evaluating and highlighting*

Grammar for Academic Writing: *Word order*

Academic Style: *Writing short sentences and paragraphs*

Punctuation and spelling (III)

Тема 9. Stages of academic writing: Rewriting strategies

Study Skills for Academic Writing: *writing a peer review*

Vocabulary for Academic Writing: *Differences between American and British English+ Useful phrases*

Grammar for Academic Writing: *Numbers. Acronyms and Abbreviations*

Academic Style: *Anticipating possible objections, indicating level of certainty, discussing limitations*

Punctuation and spelling (IV)

Тема 10. Reference management Software

Study Skills for Academic Writing: *references and quotations, bibliography*

Vocabulary for Academic English: *introductory phrases for quotations references*

Academic Style: *Documentation Styles (I)*

Тема 11. The English Language Corpus: BAWE

Study Skills for Academic Writing: *revising and proofreading*

Vocabulary for Academic English: *False Friends and Synonyms*

Academic Style: *Documentation Styles (II)*

1.4. ДИСЦИПЛІНА «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГІЇ У ВІДКРИТОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ»

Мета навчальної дисципліни – оволодіння аспірантами теоретичними та практичними професійними знаннями щодо різних типів та шляхів подання освітніх матеріалів, що, зокрема, включатимуть залучення слухачів до навчального процесу, а також підвищення їх професійного рівня та оволодіння сучасними методами організації навчання у відкритому інформаційному просторі.

Завдання навчального курсу:

1. Стимулювати краще усвідомлення цілей освітнього процесу з урахуванням нових трендів розвитку освіти.
2. Актуалізувати інтерес до викладання загальних психологічних дисциплін за рахунок розширення та осучаснення освітнього інструментарію.
3. Сприяти оволодінню новими методами викладання та способами організації взаємодії викладачів та аспірантів, включаючи керовану аспірантом персоналізацію навчання, апробування нових моделей і

навчальних просторів, використання нових моделей кредитування (мікро-ступені, онлайн-спеціалізації тощо).

4. Ознайомити з основними засобами сучасної освіти у відкритому інформаційному просторі, умовами та нюансами їх використання.

5. Розвинути здатність до компетентного вибору ефективних шляхів надання інформації в процесі навчання та якісної їх реалізації.

6. Сприяти поширенню та популяризації науки та наукового мислення.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен знати:

- загальні сучасні підходи до викладання психологічних дисциплін з урахуванням новітніх трендів розвитку освіти;
- головні цілі викладання психології та інших дисциплін у вищій школі;
- різні новітні методи оформлення навчального процесу та умови їх вибору (проблемне навчання, тренінги, кейси, ігрове віртуальне середовище, augmented, distributed, flipped-learning tech or blended (доповнене, розподілене, перевернуте або змішане) навчання та ін.);
- основні актуальні засоби збору і передачі інформації, умови та принципи їх використання (онлайн-форми, подкасти, відеолекції, презентації, вебінари, інтерактивні стилі навчання та ін.);
- комбінації методів та технік при побудові освітнього курсу для ефективного досягнення освітніх цілей, включаючи концепцію BYOD (Bring your own device – візьми свій власний дівайс);
- різні системи оцінювання засвоєння переданих знань та отримання зворотного зв'язку від аспірантів.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен вміти:

- ставити або самостійно визначати цілі освітнього курсу та моделювати освітній процес відповідно них;
- визначати методи передачі наукової інформації від викладача аспірантам, згідно типу дисципліни та інших її характеристик (практична, теоретична та ін.);
- підвищувати ефективність занять за рахунок вдалого оперування сучасними засобами освіти (підготовка презентацій, прослуховування відео лекції та виконання завдань в інтерактивному режимі, створення вебінарів);
- планувати процес поширення наукових знань для широкої аудиторії (напр., підготовка освітнього інтернет-курсу);
- сприяти особистісному та професійному зростанню;
- реалізовувати ефективний освітній процес, а також посилювати прагнення аспірантів до поглиблених досліджень різної тематики;
- обирати ефективну систему оцінки засвоєних знань та отримання зворотного зв'язку від аспірантів.

Зміст дисципліни за темами

Тема 1. Методика викладання психології.

Класичні методи викладання психології: історичний огляд. Сучасний стан психологічної науки в Україні. Мета викладання загальнонаукових дисциплін та їх зв'язок з науковими потребами аспірантів: персоналізація навчання. Усвідомлення аспірантами цілей викладання як важливий компонент формування мотивації.

Тема 2. Види аудиторій та їх характеристики.

Типи і особливості наукових дисциплін (теоретичних та практичних). Аудиторії слухачів та їх цілі (аспірантські групи, онлайн аудиторії (професійні\любителі), конференції та ін..). Вибір шляхів взаємодії та подачі інформації в залежності від поставлених завдань.

Тема 3. Новітні методи взаємодії викладачів та аспірантів.

Проблемна освіта. «Змішана» освіта. Тренінги. Дискусійні клуби. Сучасні ігрові методи (гейміфікація, додана реальність). Співпраця, дистрибутоване навчання. Кейсове навчання. Перевернуте навчання.

Тема 4. Допоміжні засоби сучасної освіти.

Використання технічних засобів у освітньому процесі. Проведення вебінарів. Презентації. Подкасти. Відеолекції. Скайп-конференції та навчання. Закриті групи, чати та взаємодія в соцмережах. Онлайн-форми (створення та обробка результатів). Спільні Google-документи, таблиці та ін.

Тема 5. Взаємодія з великими або неокресленими аудиторіями.

Популяризація науки на широкий загал – визначення тезаурусу та соціального запиту. Психоедукація і профілактика розладів. Підготовка циклів відеолекцій, освітніх онлайн-курсів (наприклад, для ресурсів Coursera або Prometheus). Виступи на телебаченні, відеоінтерв'ю. Формування психеноменів у мас-медіа.

Тема 6. Різні системи оцінювання рівня знань та отримання зворотного зв'язку від аспірантів.

Відповідальність за розвиток інших і оцінювання. Зв'язок цілей навчання та способу оцінки результату. Класичні методи оцінки знань. Інновації та нестандартні підходи в оцінці сформованості компетентностей. Зворотній зв'язок від різних аудиторій та шляхи його отримання, обробка та висновки. Професійний розвиток викладача.

2.1. ДИСЦИПЛІНА «СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ»

Мета навчальної дисципліни – оволодіння аспірантами теоретичними професійними знаннями з сучасних проблем психології особистості; сформуванню уявлення щодо сучасних проблем практики психології особистості; розширити і поглибити знання методологічних основ і методичного інструментарію дослідження психології особистості; оволодіння сучасними підходами і методами експериментального дослідження особистості.

Завдання навчального курсу:

1. Розглянути підходи до розуміння предмета психології особистості в залежності від методологічної парадигми.
2. Розглянути проблеми сучасної психології особистості, оволодіти категоріальним апаратом.
3. Розкрити пояснювальні і прогностичні функції сучасних теорій особистості.
4. Розглянути основні підходи дослідження сучасних проблем психології особистості.
5. Детально розглянути психологічні типології особистості.
6. Розглянути сфери практичного застосування теоретичних положень і принципів вирішення сучасних проблем психології особистості.
7. Оволодіти методичним інструментарієм дослідження психічних процесів, властивостей і станів людини як цілісної індивідуальності.
8. Розглянути основні підходи експериментальних досліджень в психології особистості.
9. Розвинути вміння аналізувати актуальні проблеми психології особистості.
10. Розширити вміння і опрацювати навички самостійної науково-дослідницької діяльності в галузі дослідження особистості.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен знати:

- різноманіття феноменології, основні категорії та поняття психології особистості;
- основні західні і вітчизняні досягнення психології особистості
- психологічні типології особистості, підходи дослідження психології особистості;
- основні персонологічні концепції, методи діагностики і консультування, напрямки розвитку психології особистості в сучасній вітчизняній і зарубіжній психології;
- рушійні сили і умови, джерела і закономірності, норми і відхилення розвитку особистості, періодизації розвитку індивідуальності;
- індивідуальні властивості людини і їх роль у розвитку особистості;
- основні підходи експериментальних досліджень особистості.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен вміти:

- орієнтуватись в основних концепціях зарубіжної і вітчизняної психології особистості,
- застосовувати знання теорії особистості до аналізу соціально-значущих проблем суспільства;
- аналізувати актуальні проблеми в психології особистості;
- застосовувати знання психології особистості в дослідній і практичній роботі;
- використовувати основні теоретичні положення психології особистості, її методи при здійсненні аналізу і розв'язанні дослідницьких завдань;
- самостійно здійснювати науково-дослідну діяльність в галузі дослідження особистості.

Зміст дисципліни за темами

Тема 1. Людина у дзеркалі природи, історії та індивідуального життя.

Міждисциплінарний статус проблеми особистості. Людина та її місце в різних системах. Базові характеристики особистості в її зв'язку з природою, соціумом, культурою, життям. Системний та історико-еволюційний підходи до особистості. Біогенетична, соціогенетична і персоногенетична орієнтації в психології особистості.

Тема 2. Підходи до розуміння предмета психології особистості в залежності від методологічної парадигми.

Особливості пізнавальної ситуації вивчення особистості. Багатовимірність феноменології особистості. Психологічний простір особистості. Структурний і динамічний підходи до дослідження одиниць організації особистості. Стратегія аналізу особистості. «Одиниці» аналізу як системоутворюючі характеристики структури особистості.

Тема 3. Характеристика загальних підходів вивчення особистості у західній психології.

Основні положення про особистість в сучасній персонології. Психоаналітичні теорії особистості. Структура особистості і рушійні сили розвитку особистості в психоаналізі З. Фрейда, А. Фрейд і постфрейдистів. Поняття «психологічних типів» в аналітичній психології К. Г. Юнга. Приватне і колективне несвідоме. Рушійні сили розвитку особистості в індивідуальній психології А. Адлера. Рушійні сили розвитку особистості і основні конфлікти в гуманістичних теоріях особистості. «Я-концепція», конгруентність і самоактуалізація в теорії К. Роджерса. Когнітивно-орієнтовані теорії особистості.

Тема 4. Характеристика загальних підходів вивчення особистості у вітчизняній психології.

Типи психічного розвитку в культурно-історичній психології Л.С. Виготського. Рівні організації особистості за С.Л. Рубінштейном: психічна, особистісна і життєва складова особистості. Зв'язок понять діяльність, свідомість, особистість у працях О.М. Леонтьєва. Поняття «особистості» в психології відносин В.М. Мясіщева. Види відносин особистості: емоційне ставлення, інтерес і оцінне ставлення. Парадигма суб'єктності В.А. Петровського. Феноменологія відображеної суб'єктності. Проблема особистісного вибору.

Тема 5. Порівняльний аналіз теорій особистості.

Аналіз теорій особистості в контексті аксіоматичних уявлень щодо природи людини (Д. Зіглер). Модель конфлікту: психоаналітичний (З. Фрейд) та інтрапсихічний (О. Ранк) підходи. Модель самореалізації: підходи актуалізації (А. Маслоу, К. Роджерс) та самовдосконалення (А. Адлер, Г. Олпорт). Співвідношення структурного та динамічного підходів до особистості.

Тема 6. Сучасні тенденції розвитку теорій особистості.

Розширення рамок теорії особистості. Рух за розвиток людського потенціалу. Константність і зміни особистості. Фактори мінливості особистості. Пояснювальні і прогностичні функції сучасних теорій особистості. Теоретичні моделі особистості.

Тема 7. Людина як індивід в системі біогенезу.

Еволюційний аспект вивчення індивідуальних відмінностей між людьми. Організація особистості та індивідні властивості людини. Класифікація індивідних властивостей і їх місце в регуляції поведінки особистості. Органічні спонукання індивіда та їх вплив на поведінку особистості. Індивідно – типові властивості людини.

Тема 8. Людина як особистість в системі соціогенезу.

Поняття соціогенезу. Культурний соціогенез особистості як основа історичного самопроекування. Особистість як соціокультурна реальність. Соціотипова поведінка особистості і її надсвідомі прояви. Проблема соціалізації особистості. Загальна характеристика понять "соціальна роль", "соціальна група", "соціальний статус". Рольові теорії особистості та їх критика. Самопрезентація особистості і її психологічна функція.

Тема 9. Людина як індивідуальність в системі персоногенезу.

Індивідуальність особистості та її життєвий шлях. Особливості мотиваційно-смыслових відносин. Феномен "боротьби мотивів" і психологічний захист. Особистісний вибір і трансцендентність як способи існування індивідуальності. Життєві умови розвитку стійких особистісних властивостей. Співвідношення персонологічних методів: побудови

структури, побудови типології і класифікацій, моделювання індивідуальності особистості.

Тема 10. Особистісна самоорганізація життя в соціумі.

Свідомість, діяльність, тимчасова регуляція життєдіяльності. Соціальна продуктивність особистості: міжособистісний діалог, конструктивні ролі, розвиваючі впливу, соціальне мислення, творчість, соціокультурні особливості.

Тема 11. Сфери практичного застосування теоретичних положень і принципів вирішення сучасних проблем психології особистості.

Особистості в екстремальних ситуаціях. Психологічні аспекти здоров'я особистості в сучасних умовах. Психологічні особливості супроводу особистості в професійній діяльності.

Тема 12. Особливості експериментальних досліджень у психології особистості.

Науково-дослідна діяльність у галузі дослідження особистості. Поняття експериментальних теорій. Основні підходи експериментальних досліджень у психології особистості. Дослідження та оцінка в психології особистості.

2.2. ДИСЦИПЛІНА «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ГРУП»

Мета навчальної дисципліни – оволодіння аспірантами теоретико-методологічними знаннями з проблем соціальної психології малих, середніх і великих груп, групової динаміки, соціальної психології ролей, структури груп, особистісної і групової ідентичності; розвиток вміння працювати з психологічними характеристиками групи; набуття знань та досвіду з методології та практичних методів роботи з групами, а також стимулювання розвитку особистісних вмінь та практичних навичок роботи з групами різного типу та спрямування.

Завдання навчального курсу:

1. Стимулювати інтерес до різноманітних теоретичних і практичних аспектів психології груп.
2. Актуалізувати особистий досвід соціальної комунікації та взаємодії, використовувати його в теоретичні положення курсу.
3. Сприяти розвитку фахових компетенцій моделювання групової взаємодії та особистих комунікативних здібностей.
4. Навчити аналізувати та діагностувати групові процеси і стани, рівень розвитку групи, а також прогнозувати та коригувати подальший її розвиток.

5. Стимулювати розвиток особистісних лідерських якостей та сприяти набуттю свідомого досвіду керування малими і великими групами і побудовою міжгрупових взаємин.

6. Навчити виявляти і актуалізувати ресурсні потенціали групи та сприяти їх реалізації, компетентно керувати процесом розвитку груп в організаційній, навчальній та тренінговій роботі.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен знати:

- сутність та механізми функціонування груп, закономірності їх становлення, групової взаємодії; бути здатним застосовувати їх при роботі з групами і колективами в професійній діяльності;
- особливості розвитку і функціонування груп на різних етапах їх еволюції;
- спільне і особливе у функціонуванні груп різного рівня (малих, середніх, великих, глобальних груп);
- методи і методики дослідження груп різного рівня організації та спрямування.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен вміти:

- використовувати отримані знання для подальшого їх застосування у практиці роботи з групами;
- працювати з феноменами великих груп;
- досліджувати групи різного рівня організації та розвитку, а також особливості їх внутрішньогрупової та міжгрупової взаємодії;
- досліджувати групові характеристики та структури малих, середніх та великих груп, здійснювати аналіз групових процесів і станів;
- використовувати групові ресурси та потенціали в різноманітних життєвих ситуаціях.

Зміст дисципліни за темами

Тема 1. Системний підхід у психології великих, середніх та малих груп.

Паралелі та відмінності між малими, середніми та великими групами. Соціальні групи, соціальні системи та соціальне середовище. Групові психологічні феномени, групова свідомість та групове несвідоме, колективні травми та їх передача між поколіннями. Сімейні системи та робота з ними, практичні методи та психотехнології роботи з соціальними системами (груповий психоаналіз, соціодрама, системні розстановки та ін.).

Тема 2. Новітні проблеми психології малих груп.

Мала група як соціальний суб'єкт. Групова взаємодія динаміка в контексті еволюції та розвитку групи. Групова динаміка, групова статика та види рівноваги в групах. Проблеми групової ідентичності. Емоційний стан і соціально-психологічний клімат у групах. Культурні особливості (відмінності) групової динаміки. Соціальна перцепція в малих групах.

Тема 3. Основи соціальної психології ролей.

Міждисциплінарні аспекти психології ролей. Психологія рольової взаємодії. Рольова структура груп. Рольові теорії особистості. Рольові характеристики особистості і групи. Рольова ідентичність як чинник суб'єктності особи. Рольова комунікація та рольове моделювання. Рольова «мережа» суспільства. Основи рольової психопатології. Соціально-психологічні підходи до роботи з сімейними і професійними системами.

Тема 4. Різні підходи до вивчення структури груп.

Соціометрія як наука про групи та суспільство. Структура ідентичності в групі. Функціональні структури груп. Групи різного рівня та фрактальна психологія. Групові процеси: інтеграція та дезінтеграція, диференціація та деструктуризація. Проблеми групового статусу: особливості та протиріччя. Проблеми «примітивних груп». Статусна еліта групи: лідери, зірки та авторитети. Проблема низькостатусних та відчужених членів групи і її зв'язок з груповою напруженістю.

Тема 5. Міжгрупові відносини та міжгрупова взаємодія.

Сучасні підходи і концепції до проблеми міжгрупової взаємодії. Взаємодія між групами різного рівня: від мікрогрупи до глобальних груп. Взаємна динаміка особистості і групи. Міжгрупова взаємодія в контексті проблеми інформаційної безпеки. Внутрішньогрупові та міжгрупові конфлікти в групах різного рівня.

Тема 6. Соціально-психологічні методи вивчення груп та технології роботи з групами.

Методи вивчення структури, динаміки та розвитку малих груп. Сучасні методи роботи з групою динамікою. Основи соціально-психологічного тренінгу та групової психотерапії. Соціодрама як метод роботи з проблемами великих груп. Арт-терапевтичні методи і методики в роботі з групою. Активні методи в роботі з групами навчального середовища.

2.3. ДИСЦИПЛІНА «ПСИХОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ»

Мета навчальної дисципліни – оволодіння аспірантами теоретичними та професійними знаннями щодо сутності політичної соціалізації, методологічних підходів до дослідження соціально-психологічних умов, механізмів та чинників розвитку політичних ставлень, конструювання політичної картини світу та становлення політичної (громадянської) суб'єктності молоді; набуття здобувачами практичних умінь визначати проблемні зони і залучати ресурси соціалізації у конкретних ситуаціях розвитку.

Завдання навчального курсу:

1. Стимулювати інтерес до соціально-психологічних проблем соціалізації молоді у суспільстві, що трансформується.
2. Ознайомити аспірантів із сучасними тенденціями дослідження проблем політичної соціалізації.
3. Ознайомити здобувачів з методичними засадами дослідження, показниками та індикаторами політичної соціалізованості молоді.
4. Сприяти *розвитку компетенцій* аналізу особливостей та виявлення ресурсів політичної соціалізації.
5. Актуалізувати рефлексію щодо власної політичної картини світу і рівня громадянської суб'єктності.
6. Сприяти набуттю досвіду інтерпретації пропозицій дискурсу суб'єктів політичної соціалізації.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен знати:

- соціально-психологічну сутність процесу політичної соціалізації, його механізми та функції;
- відмінності в уявленнях про зміст, цілі та результат політичної соціалізації у традиційному, модерному та постмодерному суспільствах;
- основні проблеми політичної соціалізації у суспільстві, що трансформується;
- методичні засади кількісних та якісних досліджень особливостей політичної соціалізації.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен вміти:

- відбирати інструментарій для дослідження окремих аспектів політичної соціалізації;
- здійснювати аналіз соціалізувального потенціалу та визначати шляхи його актуалізації;
- коректно інтерпретувати результати емпіричних політико-психологічних досліджень;
- використовувати отримані знання для професійного і особистісного саморозвитку;
- аналізувати мотиви політичної активності і нести соціальну відповідальність за свою громадянську позицію та наслідки власного політичного вибору.

Зміст дисципліни за темами

Тема 1. Поняття і сутність феномену політичної соціалізації.

Політична соціалізація як процес формування системи політичних ставлень, що визначає параметри взаємодії людини з політичною системою. Індивідуально-психологічні, соціально-психологічні і соціально-політичні чинники політичної соціалізації. Моделі політичної соціалізації.

Тема 2. Концептуальні підходи до дослідження політичної соціалізації.

Дослідження політичної соціалізації у руслі теорій політичного біхевіоризму, структурного функціоналізму, символічного інтеракціонізму, психоаналізу, соціального мислення, соціального навчання, дискурс аналізу. Політична соціалізація у різних парадигмальних підходах.

Тема 3. Завдання та функції політичної соціалізації.

Агенти та функції політичної соціалізації. Політична ідентифікація та політична ідентичність. Громадянська суб'єктність: показники, детермінанти та особливості становлення.

Тема 4. Механізми та чинники політичної соціалізації у суспільстві, що трансформується.

Проблеми становлення політичної та громадянської ідентичності особистості у перехідному суспільстві. Умови, механізми та чинники політичної соціалізації. Ціннісна складова політичної картини світу молоді: особливості та ресурси структурування. Політичні практики, владно-підвладна взаємодія та соціальний капітал у політичному дискурсі молоді.

Тема 5. Соціально-психологічні ресурси політичної соціалізації.

Особливості та шляхи формування соціальних уявлень. Дискурсивна взаємодія як чинник структурування політичної картини світу. Розвивальний потенціал політичних практик. Мотиваційна грамотність у контексті політичної соціалізації молоді.

Тема 6. Методи дослідження процесу політичної соціалізації.

Методи психосемантики у політико-психологічних дослідженнях. Проективні методики у дослідженні політичних ставлень. Якісні методи дослідження політичної свідомості.

2.4. ДИСЦИПЛІНА «МЕТОДОЛОГІЯ ЕМПІРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПСИХОЛОГІЇ»

Мета навчальної дисципліни – опанування теоретичних професійних знань про функціонування емпіричних методів у галузях психологічної науки, набуття вмінь оцінювати, вибирати, розробляти та використовувати ефективні методи дослідження психічних явищ, оволодіння практичними навичками їхнього адекватного застосування відповідно до поставлених цілей і завдань.

Завдання навчального курсу:

1. Ознайомити аспірантів із проблемою зв'язків і відношень теоретичних та емпіричних методів у психологічних дослідженнях.
2. Актуалізувати знання про наявні в психології погляди на місце емпіричних методів у поясненні змісту психічних явищ.

3. Розкрити особливості використання емпіричних методів у загально-, соціально - та політико-психологічних дослідженнях.
4. Сприяти формуванню об'єктивної наукової позиції щодо вибору і застосування емпіричних методів у дослідженнях за темою дисертації.
5. Розвивати науково-дослідницькі компетенції з використання емпіричних методів у процесі виконання завдань дисертації.
6. Сприяти адекватній науково-психологічній інтерпретації результатів на основі застосування емпіричних методів дослідження.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен знати:

- зміст сучасних підходів до методологічних проблем емпіричних досліджень у психології;
- основні методи емпіричних досліджень та особливості їхнього застосування в загальній, соціальній і політичній психології;
- принципи добору та використання психологічних методик відповідно до предмету і завдань дослідження;
- особливості організації та процедури емпіричних досліджень у межах визначеної проблематики;
- можливі труднощі застосування емпіричних методів і способи їхнього уникнення або подолання;
- принципи і прийоми обробки та якісної інтерпретації отриманих кількісних показників.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен уміти:

- ставити цілі і формулювати завдання емпіричного дослідження;
- визначати процедуру та етапи емпіричного дослідження;
- визначати методи та формувати набір методик для емпіричного дослідження;
- формувати вибірку для емпіричного дослідження;
- організувати підготовку та проведення емпіричного дослідження;
- забезпечувати наукову адекватність застосування методів і методик;
- здійснювати коректну статистичну обробку отриманих даних;
- компетентно інтерпретувати результати емпіричного дослідження.

Зміст дисципліни за темами

Тема 1. Загальні проблеми застосування емпіричних методів у психології.

Відношення об'єктивного і суб'єктивного в психологічних дослідженнях. Співвідношення емпіричних і теоретичних методів. Місце теоретичних та емпіричних моделей у дослідженні. Труднощі формалізації і квантифікації психологічних даних. Взаємозалежність змінних і причинно-наслідкові зв'язки. Логіка застосування якісних і кількісних методів. Призначення та особливості констатувальних і формуально-корекційних методів. Значення статистичної обробки даних для вияву психологічних закономірностей.

Тема 2. Очевидне і неочевидне як об'єкт психологічного дослідження. Урахування ймовірнісного характеру психічних явищ. Голізм і редукціонізм в інтерпретації даних. Проблеми розрізнення наукових і містичних тлумачень суб'єктивного змісту. Межі використання критеріїв здорового глузду в психологічних поясненнях. Нейтралізація впливу очікувань та упереджень випробуваних. Методи опосередкованого вивчення психічних явищ. Подолання усталеного в психологічному дослідженні. Вихід із зони комфорту як когнітивна функція дослідника.

Тема 3. Популярні методи сучасних психологічних досліджень.

Коректність використання особистісних питальників та психологічних тестів. Проблеми застосування експерименту в соціальній та політичній психології. Емпірична ефективність суб'єктивного шкалювання та психосемантичних методів, рефлексивних і самооцінних методів, соціального порівняння. Методологічні основи застосування контент-аналізу, експертної оцінки, групової оцінки, соціометрії. Доцільність і труднощі розробки власних методик.

Тема 4. Методологія дослідження індивідуальних і колективних явищ.

Проблеми формування вибірки та забезпечення її репрезентативності. Особливості використання індивідуальної і групової психодіагностики. Соціально-психологічний тренінг та інші методи групової роботи. Дослідження масових явищ у соціальній та політичній психології. Проблеми організації та проведення опитувань на великих вибірках. Провідні тенденції сучасних кроскультурних досліджень. Місце гендерних і феміністських досліджень в емпіричній парадигмі психології. Емпіричний зміст інтеракціоністських, конструктивістських та дискурсивних підходів.

Тема 5. Соціальний контекст психологічного дослідження.

Засоби подолання впливу соціальної бажаності. Урахування впливу оточення і громадської думки. Спілкування з випробуваними і вплив експериментатора. Особливості залучення представників різних соціальних груп до участі в дослідженні. Етичні проблеми: дотримання конфіденційності, згода випробуваних на участь у дослідженні, зокрема формувальному, застосування маніпулятивних технік, особливості роботи з неповнолітніми випробуваними.

Тема 6. Досвід емпіричних досліджень в Інституті соціальної та політичної психології НАПН України.

Аналіз соціальної ситуації розвитку дітей і молоді. Психологічні механізми соціалізації та адаптації особи, її особистісного зростання. Проблеми спілкування та міжособових стосунків. Психологічний зміст групової динаміки та міжгрупових відносин. Закономірності й тенденції розвитку масової свідомості та поведінки. Умови й чинники участі особи в політичному житті. Проблеми психології влади і політичного лідерства.

Соціально-психологічні аспекти масової комунікації та медіаосвіти молоді.
Технології соціально-психологічного консультування.

2.5. ДИСЦИПЛІНА «СУЧАСНІ ПРОГРАМНІ ЗАСОБИ В ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ»

Мета навчальної дисципліни – навчальний курс «Сучасні програмні засоби в психологічних дослідженнях» покликаний забезпечити формування практичних навичок у використанні пакета прикладних програм SPSS Statistics на всіх етапах обробки великих масивів статистичних даних (збір даних, доступ до даних і управління даними, аналіз даних). Його мета – ознайомити аспірантів з можливостями застосування пакета прикладних програм SPSS Statistics при обробці статистичних даних, отримуваних при проведенні психологічних досліджень.

Завдання навчального курсу:

1. Поглибити розуміння аспірантами принципів наукового дослідження, евристичних можливостей і обмежень статистичних методів аналізу кількісних даних в соціології.
2. Актуалізувати та систематизувати наявні знання аспірантів зі статистичного аналізу даних, що вимірюються за різними типами шкал.
3. Сформувані уявлення про багаторівневі лінійні моделі і можливості ієрархічного аналізу даних.
4. Ознайомити з основними методами модифікації даних.
5. Вивчити технічні можливості програми в проведенні факторного, кореляційного, кластерного аналізу.
6. Ознайомити з графічними можливостями ілюстрації отриманих даних та різних форм представлення результату психологічного дослідження.
7. Ознайомити з інформаційними технологіями структурування, інтерпретації та аналізу результатів психологічних експериментів.
8. Ознайомити з інформаційними технологіями створення і використання систем автоматизованого та дистанційного анкетування і тестування.
9. Ознайомити з інформаційними технологіями розробки нових психодіагностичних методик.
10. Забезпечити володіння інформаційними технологіями професійно-орієнтованої інформації (в тому числі на іншомовних сайтах).

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен знати:

- евристичні можливості та обмеження застосування статистичних методів аналізу кількісних даних в сучасній психології;
- теоретичні засади сучасних кількісних методів аналізу даних і тенденції їхнього розвитку;
- методи перевірки статистичних допущень;
- особливості непараметричної статистики;

- сучасні підходи до аналізу категоріальних даних;
- сучасні підходи до вимірювання латентних змінних; засади методу моделювання структурними рівняннями і принципи конфірматорного факторного аналізу;
- можливості багаторівневих лінійних моделей та ієрархічного аналізу даних.
- класифікацію, напрямки розвитку та особливості використання сучасних інформаційних технологій в психологічній галузі;
- інформаційні технології створення та застосування психодіагностичних комп'ютерних тестів (в тому числі через мережу Internet);
- спеціалізовані програми статистичного аналізу результатів психологічних досліджень;
- сучасні методики on-line комп'ютерного психодіагностичного тестування (анкетування);
- популярні інтернет-ресурси в галузі наукової та практичної психології.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен вміти:

- використовувати офісні програмні системи для створення систем тестування та анкетування;
- використовувати спеціалізовані програми для проведення статистичного аналізу результатів психологічних експериментів;
- використовувати сучасні комп'ютерні технології пошуку інформації в мережі Інтернет (в тому числі на іншомовних сайтах);
- застосовувати мультимедійні технології пакету Microsoft Office для реалізації візуальних методів Data Mining.
- класифікувати і порівнювати сучасні методи аналізу кількісних даних;
- оцінювати евристичні можливості методів аналізу кількісних даних і статистичних моделей;
- застосовувати метод логістичної регресії (бінарної, мультиноміальної, порядкової) та інтерпретувати його результати з використанням програмного пакету SPSS;
- самостійно ставити змістовні задачі, що розв'язуються відповідним методом, вміти планувати збирання даних для відповідних задач
- інтерпретувати результати обчислень програм статистичного аналізу даних.

Зміст дисципліни за темами

Тема 1. Роль сучасних інформаційних технологій в обробці й аналізі психологічної інформації.

Сутність поняття «психологічна інформація». Психологічна інформація та емпіричні дані. Види психологічної інформації: за критерієм первинності/вторинності; за критерієм виду досліджуваних даних.

Планування обробки даних психологічного дослідження: 1) вибір комп'ютерної програми; 2) визначення методів аналізу даних. Етапи обробки даних психологічного дослідження.

Огляд різноманітних програм обробки кількісних та текстових даних, можливості обробки фото, аудіо, відео, мультимедіа та інших даних. Інтелектуальні технології аналізу даних.

Тема 2. Реалізація візуальних методів Data Mining засобами пакету Microsoft Office.

Графічний аналіз статистичних даних засобами Microsoft Excel, побудова графіків і діаграм, пошук оптимальних рішень. Види діаграм в Excel. Можливості та недоліки програми Microsoft Excel щодо обробки та аналізу статистичних даних психологічних досліджень. Загальні відомості про мультимедійні технології, мультимедійні комп'ютери, мультимедійні проектори (технології TFT, LCD, DMD/DLP). Класифікація авторських засобів мультимедіа. Види та типи презентацій. Робота з програмою PowerPoint. Основні способи створення презентацій. Вставка таблиць, діаграм, малюнків, відеокліпів, звукозаписів, гіперпосилань, використання анімаційних ефектів. Застосування презентацій в практичній діяльності психолога та під час захисту магістерських робіт.

Тема 3. Розробка психодіагностичних інформаційних систем засобами пакету Microsoft Office.

Проведення психологічного анкетування за допомогою використання форм у додатку Microsoft Word. Проведення психологічного тестування та анкетування за допомогою використання форм і списків у додатку Microsoft Excel. Використання Microsoft EXCEL як інструменту створення однотобличної бази даних (списку) та виконання операцій над даними в базі: сортування інформації, аналіз даних списку, отримання підсумкового висновку. Робота з програмою Microsoft ACCESS з метою розробки психодіагностичної системи: створення та редагування баз даних, команди підрахунку, отримання звітів різних форм, утворення зв'язків між відношеннями, розробка та отримання запитів. Ознайомлення з наявними комп'ютерними психодіагностичними системами (Oberon, Violator, Лонгитюд-ЕДК).

Тема 4. Використання інформаційних WEB-ресурсів в роботі психолога.

Сайти з психологічною тематикою в мережі Internet. Інформаційно-пошукові портали. Пошук інформації в мережі Internet. Електронні бібліотеки з психологічної тематики. Сайти навчальних та наукових закладів, в яких проводяться дослідження в галузі психології. Проведення психологічних досліджень за допомогою мережі Internet. Підвищення власної професійної кваліфікації за допомогою мережі Internet. Інформаційні ресурси, продукти та послуги для дистанційної освіти. Соціальні технології в Інтернеті (Web 2.0, Блоги, Wiki). Соціальні мережі (social networking).

Тема 5. Знайомство з інтерфейсом пакета прикладних програм SPSS Statistics.

Візуальне сприйняття інтерфейсу SPSS. Відмінні риси інтерфейсу SPSS від традиційних баз даних або електронних таблиць (MS Access, MS Excel і т.п.). Структура пакета SPSS. Модулі аналізу. Графічні можливості. Системні вимоги для установки і роботи з програмою.

Тема 6. Створення матриці і бази даних.

Основні компоненти редактора даних в програмі SPSS (ім'я, тип, мітка змінної, мітка значень, пропущені змінні, тип шкали вимірювання змінних, роль). Правила набивання масиву даних. Основні помилки, що зустрічаються при створенні матриці і набиванні даних. Шляхи їх усунення.

Тема 7. Модифікація даних.

Обчислення нових змінних шляхом використання різних арифметичних виражень (математичних формул). Перекодування значень. Обчислення нових змінних при виконанні певної умови. Агрегування даних. Рангові перетворення. Обчислення ваги випадків.

Тема 8. Фільтри.

Поняття фільтра. Призначення фільтра. Необхідність побудови фільтрів при аналізі емпіричних даних. Теоретична типологізація та її перевірка при аналізі емпіричних даних. Особливості побудови фільтрів для номінальних шкал із сумісними альтернативами. Приклади. Правила побудови фільтрів у пакеті SPSS. Приклади.

Тема 9. Множинні відповіді: робота з номінальними ознаками із сумісними альтернативами в SPSS.

Термінологія: «множинні відповіді» як інструмент представлення номінальних ознак із сумісними альтернативами. Особливості кодування й аналізу множинних відповідей (номінальних з сумісними альтернативами шкал) у SPSS. Приклади. Методи конструювання «множинних відповідей»: дихотомний та категоріальний методи. Дихотомний метод: визначення наборів; частотні таблиці для дихотомічних наборів; таблиці спряженості з дихотомічними наборами. Категоріальний метод: визначення наборів; частотні таблиці для дихотомічних наборів; таблиці спряженості з дихотомічними наборами. Приклади застосування множинних відповідей при аналізі соціологічних даних. Розрахунок одновимірних розподілів. Розрахунок двовимірних розподілів. Візуалізація результатів. Приклади.

Тема 10. Графічні можливості пакета прикладних програм SPSS Statistics.

Побудова стандартних стовпчастих діаграм, зафарбованих графіків, кругових діаграм, графіків мінімальних / максимальних значень, діаграм дисперсій і дисперсійних матриць (з перекриттям ліній регресії або без), а також

гістограм. Створення спеціалізованих графіків (стовпчасті діаграми помилок, графіки контролю якості та графіки часових рядів, наприклад, коррелограми і автокоррелограми). Основні принципи побудови прямокутних діаграм з викидами, деревовидних діаграм, графіків нормального розподілу і графіків розкиду точок. Редагування графіків і діаграм (зміна кольору, додавання лінії і типу зафарбовування, зміна формату осей, лінії сітки, додавання тіней і тривимірних ефектів).

Тема 11. Побудова рядів розподілів та одновимірних описових показників.

Алгоритм побудови частотних таблиць. Особливості опроцентування в програмі SPSS. Властивості одновимірних описових показників (стандартна помилка середнього, медіана, стандартне відхилення, дисперсія, розкид, мінімум, максимум, сума всіх значень змінної), їх інтерпретація.

Тема 12. Аналіз розходжень. Обчислення статистичної значимості розходжень у пакеті SPSS: t-тести.

Залежні та незалежні вибірки.

Призначення t-тестів. Порядок виконання команд для розрахунку t-тесту для незалежних вибірок.

Загальний вигляд результатів розрахунку t-тесту для незалежних вибірок: таблиці Group Statistics (Статистики груп) та Independent Samples Test (Т-тест для незалежних вибірок). Інтерпретація результатів. Приклади застосування. Т-тести для двох залежних (пов'язаних) вибірок. Порядок виконання команд для розрахунку t-тесту для незалежних вибірок.

Загальний вигляд результатів розрахунку t-тесту для двох незалежних: Paired Samples Statistics; Paired Samples Correlations; Paired Samples Test. Інтерпретація результатів. Приклади застосування.

Призначення t-тестів для однієї вибірки. Порядок виконання команд для розрахунку t-тесту для однієї вибірки. Загальний вигляд результатів розрахунку t-тесту для однієї вибірки. Інтерпретація результатів. Приклади застосування.

Тема 13. Аналіз розходжень. Обчислення статистичної значимості розходжень у пакеті SPSS: дисперсійний аналіз.

Основні ідеї дисперсійного аналізу. Чому процедура порівняння середніх називається дисперсійним аналізом? Основна логіка дисперсійного аналізу. Призначення дисперсійного аналізу. Відмінність дисперсійного аналізу від t-тестів. Перевага дисперсійного аналізу перед звичайним t-критерієм: дисперсійний аналіз дозволяє знайти ефекти взаємодії між факторами і, тому, дозволяє перевіряти більш складні гіпотези.

Сутність понять головні ефекти, попарні (двухфакторні) взаємодії. Загальний спосіб опису взаємодій.

Порядок виконання дисперсійного аналізу в пакеті SPSS. Загальний вигляд результатів. Інтерпретація результатів. Чому порівнюються окремі множини

середніх? Аналіз контрастів. Апостеріорні критерії. Припущення й ефекти їхнього порушення. Приклади застосування.

Тема 14. Аналіз розходжень. Обчислення статистичної значимості розходжень у пакеті SPSS: непараметричні тести.

Призначення непараметричних тестів. Відмінності між параметричними та непараметричними тестами.

Непараметричні тести для порівняння двох незалежних вибірок. Порядок виконання команд для розрахунку. Загальний вигляд результатів розрахунку. Приклади застосування.

Непараметричні тести для двох залежних (пов'язаних) вибірок. Порядок виконання команд. Загальний вигляд результатів. Інтерпретація результатів. Приклади застосування.

Порівняння двох залежних вибірок. Порядок виконання команд. Загальний вигляд результатів. Інтерпретація результатів. Приклади застосування.

Порівняння більше двох залежних вибірок. Порядок виконання команд. Загальний вигляд результатів. Інтерпретація результатів. Приклади застосування.

Перевірка нормальності вибірки за допомогою критерію Колмогорова-Смирнова з використанням пакета SPSS. Порядок виконання команд. Інтерпретація результатів. Приклади застосування.

Тема 15. Аналіз розходжень у пакеті SPSS: обчислення статистичної значимості розходжень для номінальних шкал.

Тести для порівняння двох незалежних вибірок. Порядок виконання команд для розрахунку. Загальний вигляд результатів розрахунку. Приклади застосування.

Тести для двох залежних (пов'язаних) вибірок. Порядок виконання команд. Загальний вигляд результатів. Інтерпретація результатів. Приклади застосування.

Тести для порівняння двох залежних вибірок. Порядок виконання команд. Загальний вигляд результатів. Інтерпретація результатів. Приклади застосування.

Порівняння більше двох залежних вибірок. Порядок виконання команд. Загальний вигляд результатів. Інтерпретація результатів. Приклади застосування.

Тема 16. Кореляційний аналіз в SPSS.

Сутність кореляційного аналізу. Класифікація методів кореляційного аналізу в залежності від кількості досліджуваних ознак: кореляційний аналіз двох ознак; кореляційний аналіз трьох ознак; кореляційний аналіз чотирьох або більше ознак (багатомірний кореляційний аналіз). Приклади.

Схема проведення кореляційного аналізу: 1) складання кореляційної таблиці та / або побудова кореляційного поля; 2) обчислення коефіцієнтів кореляції; 3) перевірка статистичної гіпотези значущості зв'язку. Приклади.

Алгоритм побудови таблиць спряженості. Особливості опроцентування в програмі SPSS. Інтерпретація таблиць спряженості.

Тема 17. Відбір факторів для множинної регресії з використанням SPSS.

Загальна ідея регресійної моделі. Лінійна регресія: загальний вигляд рівняння, інтерпретація коефіцієнтів регресії, побудова рівняння методом найменших квадратів. Відбір незалежних факторів на основі аналізу кореляційної матриці. Рівняння множинної регресії в стандартних координатах та інтерпретація його коефіцієнтів.

Коефіцієнт множинної кореляції: формула обчислення та інтерпретація. Коефіцієнт детермінації та оцінка якості рівняння регресії.

Регресійний аналіз у пакеті SPSS. Використання команди REGRESSION для побудови моделей лінійної регресії. Оцінка якості моделі. Інтерпретація й оцінка коефіцієнтів регресії, рівень значимості коефіцієнтів. Різні можливості роботи з пропущеними даними.

Оцінка коректності допущень регресійної моделі - нормальність розподілу залишків, мультиколінеарність, гомоскедастичність.

Оцінка форми кривої для нелінійних залежностей (команда CURVE ESTIMATION). Можливості роботи з командою нелінійної регресії.

Використання не кількісних даних у регресійній моделі – якісний регресійний аналіз. Можливості і правила створення фіктивних перемінних (DUMMY-перемінні). Інтерпретація регресійних коефіцієнтів для фіктивних перемінних. Поняття контрольної групи. Різні методи визначення контрольних груп.

Інтерпретація регресійної моделі при одночасному використанні кількісних і фіктивних перемінних.

Модель логістичної регресії. Інтерпретація коефіцієнтів логістичної регресії. Особливості показника якості моделі логістичної регресії. Побудова рівняння логістичної регресії в SPSS. Застосування логістичної регресії в аналізі даних соціологічного дослідження.

Тема 18. Факторний аналіз в SPSS.

Реалізація факторного аналізу в SPSS. Перевірка адекватності моделі факторного аналізу емпіричним даним. Матриця факторних навантажень та інтерпретація результатів. Приклади виконання розрахунків в SPSS. Факторний аналіз з обертанням осей і без обертання осей. Представлення результатів факторного аналізу: 1) вибір факторів, що підлягають інтерпретації й обґрунтування їх кількості; 2) аналіз матриці факторних навантажень та інтерпретація виділених факторів; 3) практичні/теоретичні висновки.

Тема 19. Кластерний аналіз.

Відмінності кластерного і факторного аналізів. Алгоритм обчислень (вибір змінних - критеріїв для кластеризації, способу вимірювання відстані між кластерами, формування кластерів). Інтерпретація отриманих даних.

Тема 20. Технології дистанційного анкетування та тестування на базі Intranet та Internet.

Спільне використання ресурсів комп'ютерної мережі: приєднання до каталогів, файлів, принтерів. Надання дистанційної психологічної допомоги та консультування за допомогою комп'ютерної мережі. Мережеві інформаційні технології побудови дистанційних систем психологічного анкетування, тестування, навчання та ін. Створення динамічних Web-сторінок на базі використання сучасних технологій веб-програмування. Розробка дистанційної системи тестування засобами PHP та MySQL.

3.1. ДИСЦИПЛІНА «ПРОБЛЕМИ РОЗРОБКИ ПСИХОДІАГНОСТИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ»

Мета навчальної дисципліни – ознайомити аспірантів з теоретичними та практичними основами розроблення психодіагностичного інструментарію, основними принципами розробки психодіагностичних методик, сформулювати у аспірантів систему основних понять психометрики, адекватних уявленням про конструювання вимірювального інструменту, забезпечити засвоєння основних процедур конструювання інструментарію.

Завдання навчального курсу:

1. Орієнтація аспірантів на поглиблене вивчення психодіагностики залежно від сфери наукової діяльності.
2. Ознайомлення з новітніми видами психодіагностичних методик та процедурами їхньої адаптації.
3. Оволодіння основними принципами диференціальної психометрики - стандартизації, надійності та валідності.
4. Ознайомлення з основними тенденціями розвитку психодіагностики на сучасному етапі.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен знати:

- основні теоретико-методологічні та етичні принципи конструювання і проведення психодіагностичного дослідження;
- специфіку, структуру і моделі побудови психодіагностичного процесу;
- історію створення та апробації різних діагностичних методів;
- принципи побудови та конструктивну специфіку засобів психодіагностичного вимірювання;
- вимоги до психодіагностичних методик;
- загрози психометричній якості інструментарію;
- етичні аспекти проведення психодіагностичного дослідження;
- психометричні засоби контролю якості психодіагностичних методик.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен вміти:

- формулювати науковий апарат психодіагностичного дослідження стосовно певного психологічного явища;
- оцінювати психометричні параметри вимірювального інструментарію (валідність, надійність, достовірність, стандартизованість);
- обирати валідні, надійні методи і прийоми дослідження;
- конструювати психодіагностичні методики відповідно до предмета дослідження;
- здійснювати процедури адаптації особистісних опитувальників;
- уміти усувати загрози психометричної якості інструментарію.

Зміст дисципліни за темами

Тема 1. Психометрика і специфіка психологічних вимірювань.

Спостережувана поведінка і неспостережувані психологічні характеристики. Психологічні тести: визначення та типи тестів. Специфіка психометрики як вимірювальної методології. Френсіс Гальтон і предметна область психометрики. Проблеми вимірювання в психології й важливість врахування індивідуальних відмінностей.

Тема 2. Базові поняття вимірювання.

Шкалування. Фундаментальні особливості чисел. Властивість ідентичності. Властивість порядку. Властивість кількості. Число нуль. Одиниці вимірювань. Додавання і підрахунок. Можливість застосування підрахунку як міри психологічної властивості. Шкали вимірювання.

Тема 3. Індивідуальні відмінності і кореляції.

Природа дисперсії. Важливість індивідуальних відмінностей. Дисперсія і розподіл тестових балів. Центральна тенденція. Дисперсія. Форми розподілів і нормальний розподіл. Вимірювання зв'язку між розподілами. Інтерпретація зв'язку між двома змінними. Коваріація й кореляція. Дисперсія складених змінних. Бінарні пункти. Інтерпретація тестових балів. Z-бали (стандартні бали). Перетворені стандартні бали (стандартизовані бали). Процентільні ранги. Нормалізовані бали. Тестові норми. Репрезентативність вибірки стандартизації.

Тема 4. Вимірювання тесту і факторний аналіз.

Вимірювання тесту. Одномірні тести. Багатовимірні тести з пов'язаними вимірами (тести з факторами більш високого порядку). Багатовимірні тести з непов'язаними вимірами. Психологічний сенс вимірів тесту. Факторний аналіз: вивчення вимірів тесту. Логіка і мета факторного аналізу. Результати факторного аналізу.

Тема 5. Надійність: поняттєвий апарат.

Огляд надійності і класичної теорії тестів. Спостережувані бали, справжні бали і помилка вимірювання. Дисперсії спостережуваних балів, справжніх балів і помилки вимірювання. Чотири підходи до розуміння надійності. Надійність як відношення дисперсій істинного балу й спостережуваного балу. Відсутність дисперсії помилки. Квадрат кореляції між спостережуваними і істинними балами. Нульовий квадрат кореляції між спостережуваними балами і помилкою. Надійність і стандартна помилка вимірювання. Паралельні тести. Теорія відбору тестових завдань.

Тема 6. Емпірична оцінка надійності.

Альтернативні форми надійності. Тест-ретестова надійність. Надійність як внутрішня узгодженість. Оцінка надійності розщепленням навпіл. «Сирий» коефіцієнт альфа. «Стандартизований» коефіцієнт альфа. «Сирий» показник альфа для бінарних пунктів: KR20. Точність і використання оцінки надійності як внутрішньої узгодженості: теорія і реальність. Внутрішня узгодженість і вимірювання тесту. Фактори, що впливають на надійність тестових балів. Однорідність вибірки і генералізація надійності. Надійність балів розрізнення. Тести з різними метриками і необхідність стандартизації балів. Різні типи балів розрізнення.

Тема 7. Важливість надійності.

Надійність, справжні кореляції і спостережувані кореляції. Помилка вимірювання (низька надійність) як послаблення кореляції між змінними. Надійність і загасання: наслідки для досліджень. Аналіз поведінки на практиці: оцінка індивідуального тестового балу. Точкова оцінка справжніх балів. Довірчі інтервали справжніх балів. Конструювання і доопрацювання тесту. Дискримінативність пунктів та інші питання, пов'язані з внутрішньою узгодженістю. Складність пунктів (середнє) і дисперсія пунктів.

Тема 8. Валідність: теоретичні основи.

Емпіричні свідчення валідності: зміст тесту. Загрози змістовної валідності. Змістова валідність і очевидна валідність. Емпіричні свідчення валідності: внутрішня структура тесту. Емпіричні свідчення валідності: процес відповіді респондента на пункт. Емпіричні свідчення валідності: взаємозв'язок з іншими змінними. Емпіричні свідчення валідності: наслідки тестування. Інші підходи до проблеми валідності. Зіставлення надійності та валідності. Важливість досліджень валідності

Тема 9. Валідність: обчислення і оцінка конвергентної і дивергентної валідності.

Методи оцінки конвергентної і дивергентної валідності. Прицільні кореляції. Набори кореляцій. Мультизнакові-мультиметодні матриці. Квантифікація конструктної валідності. Фактори, що впливають на коефіцієнт валідності. Взаємозв'язок конструктів. Помилка вимірювання і надійність. Обмежена

амплітуда значень. Процентне співвідношення респондентів в дихотомічних змінних. Ефект методу. Час. Прогнозування одиничних подій. Інтерпретація коефіцієнта валідності. Кореляції в квадраті і «частка пояснюваної дисперсії». Оцінка практичних ефектів: ефект контрастних груп, таблиці Тейлора-Расселла, аналіз прагматичної корисності і чутливості / специфічності. Нормативи або стандарти в певній галузі. Статистична значимість.

Тема 10. Загрози психометричної якості інструментарію.

Настанова на відповідь. Типи настанов респондента на відповідь. Настанова на згоду (настанова на позитивну або негативну відповідь). Настанова на крайні відповіді і настанова на проміжні відповіді. Соціальна бажаність. Симуляція неблагополуччя. Бездумні або випадкові відповіді й вгадування. Методи боротьби з настановами на відповідь. Контроль за ситуацією тестування з метою запобігання настановам на відповідь. Контроль змісту тесту з метою запобігання настановам на відповідь. Контроль змісту тесту та процесу обчислення тестових балів для мінімізації наслідків від настанов на відповідь. Контроль змісту тесту з метою виявлення настанов на відповідь і подальше втручання. Використання спеціалізованих тестів для виявлення настанов на відповідь і подальше втручання. Зовнішні та внутрішні фактори, що визначають настанови на відповідь.

Тема 11. Необ'єктивність тесту.

Причини необ'єктивності тестових балів. Виявлення неадекватності конструкту: внутрішня оцінка тесту. Індекс дискримінативності пунктів. Факторний аналіз. Аналіз диференційного функціонування пунктів. Ранжування. Визначення прогностичної помилки: зовнішня оцінка тесту. Основи регресійного аналізу. «Універсальна міра»: загальні регресійні рівняння. Систематична помилка вільного члена регресії. Систематична помилка кутового коефіцієнта регресії. Змішана систематична помилка вільного члена і кутового коефіцієнта регресії. Систематична помилка критеріальної змінної. Ефект надійності.

3.2. ДИСЦИПЛІНА «ОСНОВИ САМОПІЗНАННЯ ТА САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ»

Мета навчальної дисципліни – оволодіння аспірантами теоретичними професійними знаннями з проблем розвитку самосвідомості, самопізнання і саморозвитку особистості, стимулювання особистісного і професійного саморозвитку як життєвого орієнтиру особистості та набуття здобувачами практичних навичок послідовного самопізнання і сприяння особистісному і професійному зростанню та підвищенню самоефективності.

Завдання навчального курсу:

1. Стимулювати інтерес до проблеми самопізнання та саморозвитку особистості на різних вікових етапах.
2. Актуалізувати знання про професійно значущі якості особистості та мотивацію їх розвитку і вдосконалення.
3. Сприяти формуванню життєвих планів особи.
4. Сприяти *розвитку компетенцій* адекватного розуміння себе і здійснення продуктивного самовиховання своєї особистості.
5. Ознайомлення з основними засобами самопізнання та саморозвитку та розвиток навичок їхнього використання.
6. Сприяти набуттю досвіду особистісних змін, послідовного самопізнання та саморозвитку.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен знати:

- психологічну сутність процесу самопізнання та саморозвитку особистості, механізми цих процесів;
- особливості протікання процесів самопізнання та саморозвитку особистості на різних вікових етапах та на етапі професійного зростання;
- основні причини труднощів, які виникають у процесі самопізнання і саморозвитку та основні методи саморегуляції;
- основні засоби та техніки самопізнання, саморозвитку та саморегуляції, правила їх використання у вирішенні професійних завдань.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен вміти:

- використовувати отримані знання для послідовного самопізнання;
- сприяння особистісному та професійному зростанню;
- досліджувати себе, свої здібності (зокрема лідерські);
- проводити аналіз власних можливостей успішної самореалізації;
- здійснювати аналіз ресурсного потенціалу та сприяти його реалізації;
- компетентно сприяти особистісному і професійному розвитку інших у процесі діалогового спілкування;
- реалізовувати здатність до саморозвитку і самовдосконалення протягом життя;
- нести соціальну відповідальність за результати прийнятих рішень та за навчання інших.

Зміст дисципліни за темами

Тема 1. Самопізнання як структурний компонент самосвідомості. Теоретичний аналіз проблеми самосвідомості в психологічних дослідженнях. Структура самосвідомості та місце самопізнання в цій структурі. Поняття самопізнання, його значення у житті людини, області самопізнання.

Тема 2. Самопізнання як основа саморозвитку особистості.

Характеристика самопізнання як процесу: мета, мотиви, засоби, результати. Механізми самопізнання: ідентифікація та рефлексія. Ідентифікація себе з іншими людьми. Ідентифікація з собою, з різними аспектами свого Я. Рефлексія як механізм самопізнання. Основні види рефлексії. Характеристика основних бар'єрів самопізнання.

Тема 3. Теоретичні основи саморозвитку особистості.

Загальна характеристика саморозвитку, його сутність та основні характеристики. Саморозвиток як процес. Самоприйняття і самопрогнозування як механізми саморозвитку. Форми саморозвитку.

Тема 4. Саморегуляція психічних станів особистості. Життєстійкість особистості.

Методи саморегуляції психічних станів (самосповідь, самопереконання, самонаказ, самонавіювання, самозапевнення). Психологічні установки та якості особистості, які сприяють життєстійкості особистості.

Тема 5. Професійне самопізнання та саморозвиток психолога.

Загальна характеристика особистості та професійної компетентності психолога. Психологічні особливості професійного самопізнання та саморозвитку психолога. Психологічна підтримка професійного самопізнання та саморозвитку.

Тема 6. Управління особистісним і професійним розвитком.

Характеристика особистості та професійної компетентності психолога-дослідника. Особистісне зростання та життєвий успіх, стратегії постановки цілей самоефективності. Технології підвищення особистої самоефективності у вирішенні життєвих завдань і досягнення цілей.

3.3. ДИСЦИПЛІНА «ДОСЛІДЖЕННЯ ЗА МЕТОДОМ ОБҐРУНТОВАНОЇ ТЕОРІЇ»

Мета дисципліни – ознайомлення аспірантів з продуктивною стратегією дослідження, реалізованого в якісній традиції, з його методологічними засадами; формування навичок використання процедур обґрунтованої теорії, а також аналізу та інтерпретації якісних даних.

Завдання навчального курсу:

1. Стимулювати зацікавлення до використання основних положень і методів гуманітарних і соціальних наук при вирішенні професійних завдань.
2. Розвивати здатність аналізувати соціально значущі проблеми та процеси.
3. Стимулювати розвиток здатності застосовувати в професійній діяльності базові та професійно-профільовані знання і навички з основ обґрунтованої теорії і методів якісного дослідження (ПК-1, на базовому рівні).

4. Формувати здатність самостійно формулювати цілі, ставити конкретні завдання наукових досліджень в різних областях психології та вирішувати їх за допомогою процедур обґрунтованої теорії.

5. Розвивати здатність і готовність використовувати знання методів і теорій соціальних і гуманітарних наук при здійсненні експертної, консалтингової та аналітичної діяльності.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен знати:

- методологічні основи, теоретичні витоки та історію розвитку якісних досліджень та обґрунтованої теорії в психології;
- відмінності якісного і кількісного підходів, пізнавальні можливості і області застосування якісних досліджень;
- різновиди стратегій якісного дослідження та відповідні їм методи дослідження;
- основні методи, процедури, техніки збору даних за методом обґрунтованої теорії в якісному дослідженні;
- особливості аналізу та інтерпретації якісних даних, отриманих за методом обґрунтованої теорії.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен вміти:

- відбирати і піддавати первинному аналізу дані про соціально-психологічні процеси і особливості соціальних спільнот;
- обґрунтовано вибирати дослідницький підхід і стратегію дослідження;
- застосовувати відповідні цілям конкретного дослідження методи збору даних, враховувати їх обмеження, оцінювати якість психологічної інформації;
- проводити, відбирати, обробляти і аналізувати дані про соціальні процесах і соціальні спільноти, здійснювати адекватну й повну соціально-психологічну інтерпретацію даних;
- логічно вибудовувати послідовну змістовну аргументацію щодо досліджуваних феноменів;
- критично аналізувати інформаційні джерела, наукові тексти й використовувати їх для підвищення теоретичної чутливості;
- представляти результати дослідницької та аналітичної роботи перед аудиторією в рамках обґрунтованої теорії;
- самостійно розробляти програму соціально-психологічного дослідження за методом обґрунтованої теорії та формулювати основні елементи дослідницького циклу;
- користуватися процедурами кодування й техніками збору і аналізу даних.

Зміст дисципліни за темами

Тема 1. Вступ в якісне дослідження: поняттєва база, особливості методології.

Передумови виникнення, проблеми та сучасний стан якісних досліджень у психології. Співвідношення якісного і кількісного підходів. Проблеми статусу та інституціоналізації якісних досліджень. Ключові особливості якісного підходу. Визначення якісного підходу як особливого типу психологічних досліджень. Фокус і основна спрямованість якісних досліджень на пізнання соціальних явищ і процесів. Елементи та етапи дослідження, основні методи отримання свідчень, особливості якісних даних, аналітичні методи аналізу даних. Структура якісних методів: стратегії дослідження і методи збору даних. Поняття стратегії як загальної логіки проектування дослідження.

Тема 2. Відмінності якісної і кількісної методології.

Пізнавальні можливості, особливості застосування, основні принципи якісного підходу. Зіставлення якісного і кількісного підходів з точки зору дослідницьких завдань, способів пізнання об'єкта, характеру дослідження, способу узагальнення даних. Можливості поєднання методів.

Відмінності двох підходів за окремими компонентами дослідницької стратегії

(Схема К.Пламера). Критерії порівняння підходів - теоретико-методологічна база, фокус аналізу, одиниці аналізу, дослідницькі цілі і завдання, стиль, критерії валідності (надійності), логіка аналізу даних. Відмінності в логіці аналізу, змісті і послідовності дослідницьких процедур (схема Л.Ньюмана): гіпотези, концепції, вимірювальні процедури, подання даних, теорії, процедури, аналіз, етапи дослідження.

Тема 3. Основні ідеї дослідження за методом обґрунтованої теорії.

Індуктивний шлях виведення теорії досліджуваного явища за допомогою спеціальних процедур. Вкоріненість у первинних даних як чільна риса обґрунтованої теорії. Тлумачення конкретної життєвої ситуації як форми прояву певного феномену.

Ключові роботи А.Страусса, Б.Глейзера, Д. Корбін.

Спостереження і вільне інтерв'ю як основні методи збору первинних даних. Особливості логіки і тактики дослідження (постійний рух від збору даних до концептуалізації і назад - від концептуалізації до збору даних; угруповання різномірних даних в узагальнені категорії; створення і верифікація теорії в процесі збору даних).

Приклади з досліджень Б.Глейзера і А.Страусса.

Тема 4. Основні аналітичні процедури обґрунтованої теорії.

Основні принципи стратегії. Початок побудови теорії: відкрите кодування (поняття коду, сфокусоване і порядкове кодування як різновиду відкритого кодування). Написання аналітичного методу. Побудова аналітичних діаграм як процедура аналізу. Осьове кодування як процедура якісного насичення категорій і встановлення їх кількісної представленості. Вибіркове кодування - висування і верифікація гіпотез про каузальних зв'язках. Теоретична вибірка. Аналіз пізнавальних можливостей і обмежень обґрунтованої теорії.

Тема 5. Особливості аналізу даних в обґрунтованій теорії.

Види і етапи кодування: відкрите (маркування і складання загального списку тем з метою виробництва концептів), осьове (уточнення кодів стосовно до певного контексту, встановлення осі ключових категорій з метою вибудовування зв'язків між темами і категоріями, свідощтвами і концепціями) і вибіркове (кодування в рамках центральної категорії, виділення основного напрямку і окремих підтем майбутнього аналізу).

Приклади кодування.

Критерії якості і надійності обґрунтованої теорії (по А.Страусс і Д.Корбін).

Тема 6. Планування вибірки в якісному дослідженні за методом обґрунтованої теорії.

Особливості логіки і техніки в порівнянні з кількісним дослідженням. Теоретична вибірка як відбір інформаційно багатих випадків для глибинного вивчення. Принципи визначення розміру вибірки; особливість поняття репрезентативності вибірки. Принцип відкритості. Принцип теоретичного насичення. Ризик «помилкового насичення».

Підходи до формування вибірки: систематичне формування вибірки, випадкова вибірка, метод снігової кулі, дослідне структурування об'єкта, комплексний метод. Види цілеорієнтованих вибірок: вибірка екстремальних або девіантних випадків, інтенсивна вибірка, вибірка максимальної варіації, гомогенні вибірки, вибірка типових випадків, стратифікована вибірка, вибірка критичних випадків, ланцюгова вибірка.

Тема 7. Поняття і джерела теоретичної чутливості способи її підвищення.

Аналіз слова, фрази, вирази. Техніка сальдо. Порівняння двох або більше феноменів. Груповий аналіз слів і виразів.

Відкрите кодування. Визначення термінів (поняття, категорії, кодовані записи, властивості, вимірювання, виділення незалежних вимірювань властивості). Основні аналітичні процедури кодування: проведення порівнянь і постановка питань. Процес наклеювання ярликів на феномени. Розпізнавання категорій їх розвиток з точки зору властивостей і вимірювань. Способи відкритого кодування.

Тема 8. Осьове кодування.

Визначення термінів (осьове кодування, каузальні умови, феномен, контекст, проміжні умови, дія / взаємодія, слідства). Парадигмальна модель і зв'язування субкатегорій. Верифікація формулювань даними. Використання мінірамок та інших записуючих технік.

Тема 9. Вибіркове кодування.

Визначення термінів (історія, лінія історії, центральна категорія). Виявлення лінії історії та ідентифікація історії. Рух від опису до концептуалізації, проведення вибору між двома або більше виразними феноменами. Визначення властивостей і вимірювань центральної категорії. Валідизація взаємозв'язків, розкриття патернів. Виклад теорії.

Тема 10 Додаткові процедури.

Аналітичні пам'ятки і діаграми. Пам'ятки та діаграми в трьох типах кодування, техніка складання. Теоретичні, операціональні і кодувальні записи.

Логічні та інтеграційні діаграми.

3.4. ДИСЦИПЛІНА «ПСИХОПАТОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ»

Мета навчальної дисципліни – опанування теоретичних професійних знань про функціонування емпіричних методів у галузях психологічної науки, набуття вмінь оцінювати, вибирати, розробляти та використовувати ефективні методи дослідження психічних явищ, оволодіння практичними навичками їхнього адекватного застосування відповідно до поставлених цілей і завдань.

Завдання навчального курсу:

1. Ознайомити аспірантів з теоретичними засадами психологічного розуміння політичного життя.
2. Структурувати знання про наявні в психології погляди на природу психологічно проблемних політичних явищ.
3. Розкрити особливості застосування психологічних методів до пояснення психологічно проблемних політичних явищ.
4. Сприяти формуванню наукової позиції щодо психопатологічних проявів політичного життя.
5. Розвивати науково-дослідницькі компетенції з використання політико-психологічних методів у процесі виконання завдань дисертації.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен знати:

- зміст сучасних підходів до психологічних проблем політичного життя;
- специфіку політичної психопатології в загальному контексті суспільних процесів;

- напрями теоретичних та емпіричних досліджень політичної психопатології;
- основні методи політико-психологічних досліджень та особливості їхнього застосування;
- обмеження і труднощі психологічного пояснення проблемних явищ політичного життя.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен уміти:

- визначати об'єкт, предмет і мету психологічного дослідження психопатологій політичного характеру;
- забезпечувати методологічну адекватність і коректність емпіричного дослідження психологічно проблемних політичних явищ;
- компетентно інтерпретувати результати дослідження політичних психопатологій;
- надавати психологічну консультацію з питань запобігання психопатологічним явищам у політиці та подолання їх;
- адекватно представляти результати досліджень у науковому та публічному просторі.

Зміст дисципліни за темами

Тема 1. Психологічні проблеми політичної влади і соціальної ієрархії. Проблема норми і патології в політиці. Компенсаторно-захисні функції політичної участі. Невротична, психопатична і соціопатична поведінка особи в політиці. Безпорадність, залежність і співзалежність. Комплекс нижчості як джерело прагнення влади. Влада-мета і влада-засіб. Домінування і підпорядкування. Маси та еліта в структурі суспільства. Особливості взаємодії мас і лідерів. Політичний садизм і мазохізм. Авторитарна особистість. Психологічні підстави авторитаризму і тоталітаризму. Парадоксальні феномени психології тоталітарного суспільства. Психологічний зміст "масового суспільства". Соціально-психологічні іпостасі політичної влади. Свобода і несвобода, психологія втечі від свободи.

Тема 2. Психологічні закономірності політичного впливу і маніпуляцій. Чинники та механізми маніпулятивного впливу на масову свідомість і поведінку. Макіавеллізм: традиції і новітні втілення. Суб'єкти політичного впливу і маніпуляцій у сучасному світі. Засоби протистояння маніпулятивним впливам у політиці. Специфіка впливу засобів масової комунікації в політичній сфері. Психологічні особливості політичної пропаганди і реклами та створення політичного іміджу. Гібридно-маніпулятивний характер виборчих технологій. Психологічна війна як масовий політичний феномен.

Тема 3. Проблемні властивості соціальної ідентичності і ціннісних орієнтацій.

Свідоме і несвідоме в регуляції соціальної поведінки особи та спільноти. "Масова людина" як психологічний феномен. Психологія соціально-політичної винятковості і маргінальності. Контroversійний зміст субкультур і контркультур. Стратегії захисної поведінки соціальних меншин. Механізми утворення й функціонування соціально-політичних стереотипів. Психологічне підґрунтя політичної ксенофобії. Політичний контекст соціальної асиміляції. Особливості втілення і спотворення ціннісних орієнтацій у політичних цілях, ідеалах, інтересах, поведінці. Проблема розходження між декларованими і реальними цінностями. Соціально-психологічні засади ціннісного порозуміння.

Тема 4. Статеворольові і гендерні чинники політичної діяльності.

Статева диференціація і статоворольова поведінка в масових явищах. Ознаки символізації чоловічого і жіночого в політиці. Маскулінність і фемінінність у політичному контексті. Політико-психологічні засади гендерної стратифікації суспільства. Гендерна і статева ідентичність, статові і гендерні стереотипи як чинники політичної поведінки. Політико-психологічні аспекти сексизму і фемінізму. Проблеми інформаційної десексуалізації. Гендерні характеристики етнічних особливостей свідомості та поведінки. Проблема маскулінності/фемінінності українського етносу.

Тема 5. Психологічна природа соціальних ілюзій і політичних міфологій.

Політико-психологічне розуміння здорового і хворого суспільства. Психологія соціально-політичної кризи. Соціальна аномія, апатія, депресія як хворобливі стани громадського життя. Чинники та механізми масової істерії, паніки, чуток. Ілюзорно-міфологічний характер політичної свідомості. Колективне несвідоме як чинник регуляції політичної поведінки. Містичне бачення світу як джерело політичних упереджень і передсудів. Психологічна влада ідеології над особою і спільнотою. Чинники і засади ідеологічного спотворення дійсності. Політичний міф як форма фантастичного відображення дійсності в масовій свідомості. Психологічне підґрунтя соціально-політичних утопій.

Тема 6. Психологічний зміст політичних конфліктів.

Психологічний зміст і структура політичних конфліктів. Соціальні стереотипи, передсуди та упередження як передумови виникнення політичних конфліктів. Динаміка перебігу та розв'язання політичних конфліктів. Агресія і насильство як джерела конфліктної політичної поведінки. Політико-психологічні особливості масової агресії. Психологія політичного насильства і толерантності. Насильство як знаряддя влади і джерело ідеології. Конфліктний потенціал соціальної нерівності. Чинники та механізми політичної поляризації. Психологічні наслідки політичних конфліктів.

3.5. ДИСЦИПЛІНА «РЕСУРСИ ДИСКУРС-АНАЛІЗУ У ПОЛІТИКО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ»

Мета навчальної дисципліни – сформуванати в аспірантів уявлення про специфіку дискурсу в різних сегментах політичної комунікації, виробити навички аналізу різних типів політичного дискурсу, сформуванати уявлення про організацію і функціонування політичного дискурсу та про дискурсивний аналіз як метод політико-психологічного дослідження.

Завдання навчального курсу:

1. Сформуванати уявлення про механізми сприйняття тексту і ресурси різних мовних рівнів в аспекті впливу на інтелектуальну та фізичну діяльність адресата.
2. Навчити методам аналізу політичного тексту з точки зору механізмів впливу.
3. Ознайомити аспірантів з поняттєвим апаратом теорії дискурсу, її міждисциплінарними зв'язками, джерелами виникнення дискурсивного аналізу, сучасними підходами, методами і технологіями дискурсивного аналізу в сфері політичної психології, аспектами породження і розуміння дискурсу як мовної практики, особливостями функціонування інформації в політичному дискурсі.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен знати:

- методологічні основи дискурс-аналітичного дослідження, застосування дискурс-аналізу та його методів у площині політичної психології;
- теоретичні моделі дискурс-аналізу, що описують політичні дії, соціальне сприйняття, політичну комунікацію і взаємодію на макро- і мікрорівнях;
- основні напрямки та підходи до реалізації дискурс-аналізу в політичній психології;
- категоріально-поняттєвий апарат курсу та основні поняття дискурс-аналітики;
- ресурси системи мови і її різних рівнів в плані мовного впливу в політичній комунікації.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен вміти:

- самостійно аналізувати тексти різних політичних жанрів, давати аргументовану оцінку ефективності конкретного тексту;
- грамотно, використовуючи термінологічний апарат дисципліни, формулювати власну думку щодо прийомів аргументації і способів впливу на адресата, здійснюваного у політичній комунікації;
- застосовувати отримані знання при аналізі політичних текстів;
- аналізувати різні політичні феномени і процеси, структуру і особливості політичних відносин, політичних груп, інших інститутів

- суспільства з використанням можливостей і правил методу дискурс-аналізу;
- типологізувати і іншим чином узагальнювати теоретичну і емпіричну інформацію при аналізі політико-психологічної дійсності;
  - застосовувати дискурс-аналіз як окремий метод дослідження в політичній психології, а також в комбінації з іншими методами;
  - формулювати авторські ідеї при реалізації методу дискурс-аналізу брати участь в проектних формах роботи і реалізовувати самостійні аналітичні проекти;
  - використовувати основні методи і прийоми системно-функціонального, структурного опису дискурсу як комунікативної події;
  - володіти методами сегментації дискурсу і побудови макроструктури дискурсу як способу обробки політичної інформації;
  - працювати з різними видами і типами дискурсів, застосовувати методи дискурсивного аналізу до різних видів текстів.

Зміст дисципліни за темами

Тема 1. Поняття «дискурс»: обсяг поняття і трактування.

Загальні і специфічні дефініції дискурсу. Визначення контексту дискурсу, тематична і ситуаційна локальність дискурсу. Соціокультурна обумовленість дискурсу, нормативний характер і інституціональна убудованість дискурсу.

Тема 2. Методологічні орієнтири дискурс-аналізу: постструктуралістське розуміння дискурсу.

Базові ідеї методології дискурс-аналізу: лінгвістичний поворот, конвенційність сенсу тексту, відкрита інтерпретація, інтертекстуальність. Постструктуралістські презумпції в дискурс-аналізі: дискурс-строй, боротьба дискурсів, влада в мові та дискурсі, іманентна ідеологічність дискурсу. Децентрації суб'єкта. Тимчасова закритість дискурсів.

Тема 3. Значущі для теорії дискурсу ідеї та персоналії.

Деконструкція, гра знаків, світ-текст (Ж. Дерріда). Дискурсивна формація, дискурсивні закономірності, смерть суб'єкта (М. Фуко). Ідеологія в мові, смерть автора (Р. Барт). Відкритий твір, відсутність структури (У. Еко). Зв'язок теорії дискурсу і методу дискурс-аналізу. Реалізація методологічних орієнтирів в практиці дослідження.

Тема 4. Політичний дискурс як сфера реалізації маніпулятивних стратегій.

Політичний дискурс: підходи і трактування. Структура і функції політичного дискурсу. Екстралінгвістичні і лінгвістичні особливості. Жанри політичного дискурсу. Приклади методологічно вивірених дискурс-аналітичних досліджень в політико-психологічному дослідженні. Труднощі і помилки при реалізації дискурс-аналізу.

Тема 5. Застосування дискурс-аналізу в політико-психологічному дослідженні.

Інтерпретативний пошук як стиль роботи, «викриття» тексту. Апріорне і апостеріорне структурування процедури аналізу. Теми, дослідницькі питання, досліджувані ознаки. Дискурс-аналіз в програмі дослідження. Теоретична концепція на базі постструктуралізму, комбінація постструктуралізму та неомарксизму, драматургічного підходу, функціоналізму. Принципи побудови і приклади індикаторів, специфіка інформаційної бази дослідження. Побудова узагальнення і підсумкових висновків: аналітичний і практичний аспекти.

Тема 6. Аналіз політичних новин як дискурсу.

Когезія, когерентність, макроструктура, суперструктура. Обробка політичних новин як типу дискурсу. Репрезентації, знання і значення, поверхневі структури тексту, сценарії, короткочасна, епізодична, довготривала пам'ять, модель ситуації.

Тема 7. Прагматично-когнітивний підхід в дискурс-аналізі: специфіка напрямку, аналітичні прийоми.

Когнітивні особливості сприйняття дискурсу. Модель макроструктур Т.А. Ван Дейка: конвенціональне знання, структурна організація тексту, стратегії розуміння і текстові стратегії дискурсу. Актуальні варіанти дослідницьких питань, приклади досліджень.

Тема 8. Критичний підхід в дискурс-аналізі: специфіка напрямки, аналітичні прийоми.

Дискурс як форма соціальної практики. Порядок дискурсу, боротьба за фіксацію значень, ефекти істинності. Модель рибальської мережі Е. Лаклоу, Ш. Муфф. Тривимірна модель дискурс-аналізу Н. Ферклоу. Соціальні діагнози в дослідженнях критичного дискурс-аналізу.

Тема 9. Інституційний підхід в дискурс-аналізі як синтез культурального і конверсаційного підходів: специфіка напрямки, аналітичні прийоми.

Розуміння дискурсу як взаємодії в контексті культури. Політико-практичний проект вивчення дискурсів культур Ши Ксу. Інтерація в інституційних рамках: розширений і скорочений коди спілкування. Конверсаційний аналіз дискурсу: темпоральність, спосіб категоризації, ремонт дискурсу. Інституційне «прочитання» конверсаційного аналізу. Приклади досліджень з акцентами культури, інститутах, повсякденному спілкуванні.

Тема 10. Диференціація і спільність підходів в дискурс-аналізі.

Зіставлення прагматичного, критичного та інституційного підходів в дискурс-аналізі за предметом, розумінням контексту і сенсу дискурсу,

вираженістю методологічних орієнтирів. Спільність дослідних інтенцій і стилю різних підходів.

3.6. ДИСЦИПЛІНА «ПСИХОЛОГІЧНА ПУБЛІКАЦІЯ В ІНОЗЕМНИХ ЖУРНАЛАХ»

Мета навчальної дисципліни – оволодіння аспірантами професійними практичними знаннями і вміннями, необхідними для підготовки публікації англійською мовою в психологічному журналі, внесеному до міжнародних наукометричних баз Scopus та Web of Sciences.

Завдання навчального курсу:

1. Актуалізувати знання щодо наукового стилю письма (academic writing), структури наукового тексту та типів наукового дискурсу, принципів наукової доброчесності (етичні проблеми дослідження і наукової комунікації).
2. Ознайомити з принципами пошуку іноземного журналу для публікації статті, загальними і специфічними редакторськими вимогами до публікації (APA стиль).
3. Формувати вміння тайм-менеджменту підготовки англійської публікації, планування і контролю виконання, взаємодії для співпраці.
4. Сприяти засвоєнню правил підготовки анотації, визначення ключових слів, визначення обов'язкових змістових блоків статті, представлення даних, фразеології і особливостей письмової мови наукової публікації різного жанру.
5. Ознайомити з сервісами антиплагіату, правилами визначення різних типів плагіату, правилами оформлення посилань, стилями оформлення списку використаних джерел, сприяти самовизначенню на недопущення плагіату.
6. Сприяти засвоєнню правил академічного письма, способів запобігання типовим помилкам (граматичним, пунктуаційним, фразеологічним), орієнтування в ключових англійських психологічних термінах та аббревіатурах, шляхах забезпечення редагування носіями мови (proofreading).
7. Формування умінь використовувати рефлексивні технології спілкування у процесі проходження основних етапів публікації.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен знати:

- ознаки і критерії наукового стилю письма (academic writing);
- вимоги до публікації в іноземних фахових психологічних журналах;
- типи журналів, значення наукометричних показників;
- ознаки плагіату і правила запобігання;
- стилі оформлення посилань і списку літератури (APA стиль);
- вимоги до представлення даних емпіричного дослідження;
- критерії оцінювання наукової публікації.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен вміти:

- використовувати web-сервіси для пошуку інформації, вибору журналу, підготовки власної статті, її подання в іноземний журнал;
- визначати журнали «хижаки»;
- розуміти значення наукометричних індексів, імпаکت-фактору журналу;
- здійснити тайм-менеджмент підготовки наукової публікації;
- написати адекватну анотацію до статті;
- вибрати ключові слова, які сприятимуть просуванню статті в інформаційному просторі;
- правильно представити дані дослідження, оформити таблиці і малюнки згідно з редакторськими вимогами;
- визначити структуру статті і реалізувати чітку мікроструктуру наукового тексту, уміти зробити адекватні висновки з наукових даних;
- оформити посилання і список використаних джерел згідно з вимогами АРА стилю;
- користуватися програмами «анти-плагіат» для оцінки власного тексту;
- ефективно здійснювати наукову комунікацію в міжнародному просторі;
- підготовку презентації результатів дослідження на міжнародному заході.

Зміст дисципліни за темами

Тема 1. Наукова доброчесність і наукова комунікація в інформаційну добу.

Принципи наукової доброчесності в проведенні досліджень і науковій комунікації. Наукометрія - галузь наукознавства, що займається статистичними дослідженнями структури та динаміки масивів і потоків наукової інформації. WebofScience та Scopus – найавторитетніші бази даних наукової літератури, що оснащені інструментарієм для відстеження та аналізу цитованості наукових робіт. Перелік психологічних журналів. Унікальні індекси DOI. Веб-сервери видавництв. Інтерпретація наукометричних показників (Impactfactor, SJR, ImmediacyIndex, EigenFactor, Field-weightedcitationimpact, SCImagoJournalRank, Альтметрікс). Показники як мета і як орієнтир. Вибір журналу для публікації – представлення результатів наукової роботи. Визначення журналів «хижаків». Журнали відкритого доступу. Соціальні мережі наукової інфраструктури.

Тема 2. Тайм-менеджмент підготовки наукової публікації.

Визначення мети і цілей, рівня домагань, критеріїв виконання, планування тривалості етапів. Етап визначення проблеми, основного дослідницького питання, основного комунікативного наміру, аргументація дизайну і методів дослідження. Огляд джерел, використання веб-сервісів видавництв, наукометричних баз. Представлення результатів дослідження, інтерпретація результатів, дискусія, визначення перспектив дослідження. Редагування носіями мови (пруфрідінг). Взаємодія з редакцією, сліпе рецензування і врахування рекомендацій.

Тема 3. Науковий стиль і редакторські вимоги.

Структура і мікроструктура наукового тексту. Жанри наукового тексту: тези, стаття, проект і заявка, науковий звіт, презентація, дисертація, автореферат. Анотація статті. Ключові слова, які сприятимуть просуванню статті в інформаційному просторі. Вимоги до представлення даних дослідження: оформлення таблиць, малюнків згідно з редакторськими вимогами. Типи інфографіки, веб-сервіси. Ключові психологічні терміни і аббревіатури. Формулювання висновків з наукових даних. Основні типові помилки (граматичні, пунктуаційні, фразеологічні).

Тема 4. Антиплагіат.

Інтелектуальна власність і авторські права. Захист авторських прав. Різні форми угод: кооперайт, креатив коммон та інші. Особливості програм перевірки текстів на плагіат. Особливості налаштувань для ефективної перевірки. Чек-лист самоперевірки для уникнення плагіату. Самоплагіат. Оформлення посилань і списку використаних джерел згідно з вимогами Американської психологічної асоціації (АРА стиль).

Тема 5. Наукова комунікація на міжнародному науковому заході.

Типи презентацій на міжнародних наукових заходах (конгреси, конференції, симпозиуми, семінари, зустрічі проектних команд тощо). Доповідь на симпозиумі і тематичній секції, роль модератора і дискусанта. Підготовка презентації. Доповідь у форматі печатка-куча і особливості презентації. Постернадоповідь і різні формати обговорення. Віртуальні е-постери. Інтернет-конференція. Особливості листування.

3.7. ДИСЦИПЛІНА «ПРОФІЛАКТИКА ПСИХОПАТОЛОГІЇ В МЕДІА»

Мета навчальної дисципліни – оволодіння аспірантами теоретичними професійними знаннями з основних психологічних проблем віртуалізації життя, викликів і ризиків інформаційного суспільства та рефлексивними моделями їх опанування, а також набуття здобувачами практичних умінь захисту дітей різного віку від медіаризиків, психоедукації медіатравми війни та представлення психології в медіапросторі.

Завдання навчального курсу:

1. Актуалізувати знання щодо психології розвитку людини в інформаційну добу людства, віртуалізації життя, психотехнологічного підходу в медіатизованій освіті, інноваційних медіатехнологій комунікації та їх ефективності.
2. Сприяти формуванню умінь застосовувати медіапсихологічні рефлексивні технології спілкування у процесі безпосередньої професійної діяльності та під час виступів в ЗМК.

3. Сприяти набуттю досвіду застосовування медіапсихологічних знань для сприяння особистісному і професійному становленню та підвищенню самоефективності в професійній діяльності.
4. Ознайомити з методами захисту дітей різного віку від медіаризиків, психоедукації медіатравми війни та представлення психології в медіа просторі.
5. Ознайомити з методами визначення рівня ризиків, які несе медіапродукція для здоров'я, розвитку і психологічного благополуччя дітей різного віку.
6. Сприяти засвоєнню методів діагностики структури і рівня медіакомпетентності, їх використання для самовдосконалення.
7. Формування умінь використовувати медіапсихологічні рефлексивні технології спілкування у процесі безпосередньої професійної діяльності та під час виступів в ЗМК.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен знати:

- психологічну сутність процесів віртуалізації життя, психотехнологічного підходу в медіатизованій освіті, інноваційних медіатехнологій комунікації та їх ефективності;
- особливості протікання процесів самопізнання та саморозвитку особистості на різних вікових етапах та на етапі професійного зростання;
- основні медіаризики для дітей різного віку і технології їх опанування;
- основні методи та техніки психоедукації медіатравми війни та представлення психології в медіапросторі;
- рефлексивні технології спілкування у процесі безпосередньої професійної діяльності та під час виступів в ЗМК;
- методи визначення рівня ризиків, які несе медіапродукція для здоров'я, розвитку і психологічного благополуччя дітей різного віку;
- методи діагностики структури і рівня медіакомпетентності, їх використання для самовдосконалення.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен вміти:

- застосовувати медіапсихологічні рефлексивні технології спілкування у процесі безпосередньої професійної діяльності та під час виступів у ЗМК;
- застосовувати медіапсихологічні знання для сприяння особистісному і професійному становленню та підвищенню самоефективності в професійній діяльності;
- використовувати методи захисту дітей різного віку від медіаризиків, психоедукації медіатравми війни;
- використовувати методи визначення рівня ризиків, які несе медіапродукція для здоров'я, розвитку і психологічного благополуччя дітей різного віку, представляти експертну позицію в складних умовах комунікації;
- самостійно використовувати методи діагностики структури і рівня медіакомпетентності в умовах невизначених і суперечливих вимог;

- застосовувати медіапсихологічні рефлексивні технології спілкування в ситуаціях високої невизначеності;
- компетентно сприяти особистісному і професійному розвитку інших у процесі медіатизованого спілкування;
- реалізовувати здатність до саморозвитку і самовдосконалення медіакомунікації протягом життя;
- нести соціальну відповідальність за результати прийнятих рішень та за навчання інших.

Зміст дисципліни за темами

Тема 1. Світ інформації та медіа. Рефлексивне управління віртуальними світами.

Концепція інформаційного суспільства, історія виникнення. Характеристика перехідного суспільства. Новітні медіа. Поняття цифрової нерівності. Психологічні наслідки ескалації запровадження ІКТ. Віртуалізація комунікативних практик молоді. Поняття віртуальності. Особливості хронотопу життєвого світу людини та віртуальних світів. Комплексні медіафеномени. Поняття рефлексивного управління Лефевра, історія розвитку технологій рефлексивного управління. Роль освіти як медіапосередника в інформаційному суспільстві. Перспектива рефлексивного управління віртуальними світами.

Тема 2. Психологічні механізми впливу медіа на психіку. Соціалізація дитини в умовах медіасередовища. Рефлексивна гра і критичне мислення.

Психологічні впливи масмедіа на психіку людини: моделювання та культивування, фреймінг і праймінг. Поняття інформаційної війни й інформаційні віруси (меми). Маніпулятизація медіапростору. Психологічні критерії маніпуляції. Соціалізація дитини в умовах агресивного медіасередовища (медіанасильство, сексуалізація, агресивний шум). Вікові норми взаємодії дитини з інформаційним простором. Вікова періодизація медіаризиків. Поняття антиманіпулятивної рефлексивної гри Шострома. Концепція критичного мислення в медіаосвіті. Поняття антивіктимізації.

Тема 3. Медіанасильство й агресивність. Групова рефлексія та рефлексивний капітал.

Проблема медіанасильства. Класифікація медіанасильства на основі вікової психології. Результати психологічних досліджень впливу сцен насильства на формування агресивної поведінки. Механізми довготривалих і короткочасних впливів. Цькування як форма агресивності. Кіберцькування (кібербулінг). Поняття соціального капіталу. Позитивний і негативний вплив медіа на розвиток психоекологічного ресурсу в дитячій та молодіжній спільноті. Віртуальні спільноти і смартмоб. Групова рефлексія. Капіталізація

групової рефлексії: емоційний, соціальний і практичний інтелект. Концепція рефлексивного капіталу в освітньому середовищі.

Тема 4. Типологія медіазалежностей та основні методи їх подолання.

Міжперсональна рефлексія та ресурси психологічного благополуччя.

Поняття розважальних медіа, бюджет вільного часу та проблеми молодіжного середовища. Медіазалежності різних типів. Психологія волі й ставлення до тіла, їжі, алкоголю, паління, сексу, до власного майбутнього. Медіапортрети реальності: роль телебачення в розвитку ожиріння, булімії та анорексії. Кіберзалежність. Ігроманії. Компульсивні розлади. Медіавпливи: ілюзії розвитку вербального інтелекту (проблеми формування емоційного, соціального, практичного інтелекту). Медіатравма війни. Міжперсональна рефлексія та ресурси психологічного благополуччя. Рефлексивні стратегії опанування інформаційних стресів. Перспективи розвитку освіти: рефлексивний капітал віртуальних освітніх спільнот у дистанційному навчанні.

Тема 5. Медіапрактики та медіакультура в освітньому середовищі.

Актуальність рефлексивного підходу і медіапсихологічної парадигми розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в освіті. Найближчі та дальні перспективи перетворень у освітньому середовищі. Показники медіакультури різних верств населення України. Вітчизняна концепція запровадження медіаосвіти як інтеграція півстолітнього досвіду зарубіжної медіаосвіти. Європейські критерії медіаграмотності. Етика й деонтологія медіадіяльності в освіті при переході до інформаційного суспільства. Діапазони ефективності рефлексивного підходу.

Тема 6. Псіфеномен – психологія в медіа і психолог в медіа.

Медіатизовані психологічні знання, образ психології в медіа, образ психічного здоров'я і психологічного благополуччя в медіа, образ психолога в медіа. Професійний психолог в медіапродакшн. Захист дитини, залученої до медіавиробництва. Психологічна підготовка до виступу психолога в медіа.

ДИСЦИПЛІНА «ПСИХОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ»

Цілями засвоєння дисципліни «Психологія політичної комунікації» є:

- розкриття змісту основних теоретичних концепцій і понять, що використовуються в сучасній комунікативістиці, щодо особливої сфери інформаційного простору – політичних комунікацій;
- формування у аспірантів уявлення про найбільш впливові дослідницькі підходи до вивчення цього проблемного поля, що застосовуються у світовій і вітчизняній науці;

– надання необхідних знань для практичного застосування та використання методик, а також основних методів соціологічного вивчення процесів політичної комунікації.

Завдання дисципліни:

1. Ознайомити аспірантів з основними суб'єктами внутрішньодержавної політичної комунікації та основними інформаційно-політичними технологіями у політичній комунікації.
2. Розглянути основні соціально-політичні технології, що використовуються у внутрішньодержавної політичної комунікації.
3. Сформувати навички дослідження політичних комунікаційних процесів та використання соціально-політичних технологій для підвищення ефективності політичної комунікації.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен знати:

- основні теоретичні підходи та концепції сучасної політичної комунікації;
- характеристики основних суб'єктів політичної комунікації всередині держави;
- види і технології внутрішньодержавної політичної комунікації;
- моральні і правові аспекти взаємовідносин суб'єктів політики;
- проблеми політичної комунікації в сучасному суспільстві.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен вміти:

- вільно орієнтуватися в проблемах функціонування сучасного інформаційного простору;
- аналізувати політичну ситуацію з точки зору ефективності комунікації;
- розробити і реалізувати програму комунікативного впливу з урахуванням основних характеристик цільових аудиторій;
- прогнозувати можливі наслідки того чи того комунікаційного впливу;
- аналізувати функціонування звичайних та електронних політичних медіа.

Зміст навчальної дисципліни

Тема 1. Політична комунікація: сутність та функції.

Предмет, мета і завдання навчального курсу «Психологія політичної комунікації». Політична психологія комунікації як сфера діяльності та форма організації відносин, взаємодії, комунікації між людьми.

Співвідношення понять «комунікація», «політика», «масова комунікація» і «політична комунікація». Поняття психології політичної комунікації, її сутність і структура. Основні канали та інститути політичної комунікації. Роль політичної комунікації в суспільному розвитку. Влада та політика в епоху медіакратії.

Поняття «політична інформація». Канали поширення політично значущої інформації. Основні підходи до визначення поняття «політична комунікація» в роботах зарубіжних і вітчизняних політологів. Розмежування понять

«політична інформація» і «політично значуща інформація» як необхідна умова відмежування політичної комунікації від інших видів інформаційної взаємодії в соціальній сфері. Основні канали поширення політично значимої інформації. Природна і технічно опосередкована політична комунікація. Інформаційно-комунікативні системи в політиці, різні підстави їх класифікації.

Теорії політичної комунікації. «Теорія кулі» Г. Лассуелла. Двоступенева модель комунікаційного впливу П. Лазарсфельда, Б. Берельсона. Концепція «установки порядку денного». Теорія «спіралі мовчання» Е. Ноель-Ноймана.

Принцип зворотного зв'язку в політичній комунікації. Проблема спотворення повідомлень: модель К. Шеннона і У. Уівера. Можливості та межі комунікаційно-кібернетичного моделювання політичних процесів.

Тема 2. Політична система суспільства: комунікаційний базис.

Світ політичної діяльності як відкрита гомеостатична система. Поняття загальної теорії систем (елемент, компонент, структура, підсистема) в політологічному контексті. Комунікаційне визначення політичної системи суспільства. Структурно-функціональна модель політичної системи, функціональна спеціалізація і взаємодія її підсистем. Підсистема політичної комунікації як базис стійкості політичної системи.

Тема 3. Політична комунікація: сутність та функції.

Інформація, комунікація, повідомлення, текст. Підходи до розуміння політичної комунікації. Сутність і ознаки політичної комунікації. Співвідношення між політичною та масовою комунікацією. Фактори політичних комунікацій. Типологія політичних комунікацій. Типи інформаційно-комунікаційних систем. Сутність і відмінні риси масової інформаційно-комунікаційної системи. Особливості інформаційно-комунікативних систем в умовах інформаційного суспільства. Комунікативні спільноти. Політичні функції ЗМІ. Суспільна думка. Інформаційно-комунікаційна система в системі держуправління. ІКС місцевої влади.

Тема 4. Теорії і моделі політичних комунікацій.

Поняття мікрорівня соціально-психологічних досліджень. «Теорія чарівної кулі» Г. Лассуелла. Двоступенева модель комунікаційного впливу П. Лазарсфельда, Б. Берельсона, Х. Года та «теорії мінімальних ефектів». Концепція «когнітивного дисонансу» Л. Фестінгер. Теорія «корисності і задоволення потреб» Е. Каца. «Теорія культивування» Дж. Гербнера. Концепція «встановлення порядку денного» (agenda-setting) Д. Шоу та М. Маккомбса. Критичні теорії політичної комунікації. Політична кібернетика як макрорівнева концепція, її функціональний аспект. Принцип зворотного зв'язку і комунікаційно-кібернетичний гомеостазис. Модель гомеостатичної стійкості політичної системи Д. Істона. Можливості і межі комунікаційно-

кібернетичного моделювання політичних процесів. Дослідження ролі ЗМІ в масовій комунікації.

Тема 5. Стратегічні політико-комунікаційні кампанії.

Поняття стратегічної політико-комунікаційної кампанії. Загальні характеристики та основні види стратегічних політико-комунікаційних кампаній. Нормативна модель стратегічної політико-комунікаційної кампанії (К. Новак, К. Варнерід). Моделі ієрархії ефектів політико-комунікаційного впливу (М. Рей). Модель процесу кумулятивного комунікаційного ефекту (С. Чаффі, Ч. Роузер). Моделі еволюції стратегій розвитку громадських зв'язків (Дж. Грюнігена, Т. Хант): комунікаційна кампанія рекламного типу, кампанія громадського інформування, двостороння асиметрична і двостороння симетрична моделі. Політична кампанія маркетингового типу: поєднання «переконуючої комунікації» і «адаптованого пропозиції».

Тема 6. Засоби масової комунікації в межах дії соціально-політичних сил.

Основні фактори, що впливають на діяльність ЗМІ в інформаційному полі політики. Динаміка відносин між ЗМІ та джерелами інформації: модель У. Гайбера, У. Джонсона. Проблема цілеспрямованого відбору і «фільтрації» відомостей для освітлення в ЗМІ: моделі Д. Уайта, Дж. Макнеллі, Й. Галтунга і М. Руге. Узагальнена модель формування медіа-образу соціально-політичної дійсності.

Тема 7. Технології та засоби просування інформації в політичній комунікації.

Поняття комунікативних технологій. Види комунікативних технологій. Політична агітація як технологія: сутність, особливості, функції. Політична пропаганда як технологія: сутність, прийоми, засоби впливу на свідомість і поведінку. Політична реклама: сутність, особливості, функції, види, засоби здійснення впливу. Політичний піар: поняття, характеристики, засоби, прийоми, завдання. Політичний іміджмейкінг: поняття, характеристики, засоби, прийоми, функції. Поняття іміджу. Структура іміджу лідера, організації, країни. Засоби та етапи формування іміджу. Типологія іміджів. Політичний маркетинг: поняття, завдання, структура, види.

Тема 8. Практики підтримки політичного дискурсу.

Комунікативні події. Інформаційні приводи. Поняття інформаційної кампанії. Структура інформаційної кампанії. Модель інформаційної кампанії. Види інформаційних кампаній. Інформаційні війни. Суб'єкти виборчої кампанії. Засоби підтримки політичного дискурсу у виборчій кампанії: агітаційні, пропагандистські, рекламні, іміджеві, маркетингові. Стратегія і тактика виборчої кампанії. Проектування виборчої кампанії. Використання ЗМІ у виборчій кампанії. Інтернет-комунікації у виборчій кампанії.

Тема 9. Партії, лідери, лобістські групи в процесі політичної комунікації.

Комунікативні стратегії партій: мета, цільові аудиторії, канали повідомлення, комунікативні засоби. Види комунікативних стратегій партій. Корпоративний партійний сайт і блог. Партійна газета. Партійні комунікативні акції та інтеракції: з'їзд, інформаційно-комунікаційні кампанії, мітинги, демонстрації, пікети. Взаємодія партій і ЗМІ. Особливості, засоби і технології в лобістській комунікації. Комунікативні стратегії лідерів: мета, цільові аудиторії, канали, повідомлення, комунікативні засоби. Види лідерських комунікативних стратегій. Інструменти і засоби лідерських комунікацій: персональний сайт, блог, акаунти в соціальних мережах, виступи на заходах, прес-конференції, політичні дебати. Лідери та ЗМІ.

Тема 10. Держава та місцева влада в процесі політичної комунікації.

Поняття і структура державної інформаційної політики. Держава та ЗМІ. Моделі державної інформаційної політики. Механізми регулювання взаємовідносин держави та ЗМІ. Державна інформаційна політика та її правові основи в сучасній Україні. Особливості, засоби і технології організації персональних і корпоративних комунікацій в системі органів державної влади і місцевого самоврядування. Сутність, основні напрями, завдання та принципи державних зв'язків з громадськістю. Інструментарій державного PR: медіарілейшенз, Інтернет-комунікації, організація спеціальних подій. PR-кампанії. Контрагенти держави і місцевої влади в процесі політичної комунікації – населення, політичні партії, групи інтересів та групи тиску: технології та практики організації взаємодій. Особливості організації системи комунікацій з різними цільовими аудиторіями. Організація прямих і зворотних зв'язків. Спеціальні заходи і практики в комунікації органів державної влади та місцевого самоврядування: громадські слухання, державні та міські свята, інформаційно-комунікаційні кампанії органів влади тощо. Поняття «електронна демократія». Електронне голосування. Розвиток цивільних горизонтальних зв'язків. Формування нових цивільних спільнот.

Тема 11. Інтернет - комунікація в політичній сфері: нові проблеми і нові можливості.

Загальні уявлення про технології Інтернет - комунікації. Переваги Інтернету в порівнянні з традиційними комунікаційними каналами. Проблема правового статусу Інтернету. Можливості негативного використання Інтернет - комунікації в соціально-політичній сфері. Інтернет - комунікація як інструмент розширення позитивних можливостей політичної участі. Сутність і перспективи розвитку технологій «електронної демократії» та «електронного уряду».

Тема 12. Управління мотивацією в процесі політичної комунікації.

Поняття мотивації. Зовнішня і внутрішня, позитивна та негативна форми мотивації. Теорії мотивації політичної дії: теорія потреб, ситуативна та диспозиційна.

Завдання управління комунікацією як процесом. Модель комунікативної взаємодії. Когнітивна модель мотивації політичної дії: надходження інформації, увагу, прийняття інформації, визначення ситуації, усвідомлення мотиву, постановка мети, вибір засобів, політична дія. Переконуюча комунікація.

Усвідомлення, визначення, уточнення інформації. Кодування інформації. Вибір каналу передачі інформації. "Інформаційний шум".

Обмеження в управлінні мотивацією політичної дії. Управління мотивацією та маніпуляція.

Тема 13. Технології інформаційного впливу в соціально-політичних системах (мобілізаційні та маркетингові технології) політичний PR.

Поняття і класифікація інформаційно-комунікативних технологій. Володіння інформацією як політичний і управлінський ресурс. Технологізація і маркетингізація сучасної політики. Інформаційно-комунікативні технології (ІКТ) як вплив на великі структуровані і неструктуровані групи людей з метою модифікації їх свідомості та поведінки. Мобілізаційні і маркетингові технології. Сучасні ІКТ та проблема прав людини.

Політичний маркетинг в процесах комунікації. Прийоми сегментації і позиціонування.

Зв'язки з громадськістю – Public Relation (політичний PR). «Політичний PR» як сукупність управлінських дій, спрямованих на створення сприятливого для суб'єкта управління інформаційного середовища. Альтруїстичний, прагматичний і компромісний підходи до PR.

Моделі PR-комунікації: модель прес-агентства, модель інформування громадськості, модель двосторонньої асиметричної комунікації, модель двосторонньої (симетричної) комунікації.

«Масовий розмова»: чутки, плітки, анекдоти як форма мережевих комунікацій.

Тема 14. Технології інформаційного впливу в соціально-політичних системах маркетингові технології: політична реклама та іміджмейкінг.

Поняття і види політичної реклами. Історія становлення політичної реклами. Класифікація політичної реклами за різними підставами. Правове регулювання політичної реклами. Функції політичної реклами: інформаційна, переконуюча, регулятивна. Прийоми побудови політичної реклами. Слоган до політичної реклами. Контрреклама. Види реклами: пряма, непряма і прихована. Іміджмейкінг. Визначення іміджу. Методика «ідеального портрету» в побудові іміджу. Типологія іміджів. Технології створення та захисту іміджу. Інтегровані комунікації і мас-медіа.

Тема 15. Електронний уряд GR-зв'язку з урядом: сутність та технології.

Поняття «електронний уряд» (електронне управління) і «електронна демократія». Інформаційні технології та PR в державному управлінні. Government relations (GR) – «зв'язок із державою», «зв'язки з органами державної влади». Особливості технології зв'язків з державою PR та GR – загальне і особливості GR і лобістська діяльність. GR і корпоративний імідж фірми. GR і репутаційний менеджмент. Інформаційні технології в лобістській діяльності. Політичні Інтернет-технології. Інтернет-технології в діяльності політичних партій і громадських об'єднань.

Аудиторія Інтернет. Комунікації з цільовими аудиторіями в мережі. ЗМІ в Інтернет. Мережеві ЗМІ. Інформаційні війни та інформаційна безпека.

Тема 16. Мовлення і політика: теоретичні та прикладні аспекти взаємодії.

Політичне мовлення як система комунікативних засобів кодування політичної інформації, стимулювання політичних дій і управління ними. Мовлення як засіб політичної комунікації і інструмент політичної боротьби. «Політичне мовлення» і «мовлення політики». Мовлення як об'єкт політики. «Мовленнева політика». Мовленнєві стилі, використовувані в політичному управлінні: апелююче мовлення, юридичне мовлення, бюрократичне, мовлення переговорів. Політична лінгвістика: сутність та основні напрямки досліджень. Дж. Оруелл і дослідження «новомовлення». Вивчення комунікативної практики (Т. ван Дейк, Й. Хейзинга, Н. Хомський). Критичний дискурс-аналіз (Н. Фрекло, Р. Водак, П. Чілтон, Г. Кресс). Постмодерністський етап розвитку політичної лінгвістики (Е. Лакло, Ш. Муфф, С. Жіжек). Політичний дискурс в трактуванні Ю. Хабермаса. Російський досвід дослідження політичної лінгвістики (А.Н. Баранов, П.Б. Паршін, А.П. Чудінов). Українські дослідження дискурсу. Дослідження жанрів і стилів політичного мовлення. Прийоми риторики в публічних промовах.

Тема 17. Переговорний процес.

Переговори як наукова і практична проблема. Теоретичні роботи з переговорного процесу. Структура і функції переговорів. Переговори в умовах конфлікту, в умовах співробітництва, в умовах «пошуку союзників». Моделі переговорного процесу: концепція торгу і концепція гри. Фази і процес проведення політичних переговорів. Національні стилі ведення переговорів. Зв'язки з громадськістю в ході переговорів.

Тема 18. Конфліктологічні ресурси в політичній комунікації.

Особливості політичного конфлікту Етапи розвитку політичного конфлікту. Політичні опоненти. Управління конфліктами. Основні методи управління конфліктами: внутрішньо-особистісні, структурні, міжособистісні, переговори, у відповідь агресивним діям. Шляхи і політичні засоби врегулювання політичних конфліктів. Основні тактики вирішення

політичних конфліктів: «відхід від конфліктної ситуації», «переговори», «демонстрація посилення власних ресурсів», «вичікування», «ризик», «примус». Антикризовий менеджмент як вид діяльності із подолання кризового стану. Типологія криз організацій. Цілі, завдання та функції антикризового менеджменту. Специфіка розвитку кризової ситуації в контролю над нею.

3.9. ДИСЦИПЛІНА «ПСИХОЛОГІЯ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ»

Мета курсу - надати загальні поняття про психологічні особливості протікання масової комунікації, познайомити аспірантів з професійною термінологією, з якої їм доведеться стикатися у практичній діяльності.

Завдання курсу:

1. Формування наукового, професійного ставлення до закономірностей та тенденції розвитку сучасної масової комунікації, знання основних науково-дослідних концепцій сучасної масової комунікації.
2. Вивчення специфіки окремих засобів масових комунікацій.
3. Освоєння навичок використання інформаційних каналів засобів масової комунікації в професійній діяльності.

Після оволодіння знаннями дисципліни аспірант повинен знати:

- сучасні теорії масової комунікації, розуміти специфіку масових комунікацій в системі соціальних комунікацій, сутність масового комунікативного процесу, особливості масової інформації та функціонування ЗМІ як найважливішого виду масової комунікації в сучасному суспільстві;
- основні аспекти сучасного стану та перспектив розвитку сучасної теорії масової комунікації;
- сучасні проблеми і тенденції розвитку теорії масової комунікації;
- проблеми нових напрямків у вітчизняній та зарубіжній комунікативістиці;
- сутність комунікаційного процесу, закономірностей його протікання;
- основні методи і технології масових комунікацій;
- понятійно-категоріальний апарат, що описує предметне поле досліджень каналів та форм комунікацій;
- систему уявлень про психологічні особливості масових інформаційних процесів;
- суспільну, групову, індивідуальну структури свідомості в процесі масової комунікації;
- про вивчені на сьогоднішній день психологічні ефекти масової комунікації;
- теоретичну базу, яка дає можливість аналізувати методи формування громадської думки;
- соціологічний підхід до діяльності ЗМК, як системи реально функціонуючої в широкому соціальному контексті, що включає історичні моделі організації ЗМК в національних межах;

– методи за допомогою, яких можна отримати уявлення про якісні та кількісні характеристики основних ланок комунікативного ланцюга.

Після оволодіння знаннями дисципліни аспірант повинен вміти:

- співвідносити теоретичні схеми концепцій інформаційного суспільства з дійсними сучасними реаліями;
- організовувати науково-дослідницьку та практичну діяльність;
- створювати ефективну комунікаційну структуру організації;
- встановлювати якісні комунікативні зв'язки з різними групами громадськості (державні установи, громадські організації, комерційні структури, ЗМІ, внутрішня громадськість);
- визначати залежність між діяльністю засобів масової комунікації в сучасному світі та діяльністю в сфері зв'язків з громадськістю.

Зміст дисципліни за темами

Тема 1. Психологія масової комунікації: концепції та підходи. Предмет і базові аспекти психології масової комунікації.

Об'єкт, предмет, завдання психології масової комунікації. Основні поняття психології масової комунікації. Методи психології масової комунікації.

Засоби масової комунікації в парадигмі соціальної психології. Історичні форми соціально-психологічного знання: концепція мас. Дослідження ЗМК в експериментальний період розвитку соціальної психології.

Тема 2. Спілкування і комунікація.

Поняття спілкування. Поняття комунікації. Особливості масової комунікації. ЗМІ і ЗМК. Структурні компоненти масової комунікації: комунікатор, аудиторія, повідомлення, канал комунікації. Специфіка міжгрупового спілкування в умовах масової комунікації. Функції масової комунікації. Соціально-психологічні функції масової комунікації.

Тема 3. Особистість в дослідженнях ЗМК.

Особистість в системі масових комунікацій. Особистість як об'єкт психологічних досліджень. Визначення особистості. Психологічні класифікації людини. Психологічні теорії людини.

Структура особистості як база сприйняття інформації. Структура самосвідомості особистості. Комунікативні аспекти самосвідомості особистості. Рольова структура «Я-концепції».

Тема 4. Ланцюг масової комунікації: канал комунікації.

Засоби масової комунікації: преса, радіо, телебачення, комп'ютерні системи. Конкуренція, взаємодоповнення і взаємодія засобів масової комунікації. «Гарячі» і «холодні» засоби масової комунікації.

Принцип вибору засобів для конкретних комунікаційних цілей. Соціально-психологічні аспекти різниці сприйняття окремих засобів масової комунікації.

Особливості друкованих засобів масової інформації. Місце печатки в системі інформації суспільства. Переваги та недоліки друку як засобу масової інформації.

Особливості радіо. Місце радіо в системі інформації суспільства. Переваги та недоліки радіо як засобу масової інформації. психологічні та соціально-психологічні аспекти сприйняття радіоінформації. Ефект присутності.

Особливості телебачення. Місце телебачення в системі інформації суспільства. Переваги і недоліки телебачення як засобу масової інформації.

Особливості комп'ютерних систем як засоби масової комунікації. Їх переваги і недоліки.

Тема 5. Ланцюг масової комунікації: джерело і комунікатор.

Джерело масової комунікації. Три складові джерела: замовник, інститут (орган влади), комунікатор. Соціальне замовлення. Проблема свободи слова та свобода преси. Соціальна позиція журналіста. Функції джерела масової комунікації. Перетворення інформації під час обробки джерелом і передачі реципієнту (клієнту). «Світ особистості журналіста». Джерело масової комунікації в очах аудиторії. Престиж джерела масової комунікації. Авторитет джерела масової комунікації. Роль «інституту» (склад, керівництво, довіру, популярність, престиж, авторитет, організація праці). Роль комунікатора. Образ комунікатора. Значення особистісних характеристик комунікатора.

Характеристики комунікатора, значимі для комунікативного впливу. Соціально-психологічна модель комунікатора. Сприйняття комунікатора аудиторією.

Тема 6. Ланцюг масової комунікації: повідомлення.

Поняття повідомлення в масової комунікації. Щільність тексту. Принцип близькості. Головна думка. Повнота розкриття головної думки. Інформативність. Поєднання логіки викладу з експресивністю. Адекватність розуміння. Роль зорового ряду. Організація тексту. Підготовка тексту. Мовні «ножиці». Поняття популяризації тексту. Логіка і риторика в повідомленні. Подолання когнітивного дисонансу. Широта інформації. Параметри повідомлення. Моделі повідомлення. Переконавання та навіювання.

Тема 7. Ланцюг масової комунікації: аудиторія.

Аудиторія масової комунікації. Поняття аудиторії масової комунікації. Загальні характеристики аудиторії масової комунікації (відкрита-закрита, потенційна, готівкова, цільова аудиторія). Аудиторія окремих каналів масової комунікації. Перехід від індивідуального сприйняття масової комунікації до масового сприйняття. Структура особистості як база сприйняття інформації. Потреби, інтереси, цінності, знання, норми,

установки як головний бар'єр на шляху впливу масової комунікації. Мотиви звернення до засобів масової комунікації.

Типологія аудиторії (соціологічна, соціально-психологічна, спеціальна). Підходи у визначенні ставлення до аудиторії.

Тема 8. Психологія процесу комунікації: увага.

Характеристики уваги (спрямованість, концентрація, динамічність, обсяг, інтенсивність, стійкість). Види уваги: мимовільна, довільна, післядовільна. Чинники залучення уваги в умовах масової комунікації.

Тема 9. Психологія процесу комунікації: сприйняття.

Сприйняття як процес. Бар'єри сприйняття. Структура сприйняття. Фігура і фон. Рівні процесу сприйняття. Функціональні фактори сприйняття. Межі ефективного сприйняття. Впізнавання. Види сприйняття. Властивості сприйняття.

Тема 10. Психологія процесу комунікації: розуміння.

Фактори, що впливають на розуміння в умовах масової комунікації. Стереотипи як база розуміння в процесі масової комунікації. Роль стереотипу і установки. Динамічний характер процесу розуміння. Стадії процесу розуміння. Властивості розуміння (глибина, виразність, повнота осмислення, обґрунтованість).

Тема 11. Психологія процесу комунікації: пам'ять.

Види пам'яті (ейдетична, словесно-логічна, емоційна). Пам'ять як процес. Особливості запам'ятовування в умовах масової комунікації. «Межа насичення». «Ефект бумеранга». «Сторожовий ефект». «Ефект засипання». Фактори, що впливають на запам'ятовування і відтворення інформації. Довільне запам'ятовування. Мимовільне запам'ятовування. Форми пам'яті в умовах масової комунікації.

Тема 12. Ефективність масової комунікації.

Поняття ефективності, ефекту, дієвості (результативності) масової комунікації. Три історично сформованих підходи до оцінки ефективності масової комунікації. Очікування і спрямованість аудиторії масової комунікації. Критерій ефективності повідомлення (відповідність очікуванням, облік схильності аудиторії). Умови ефективності повідомлення. Формула ефективності масової комунікації. Безпосередність джерел інформації як визначальна впливу масової комунікації. Ситуаційні моменти, емоційні стани аудиторії як змінні, що позначаються на ефективності масової комунікації. Інформаційний клімат, панівні стереотипи, інтенсивність, тривалість інформаційного впливу. Роль зворотного зв'язку. Соціально-психологічні ефекти масової комунікації.

Тема 13. Соціальний конструктивізм і теорії медіареальності

Есенціалістська установка конструктивістських підходів. Громадські явища як продукти людської практики. Конструювання соціальної реальності як її виробництво в процесі людської взаємодії. «Прагматичний поворот» в гуманітарних науках і його наслідки. Соціальна феноменологія (А. Шюц, П. Бергер, Т. Лукман) і її ресурси в медіа-дослідженнях. Світ повсякденності як основа конструювання медіареальності (Х. Молотч, М. Лестер). Концепція медіареальності Д. Елтейда: конструктивістська реконструкція медіавиробництва поняття медіалогії, формату як аналога природної установки, «скануючого часу» телебачення, пост журналістики. Етнометодологія і теорія фреймів (Г. Гарфінкель, І. Гофман): базові положення. Фреймінг як техніка конструювання новин і як механізм сприйняття контенту в рамках знайомих контекстів (Р. Ентман). Режими залученості і фрейми телеперегляду (В. Вахштайн). Медіареальність в перспективі неофункціоналізму Н. Лумана: дві реальності мас-медіа, аутопойезіс, двійковий код, програмні області, критерії трансформації події в новина. Мас-медіа і соціоаналіз (П. Бурдьє. П. Шампань і ін.): Поле журналістики, його агенти, капітали і позиції, принцип подвійній залежності поля, символічна влада, «медіатическіє інтелектуали», феномен «бистромислія» (fast-thinking) , «неіснуюче» громадську думку і критика технологій опитувань.

Тема 14. Теорії медіа-ефектів

Загальна схема трансформації уявлень дослідників про ефекти впливу мас-медіа на аудиторію. Початкові версії автоматизованих аудиторій і ефекту «магічної кулі» (Г. Лассуелл). «Повторне відкриття» первинних груп і формування концепції багатоступінчастого потоку інформації і «лідерів думок» в рамках структурного функціоналізму. Теорія когнітивного дисонансу Л. Фестінгер і її проекція в область медіа-досліджень: феномен «впертої аудиторії». Теорія інформаційного дефіциту (Г. Донахью, С. Оліен, П. Тіченор): «інформаційні бідняки» і «багатії», поняття «розривів в знанні» і проблематичність феномена «добре інформованого громадянина» як самостійного актора демократичної політики. Теорія «задоволення потреб» (Е. Кац) як структурно-функціональна версія ідеї «активних аудиторій»: обґрунтування залежності медіа-споживання від потреб індивідів, а не медіа-виробників. Формування і розвиток теорії «порядку денного» (М. Маккомбс, Д. Шоу): акцент на когнітивних аспектах медіа-споживання, типи повідомлення, потреба в орієнтації і функція соціального конструювання реальності. Теорія публічних арен (Ч. Боск, С. Хілгартен, І. Г. Ясавеев): конструкційний підхід до соціальних проблем, пропускна здатність арен як ключовий обмежувач в світі медіа. Теорія «втоми співчувати» (К. Кіннік, Д. Крегмон, Г. Камерон): обґрунтування механізмів емоційного вигорання індивідів по відношенню до соціальних проблем. Теорія «спіралі мовчання» (Е. Ноель-Нойман): залежність індивідуальних думок від уявлень про думки

більшості, феномен «плюралістичного незнання», страх ізоляції, «зсув останньої хвилини» та приєднання до переможця.

Тема 15. Інтернет, віртуальна реальність і «нові медіа»: підходи до осмислення.

Технологічна революція в комунікаціях другої половини ХХ століття та її наслідки. Технократичний міленаризм і Інтернет-утопізм: «чудовий новий світ цифрової Агори». Концептуальні ресурси філософії техніки в осмисленні віртуалізації суспільства. Реальне/віртуальне, феномени імерсивності. Теорія віртуальної реальності А. Бюля. Міфологія глобальних інформаційних потоків (М. Фергюсон). Інтернет як медіум постмодерну. «Цифровий розкол» і його осмислення: поняття інформаційної культури та медіапокоління. «Добровільне рабство юзерів» (Н. Больц). Мережеве суспільство як гіпертекст. Феномен «порожній публічної сфери» і криза репрезентативних політичних інститутів. «Індустрії культури» в епоху Web.2.0.: концепція економіки символічного обміну А. Долгіна. Концепція менеджменту уваги і «ринків як мовлення».

Тема 16. Масова комунікація як засіб формування соціально значущих потреб.

Сприйняття ЗМІ масовою свідомістю. Емоційний досвід сприйняття ЗМІ. Принцип мовної дії ЗМІ. Психологічні дослідження масової комунікації: імідж комутатора, психографія. Психологічні аспекти вивчення аудиторії. Психологія реклами. Психологічна структура рекламної діяльності. Психологічні засади рекламної діяльності. Вплив реклами на споживача. Креатив в рекламі як фактор формування інтересу. Психологія мотивів і потреб у рекламі.

3.10. ДИСЦИПЛІНА «ПСИХОЛОГІЧНА АНТРОПОЛОГІЯ»

Мета освоєння дисципліни - сформувати глибокі знання щодо психологічної антропології, її сучасного стану, концептуальних науково-теоретичних і прикладних засад, а також навчитися застосовувати отримані знання в професійній діяльності, в тому числі інформаційно-аналітичній, редакційно-видавничій, науково-дослідній та педагогічній.

Завдання для досягнення поставленої мети:

1. Познайомити аспірантів з основними поняттями та ідеями психологічної антропології в перспективі використання в конкретному дослідженні.
2. Актуалізувати знання аспірантів щодо різних культурних і субкультурних контекстів, культурних феноменів як предметів антропологічного вивчення, висвітлити особливості антропологічної перспективи у вивченні соціального світу.
3. Дати уявлення про провідні теорії і методологічні підходи, існуючі в психологічній антропології, про історію розвитку антропологічної думки,

про актуальні колізії і проблеми методології соціальної антропології.

4. Познайти аспірантів з теорією і практикою антропологічного дослідження, особливостями його перебігу і організації, забезпечити умови отримання знань в ситуації польового дослідження.

У результаті освоєння дисципліни аспірант повинен знати:

- основні поняття психологічної антропології, історію розвитку науки і її сучасний стан;
- теоретичні підходи та практичні методи, які використовуються в психологічній антропології;
- основні поняття соціальної антропології, розрізняти історичний і концептуальний контекст їх вживання;
- основні класичні та сучасні соціо-антропологічні теорії і школи, а також концепції та підходи, що застосовуються в соціальній антропології;
- соціально-психологічні закономірності міжособистісного і міжгрупового сприйняття і взаємодії, типові психологічні процеси в соціальних групах;
- закономірності історичного розвитку світової цивілізації, місце людини в історичному процесі, фактори і механізми історичних змін з позиції різних соціо-антропологічних теорій;
- основні теоретичні моделі і методи дослідження, що описують соціальну дію, соціальне сприйняття, комунікацію і взаємодію на мікро- і макрорівнях, у тому числі з урахуванням специфіки різних культур;
- методологічні основи соціо-антропологічного дослідження, основні методи збору та аналізу інформації в соціальній антропології;
- основні закономірності перебігу комплексних соціальних процесів і механізми функціонування основних соціальних спільнот.

У результаті освоєння дисципліни аспірант повинен уміти:

- застосовувати психологічний інструментарій до об'єктів етнопсихологічних досліджень;
- вирішувати професійні завдання, пов'язані з етнічною приналежністю людей;
- формулювати власні погляди на проблему своєрідності проявів національно-психологічних особливостей людей;
- використовувати основні поняття соціальної антропології при аналізі культурних і субкультурних ареалів, соціокультурних структур і практик;
- аналізувати світоглядні, соціально і особистісно значущі філософські проблеми, що існують в різних соціокультурних контекстах;
- використовувати засоби логічного аналізу при вирішенні дослідницьких і прикладних задач, обґрунтуванні висновків і оцінці зібраної професійної та загальнонаукової інформації;
- брати участь в проектних формах роботи і реалізовувати самостійні аналітичні проекти, в тому числі планувати і організовувати збір емпіричної інформації;

- виробляти, відбирати, обробляти і аналізувати дані про соціальні процеси і соціальні спільноти, здійснювати антропологічну інтерпретацію емпіричного матеріалу в мультіпарадигмальній перспективі;
- представляти результати дослідницької та аналітичної роботи перед професійною і масовою аудиторіями.

У результаті освоєння дисципліни аспірант повинен володіти:

- навичками адекватної оцінки етнопсихологічних явищ в життєдіяльності народів і толерантності до представників інших культур і народів, усвідомлювати й усувати упередження та негативні стереотипи;
- навичками врахування національно-психологічних особливостей у професійній діяльності.

Зміст дисципліни за темами

Тема 1. Психологічна антропологія як наукова дисципліна.

Психологічна антропологія в системі соціогуманітарних наук. Взаємини з психологією і культурною антропологією. Об'єкт дослідження та методологічні основи психологічної антропології. Психологічна антропологія, етнічна та крос-культурна психологія - подібності та відмінності.

Тема 2. Історія психологічної антропології.

Ідеї Ф. Боаса. К. Віслер і спроба протиставлення психології та етнології. Американська історична школа. Р. Бенедикт: вчення про етос культури. Лінгвістичний конфігуралізм. Психоаналітичні і функціоналістські ідеї в роботах М. Мід. Г. Рохейм - психоаналіз і етнологія. Концепція основної особистісної структури А. Кардінер. К. ДюБуа і поняття «модальної особистості». Кроскультурна антропологія. Дослідження національного характеру. Дослідження М. Спіро. Д. Уайтінг і І. Чайлд: гіпотеза про особистісну інтеграцію культури. Теорія патернів в культурі. Постмодерна критика.

Тема 3. Етнопсихологічні вивчення культур.

Психологічні типи культур. Дослідження національного характеру. Етнічна ідентичність в сучасному світі. Інтераціоналізм як метод аналізу культур.

Тема 4. Міжкультурний аналіз пізнавальної діяльності.

Мислення і культура. Дослідження особливостей мислення, пізнання і сприйняття в сучасному і традиційному суспільствах. «Коллективні уявлення» і «соціальні факти» Е. Дюркгейма. Вплив його концепції на дослідження проблеми співвідношення культури і мислення. Л. Леви-Брюль про «дологічний» характер «первісного мислення». Аналіз первісного мислення за К. Леви-Строссом. Теорія стадій розвитку інтелекту Ж. Піаже і їх критика

в роботах М. Мід. Поняття «когнітивний стиль», «сенсотип» і «когнітивна карта» як засіб аналізу міжкультурних відмінностей у техніці мислення. Сучасні дослідження особливостей мислення і пізнання в традиційній культурі. Міфологічне мислення в сучасному суспільстві.

Тема 5. Етологія людини.

Предмет і метод етологічного вивчення культури. Психобіологічна концепція І. Ейбл-Ейбесфельдта. Кросс-культурна етологія. Поняття «ритуал», його види та функції. Дослідження невербальної комунікації в різних культурах. Ставлення «Я-інші» і його значення для функціонування етнокультурної спільності і особистості. Особливості вивчення дитинства в етології людини.

Тема 6. Еволюціонізм: ускладнення і розвиток.

Діфузіонізм: поширення і пристосування Еволюціонізм як тенденція в науці і суспільстві. Європоцентризм. Методичні прийоми антропо-описів. Ключові фігури еволюціонізму в антропології: Е. Тайлор, Дж. Фрезер; А. Бастіан; Л. Морган. Діфузіонізм: поширення і пристосування. Ідея дифузії. Розуміння Культури. Метафора рослини. Дискусія з еволюціонізмом: Ф. Ратцель, Л. Фробеніус, Ф. Гребнер, Т. Хейердал. Напрямки діфузіонізму: інвазіонізм, теорія культурного центру, теорія культурних кіл.

Тема 7. Поняття «практика».

Властивості практик. Ідея «технік тіла» Роль практик в культурі. Практики актуальні і застарілі. Засоби виділення практик. Ідея «технік тіла». Техніки тіла і зв'язок з контекстом культури. Алгоритм опису техніки тіла. Поширені техніки тіла: приклад опису.

Тема 8. Функціоналізм: цілісність і задоволення.

Основні допущення функціоналізму. Модель культури як системи. Теоретикометологічний внесок Б. Малиновського. «Зіпсований туземець». Дослідження А. Радкліфф-Брауна. Функціоналізм в аналізі «дрібниць». «Про деякі первісні форми класифікації»: приклад функціоналістичного аналізу.

Тема 9. Культурний релятивізм: унікальність і роздрібненість.

Психологічна антропологія: психіка і виховання. Загальнометодологічні властивості культурного релятивізму. Напрямки релятивізму. Школи і фігури культурного релятивізму: Ф. Боас, А. Кребер, М. Херсковіц. Психологічна антропологія: психіка і виховання. Методологія досліджень психологічної антропології: ідеї які організують. Р. Бенедикт: виділення психологічних типів в індіанських племенах. Дослідження культурних патернів Японії. М. Мід: типологія способів виховання. Виділення культурних типів відповідно способів виховання.

Тема 10. Поняття «субкультура».

Підходи до вивчення субкультур Дослідницька позиція «зовнішнього спостерігача»: - контр культурний настрій субкультури, її відособленість від домінуючої культури. «Розуміюча» дослідницька позиція: субкультура як світ смислів.

Тема 11. Структуралізм: обмін і тотальність.

Чистий структуралізм: мислення і універсальність. Аналіз міфів Лінгвістична лінія: Е. Сепір, Б. Уорф. Холістська лінія: Е. Прічард-Еванс, М. Дуглас. Розвиток, насичення тез про структуру. Чистий структуралізм: мислення і універсальність. Аналіз міфів. Пошук Структури Структур. Відсутність суб'єкта в аналізі. Дослідження К. Леві-Стросса. Система спорідненості. Особливості первісного мислення: «Неприручена думка». Аналіз міфів: «Міфологіка». Кулінарний трикутник.

Тема 12. Постструктуралізм: знання і влада.

Постмодернізм: уява і упередженість «Постнауковий» погляд на предмет науки. Аналітичний прийом децентрації. Генетичний структуралізм П. Бурдьє. Практики в контексті часу. Положення в структурі і стиль життя. Смерть суб'єкта як аналітична задача. Дискурс як об'єкт вивчення в роботах М. Фуко. Археологія знання. Генеалогія влади. Влада і нагляд у вивченні в'язниць. «Владознання» у вивченні лікарень.

Тема 13. Дослідження культурних практик сучасності.

Дослідження культурних практик сучасності: тенденції ставлення до тіла, символічна роль костюма; простір комунальної квартири. Макдональдс як паноптикум.

3.11. ДИСЦИПЛІНА «МЕТОДИКА І ТЕХНІКА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ»

Мета навчальної дисципліни – створити умови для розвитку у аспірантів цілісної системи метазнань та способів діяльності в сфері наукового дослідження, а також особистісних якостей дослідника; збагатити процедурними знаннями і компетенціями у сфері наукового дослідження.

Завдання навчального курсу:

1. Збагатити і поглибити знання аспірантів стосовно методології наукового пізнання.
2. Розкрити змістові основи логічної структури і принципів наукового дослідження.
3. Обґрунтувати значимість наукових методів у дослідженні на рівні методики і техніки їх застосування.
4. Сформувати у аспірантів особистісні якості, що забезпечуватимуть успіх дослідження при дотриманні етики вченого.

5. Розвинути компетенції аспірантів: здійснювати науковий пошук, впроваджувати отримані результати в психологічну практику і рефлексувати результати.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен знати:

- закономірності наукового прогресу;
- структуру та функції наукового знання;
- ідеали пізнавальної діяльності;
- базову дослідницьку стратегію;
- методи і прийоми наукового дослідження;
- критерії оцінки якості наукового дослідження;
- вимоги, щодо написання та оформлення наукового дослідження.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен вміти:

- здійснювати науковий пошук з використанням емпіричних і теоретичних методів дослідження;
- здійснювати наукове обґрунтування дослідження;
- здійснювати перевірку результатів дослідження на валідність і достовірність;
- застосовувати методи математичної статистики з використанням комп'ютерних програм;
- впроваджувати результати дослідження;
- використовувати новітні методи з метою інтенсифікації та раціоналізації наукової діяльності, а також особистісного розвитку.

Зміст дисципліни за темами

Тема 1. Наука як особливий спосіб людської діяльності і компонент культури.

Історичні передумови зародження науки. Проблема пізнання світу. Демаркація наукового та ненаукового. Класифікація наук. Загальна стратегія розвитку науки. Особливості наукової мови. Види наукового знання. Емпіричний і теоретичний рівні наукового знання. Відмінність природних (повсякденних) і штучних мов. Семіотичний підхід як основа інтеграції наукових дисциплін. Ідеали пізнавальної діяльності. Характеристика ідеалів пізнавальної діяльності. Співвідношення природничого, технологічного і гуманітарного ідеалів пізнання в науковому дослідженні. Класичний, неklasичний і постнеklasичний етапи розвитку пізнавальної діяльності.

Тема 2. Наукове знання і способи його отримання.

Знання та його види: буденне, релігійно-міфологічне, естетичне, філософське і наукове. Класифікація наук: природничі, суспільні (гуманітарні) і технічні. Процес наукового пізнання. Форми наукового знання: принципи, категорії, закони, проблеми, факти, гіпотези, концепції, теорії та парадигми. Основні наукові постулати: впорядкованості, детермінізму, емпіризму, раціоналізму.

Емпіричні та теоретичні наукові методи. Прагматичний підхід до наукового пізнання: що вивчається - предметний підхід; як, якими способами вивчається - методологічний підхід; навіщо, заради чого, з якою метою вивчається - телеологічний підхід. Основні терміни: знання, наукове знання, картина світу, пізнання, форми (види) пізнання, процес пізнання, метод пізнання, методологія, гносеологія, епістемологія, онтологія, метафізика, діалектика, емпіричне знання, теоретичне (раціональне) знання, спостереження, експеримент, аналіз, синтез, аналогія, моделювання, класифікація, індукція, дедукція.

Тема 3. Системний і діяльнісний підходи в науці.

Поняття методології наукового пізнання. Науковий підхід як стратегія, заснована на прийнятій науковим співтовариством моделі устрою світу (парадигма), смисловій єдності в рамках знакових систем, що використовуються і визначеному відношенні суб'єкта пізнання до знань (прагматика). Критерії істинності (надійності і валідності) знання. Методологія науки: загальні, загальнонаукові та конкретнонаукові методи наукового пізнання. Поняття методології наукового пізнання, методи, методика. Принципи підходів до об'єкта вивчення: цілісний та системний. Основні методологічні засади психологічного дослідження: принцип єдності теорії і практики; творчий підхід до досліджуваної проблеми; принцип активної діяльності особистості. Основні терміни: об'єкт наукового дослідження, предмет наукового дослідження, парадигма, закон, системний підхід, наукове пізнання, методологія, метод, методика.

Тема 4. Проектування наукового дослідження.

Макро - та мікрорівень наукового дослідження. Якісно специфічні етапи логіко-структурної матриці наукового дослідження: ідентифікація проблеми, емпіричне дослідження, формулювання теорії, практичне застосування теорії або моделі (впровадження результатів у практику). Типи проблем як об'єктивних пізнавальних протиріч. Робота з науковою літературою: читання як джерело дослідницьких ідей. Проектування наукового дослідження: від проблеми до мети і гіпотези; від мети об'єкту та предмету дослідження; від предмета до роботи з індикаторами і показниками результатів дослідження; від показників результатів до плану та дизайну дослідження; від плану до ресурсів (час, фінанси, вибірка, технології); від ресурсів до схеми координації дій; від схеми координації до можливостей і ризиків. Інтерв'ю, опитування, спостереження та експеримент як основні технології наукового дослідження. Основні терміни: логіко-структурна матриця наукового дослідження, наукова ідея, емпіричне дослідження, теоретичне дослідження, теорія, науковий проект, мета дослідження, план дослідження, дизайн дослідження.

Тема 5. Наукові проблеми і гіпотези.

Схеми емпіричного дослідження (мікрорівень наукового дослідження). Джерела наукових гіпотез. Принцип фальсифікації гіпотез у теорії критичного реалізму К. Поппера. Ідентифікація проблеми, аналіз ініційованих нею ідей, трансформація ідеї в площину експерименту, попередня ідентифікація експериментальної задачі. Цикл перевірки гіпотез: постановка проблеми та мети дослідження; розробка загального плану і програми дослідження, його структури, процедури, типу дослідницьких інструментів, формування вибірки. Аналіз і оцінка даних. Методи і процедури, що дозволяють об'єктивно описати і виміряти досліджувані явища. Пошукове (пілотне) дослідження. Основні терміни: постановка проблеми, гіпотеза, науковий факт, теорія, науковий проект, ідентифікація експериментального завдання, експеримент, пошукове дослідження.

Тема 6. Дослідницький процес.

Дизайн наукового дослідження як загальна організація (архітектоніка) процесу дослідження. Конкретизація мети і предмета дослідження. SMART-аналіз мети проекту. Процедури складання імовірнісних (простої випадкової, систематичної, багатосарової випадкової, багатозазної кластерної) та цільових (квоти, за рішенням, по можливості, добровільної) вибірок. Вибір залежних і незалежних змінних в експерименті. Процедура операціоналізації змінних. Формулювання альтернативної та нульової гіпотези. Визначення і способи контролю додаткових змінних. Експериментальні і контрольні умови. Справжні і квазіексперименти. Базовий дизайн експерименту. Аналіз літератури та пілотний експеримент як елементи підготовки до основного експерименту. Етапи дослідницького процесу: створення дослідницького проекту, проведення експерименту (реалізація проекту) та інтерпретація отриманих результатів. Основні терміни: дизайн дослідження, SMART-аналіз, вибірка, залежна змінна, незалежна змінна, альтернативна і нульова гіпотези, експериментальні і контрольні умови.

Тема 7. Критерії оцінки якості наукового дослідження.

Актуальність дослідження, сутнісні характеристики та рівні. Теоретична значимість і її компоненти: новизна, концептуальність, доказовість і перспективність. Практична значущість дослідження та її рівні. Комплексна оцінка якості наукового дослідження. Вимоги до дисертації. Комплексне використання принципів, методів і прийомів при підготовці дисертації. Оформлення і порядок захисту дисертації. Особистісні властивості дослідника. Етика вченого. Особистість вченого.

3.12. ДИСЦИПЛІНА «НАУКОВІ ШКОЛИ ТА ТЕОРІЇ В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ»

Мета навчальної дисципліни – формування загального уявлення щодо основних наукових шкіл та теорій у сучасній психології; вивчення окремих

теорій, розроблених психологами, і узагальнення досвіду їх практичного застосування; формування наукового і психологічного світогляду для самостійної постановки професійних цілей і завдань, організації та проведення прикладних досліджень та впровадження новітніх доробок у професійну діяльність.

Завдання навчального курсу:

1. Ознайомити з основними науковими школами і теоріями в сучасній психології.
2. Сприяти переосмисленню і досягненню найбільш глибокого розуміння взаємозв'язку теорій, методів дослідження, наукових відкриттів і сфер застосування, формуванню вміння аналізувати та систематизувати науково-психологічну інформацію.
3. Сприяти формуванню уміння аналізувати та інтегрувати у професійну діяльність результати, отримані науковцями і опубліковані в наукових і науково-практичних дослідженнях.
4. Сприяти формуванню творчого і критичного наукового мислення.
5. Сприяти формуванню навичок осмислення навколишньої дійсності і професійних завдань з опорою на категоріальний апарат наукової і практичної психології.
6. Сприяти формуванню вміння визначати власну зону компетенції і ставити завдання, які б сприяли пошуку і освоєнню нових методів професійної діяльності.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен знати:

- основні закони розвитку сучасного соціального і культурного середовища;
- основні принципи, норми і правила професійної психологічної діяльності;
- основоположні принципи спілкування у науковій і суспільно-громадській сферах.

За підсумками вивчення дисципліни аспірант повинен вміти:

- пояснювати основні закони розвитку сучасного соціального та культурного середовища;
- організовувати спілкування у науковій і соціальній сферах;
- володіти способами застосування теоретичних знань для вирішення організаційно-психологічних проблем;
- володіти технологіями, які дозволяють вирішувати актуальні завдання в різних галузях професійної практики;
- володіти навичками проведення психологічних досліджень на основі застосування загально-професійних знань і умінь з метою виявлення можливостей використання інноваційних психологічних технологій у різних сферах життєдіяльності.

Зміст дисципліни за темами

Тема 1. Національний характер та інтеграція наукового психологічного знання.

Характерні особливості сучасної психології. Ознаки наукової школи та теорії. Умова існування наукової школи та її системоутворюючий фактор. Головна функція наукової школи. Базова умова розвитку наукової школи. Підстави для припинення існування наукової школи. Національний характер психологічної науки та його прояви (Німеччина, Великобританія, Франція, США). Фактори, що обумовлюють національний характер наукової психології. Тенденції розвитку психологічних знань: інтеграція сучасного наукового психологічного знання; вихід психології за рамки академічної науки; розширення і збагачення понятійного і методичного апарату психологічних досліджень.

Тема 2. Історичні основи сучасних наукових шкіл і теорій психології.

Історія як засіб аналізу розвитку предмета психології. Циклічний характер розвитку предмета наукової психології. Умови і джерела виникнення дуалізму душі і тіла. Використання аналогії як методу аргументації для вирішення дилеми (Декарт, Спіноза, Лейбніц, Юм). Експериментальна психологія і класичні школи. Поява класичних шкіл (кінець XIX ст.) та їх розвиток (до 50-60-х років XX ст.): Вюрцбурзька школа, структуралізм, функціоналізм, біхевіоризм, гештальтпсихологія. Класифікація сучасних наукових шкіл і теорій психології. Фундаментальні вихідні положення: щодо спрямування та контролю процесу досліджень; щодо центрованості психологічних подій; щодо структури предмета вивчення. Філософська психологія XVIII ст. Асоціативна психологія XIX ст. Дослідження фізіології нервової системи та органів чуття. Еволюційна біологія і становлення галузей генетичної психології. Теорія і методи дослідження таланту Ф. Гальтона. Теорія і методи дослідження розумових здібностей Ч. Спірмена. Емпірична психологія кінця XIX ст. як синтез філософської психології та психофізіології.

Тема 3. «Нова психологія» XIX століття як експериментальна наука.

Перші школи психології як самостійної науки. Структурна психологія в Німеччині (В. Вундт) і Америці (Е. Титченер). Експериментальна психологія в Росії (Г. І. Челпанов). Програма психології як об'єктивної науки І. М. Сеченова, її розвиток у працях І. П. Павлова. Вюрцбурзька школа. Функціоналізм в американській та європейській науці. Значення функціоналізму для становлення прикладної психології. Французька школа емпіричної психології і нові методи дослідження – психопатологія, гіпноз, тести. Успіхи психології 1900-х рр. і криза її методологічних основ

Тема 4. Наукові школи періоду кризи (10-30-ті роки ХХ століття) та їх подальший розвиток.

Біхевіоризм Дж. Уотсона: поведінка як предмет психології. Об'єктивні методи дослідження. Практична спрямованість на управління поведінкою. Системи необіхевіоризма (цільовий біхевіоризм Е. Толмена, гіпотетико-дедуктивний біхевіоризм К. Халла, суб'єктивний біхевіоризм Дж. Міллера, оперантний біхевіоризм Б. Скіннера). Значення необіхевіоризма для становлення когнітивної психології. Психоаналіз З. Фрейда. Несвідоме і методи його вивчення. Індивідуальна психологія А. Адлера. Аналітична психологія К. Юнга. Французький психоаналіз (Ж. Лакан). Психологічна концепція французької психологічної школи: соціально - історична природа психіки людини; теорія двох типів мислення в ході його історичного розвитку; проблема суспільно-історичного генезису свідомості у структурній антропології К. Леві-Стросса. Женевська школа генетичної психології: теорія інтелектуального розвитку Ж. Піаже. Вітчизняні наукові школи: культурно-історична концепція психіки (критика натуралістичного підходу до психології людини у працях Г. Г. Шпета; теорія і метод дослідження вищих психічних функцій Л. С. Виготського); порівняльний аналіз уявлень про історичну природу свідомості людини в теоріях французької школи. Становлення та розвиток діяльнісного підходу. Принцип єдності свідомості і діяльності С. Л. Рубінштейна. Діяльність як предмет і пояснювальний принцип у працях О. М. Леонтьєва. Школа П. Я. Гальперіна. Грузинська школа психології установки. Установка як предмет психології. Методи дослідження установки

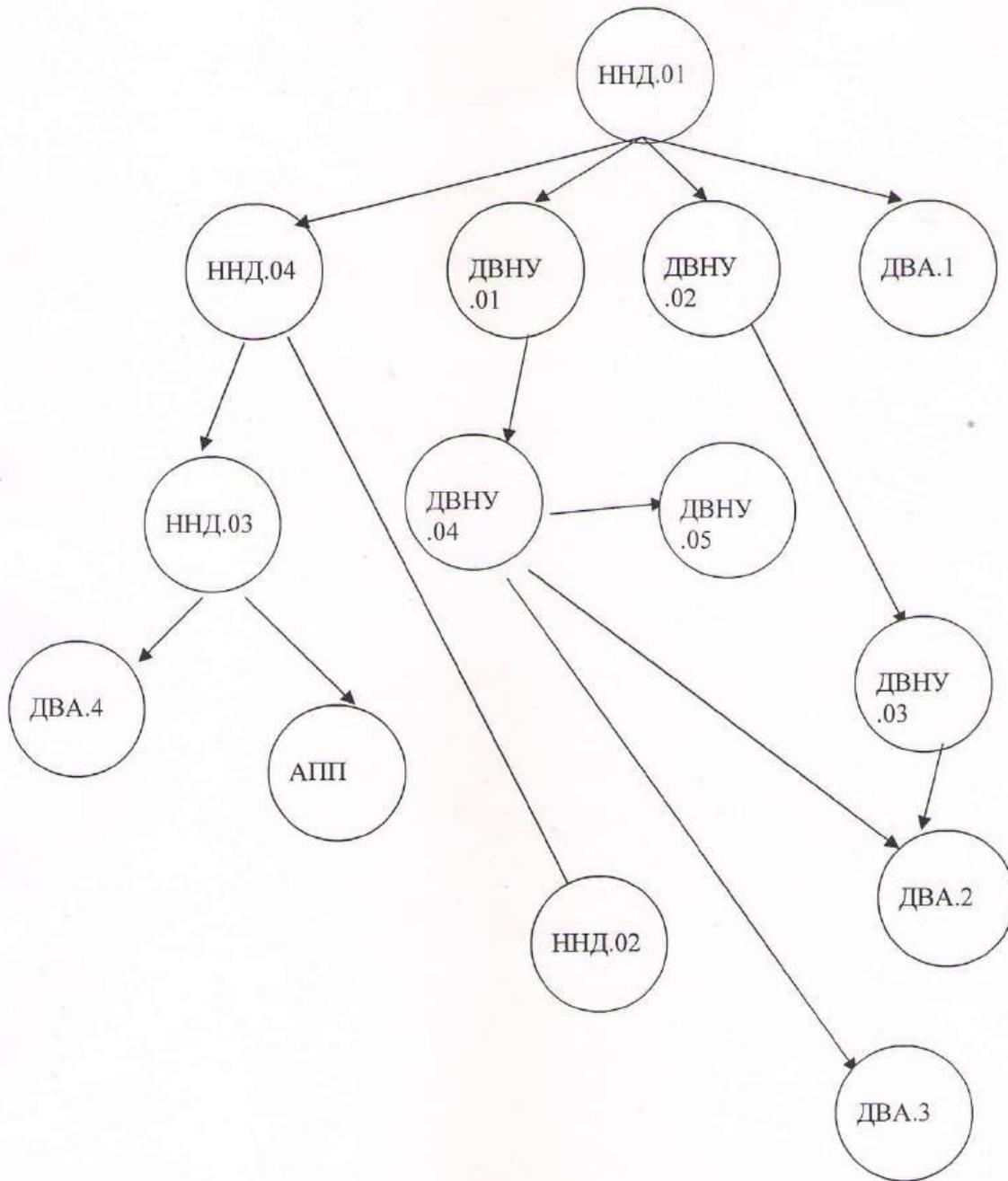
Тема 5. Нові теорії та напрями в психології другої половини ХХ століття.

Ключова позиція психології в системі наук (Ж. Піаже). Когнітивна психологія, її міждисциплінарний характер, предмет, методи та проблеми дослідження. Людина як проблема сучасної психології. Людина як полісистема в школі Б. Г. Ананьєва: антропологічна теорія розвитку – онтогенез і життєвий шлях особистості. Гуманістична психологія: основні засади і проблеми особистісно-центрованого підходу К. Роджерса; теорія мотивації та самоактуалізації А. Маслоу. Екзистенційна психологія, її основні проблеми. Логотерапія В. Франкла: сенс життя як базовий мотив, психотерапія. Розвиток логотерапії в екзистенційному аналізі А. Ленгле.

Тема 6. Новітні напрями в психології кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Позитивна психологія: феноменологічний підхід, основні поняття. Дослідження в позитивній психології. Значення позитивних емоцій. Проблема якісних методів у психології. Теорія конфліктів. Інші напрями і тенденції розвитку сучасної психологічної науки.

Структурно-логічна схема

**Графік виконання індивідуального плану науково-дослідницької роботи
аспірантами за ОНП підготовки докторів філософії в аспірантурі
Інституту соціальної та політичної психології НАПН України зі
спеціальності 053 „Психологія» (денна та заочна форми)**

Рік навчання	Робота над дисертацією	Публікація статей	Апробація результатів	Впровадження
1 рік навчання				
1 півріччя	Структура роботи. Робота з першоджерелами.	-	-	-
2 півріччя	Формування інформаційної бази. Написання теоретичної частини роботи.	-	-	-
2 рік навчання				
1 півріччя	Оброблення та аналіз інформаційної бази.	-	1	-
2 півріччя	Описання практичної частини роботи.	1	-	1
3 рік навчання				
1 півріччя	Узагальнення результатів дослідження.	1	1	-
2 півріччя	Представлення рукопису.	1	-	1
4 рік навчання				
1 півріччя	Формування висновків і рекомендацій. Закінчення роботи над дисертацією.	2	1	1
2 півріччя	Оформлення роботи та подання до захисту. Захист дисертації.	-	-	-

Програма затверджена Вченою радою Інституту соціальної та політичної психології НАПН України
Протокол № 7/16 від 26 травня 2016 року.

Голова Вченої ради _____

М. М. Слюсаревський.